

รายงานการวิจัย

ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อ การท่องเที่ยว

PAGODA-ARCHITECTURE ART IN TEMPLE IN CHIANG MAI AND
INFORMATION DEVELOPMENT FOR TOURISM.

อัครชัย

ชัยแสวง

บวร

แก้วราช

एमอร

อินทนนท์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประจำปีงบประมาณ 2546

ISBN 974-399-572-2

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่เชิงศึกษาสัญลักษณ์ของพุทธปรัชญาเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว และเพื่อพัฒนาสารสนเทศเกี่ยวกับองค์ความรู้จากศิลปเจดีย์ของทั้ง 3 แบบ สำหรับการท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

คณะวิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจนได้องค์ความรู้ว่า มีปรัชญาใดแฝงอยู่และจะนำองค์ความรู้ที่มีคุณค่านี้ไปเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว เป็นการช่วยพัฒนาสารสนเทศให้แก่วัดในพระพุทธศาสนา และเป็นการบริการสารสนเทศให้การท่องเที่ยวของประเทศชาติด้วย

ผลการศึกษาที่สำคัญสรุปได้ ดังนี้

ศิลปเจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ รูปทรงเป็นทรงระฆังประยุกต์ คือ ยอดมูมทั้ง 4 ด้านเป็นที่กำหนดจิตพิจารณากรรมฐาน มาลัยเถาใต้อ่องระฆังมี 5 ชั้น อ่องระฆังหมายถึงโพชฌงค์ 7 ปล้องไฉนเหนืออ่องระฆังมี 12 ปล้อง หมายถึง ปฏิสุมุปาบาทกรรม คือ ธรรมะที่เป็นเหตุปัจจัยอาศัยกันเกิดขึ้น และปลียอดเป็นส่วนที่อยู่สูงที่สุดของพระเจดีย์มีหนึ่งเดียว หมายถึง พระนิพพาน ศิลปเจดีย์วัดเชียงมั่น รูปทรงเป็นทรงปราสาท มีซ้างล้อมด้านล่างและมีอ่องระฆังด้านบน มาลัยเถาใต้อ่องระฆังมี 4 ชั้น หมายถึง อริยสัจ 4 ปล้องไฉนมี 16 ชั้น หมายถึง พรหมโลก 16 ชั้น ปลียอด หมายถึง พระนิพพาน และเม็คน้ำค้าง หมายถึงองค์พระพุทธเจ้า ศิลปเจดีย์วัดกู่เต้า รูปทรงคล้ายลูกน้ำเต้าหรือบาตรพระวางซ้อนกันตามลำดับ 5 ลูกซึ่งเป็นลักษณะที่เด่นที่สุด น้ำเต้าทั้ง 5 ลูกนั้น หมายถึง พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ในพุทธกัปนี้ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสป และพระโคตโม (องค์ปัจจุบันกาล) และ พระศรีอาริยมตโดย (องค์อนาคตกาล) ส่วนอ่องระฆัง ปล้องไฉน และปลียอดมีขนาดเล็กมากซึ่งเป็นเพียงส่วนประกอบพระเจดีย์เท่านั้น

การพัฒนาสารสนเทศเกี่ยวกับองค์ความรู้จากศิลปเจดีย์ทั้ง 3 องค์ได้กำหนดไว้ดังนี้ ทางวัด เสนอให้เจ้าอาวาสและมัคทายกจัดเตรียมสถานที่ติดตั้งแผ่นป้าย ที่อ่านหนังสือและเอกสาร ที่ติดรูปภาพไว้ใกล้ ๆ พระเจดีย์ แหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นบริเวณพระเจดีย์ ผู้วิจัยจะนำแผ่นป้ายที่ทำไว้ไปติดตั้ง ทำแผ่นพับไว้แจกฟรี ทำแผ่นซีดีไว้จำหน่ายและติดป้ายบอกเว็บไซต์ด้วย ส่วนทางราชการได้แก่กรมศิลปากรที่ 8 และองค์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเขต 1 ผู้วิจัยได้เสนอให้มีการจัดอบรมมัคทายกเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม จัดทำแผ่นพับไว้แจกบริษัทนำเที่ยวเสมอส่งแผ่นซีดีไปให้บริการที่ห้องสมุดสำนักงาน พร้อมทั้งเว็บไซต์เข้าอินเทอร์เน็ต และประการสุดท้ายเสนอให้มีบริการตอบคำถามทั้งโดยตรงและทางโทรศัพท์

ABSTRACT

The purpose of this research is to study the art of an architecture of Pagodas built in several monasteries (Temples) in Chiang Mai, philosophy to use as data for tourism service, and to develop the information of 3 styles of Pagoda to serve Thai and foreign tourism.

The panel of researchers have made an attempt to search for and to collect the noble idea and knowledge hidden in their Pagodas-architected art from document and also interview scholar man for the sake of propagating to the public including foreign tourists as a token of promotion of tourist information of the country. The results of the study are as follows :

The Pagoda in Phra Dhatu Doi Suthep monastery has a bell-shape, constructed on Doi Suthep mounts Chiang Mai, Malaithau under the Bell of pagoda being divided into 5 parts. The middle of Pagoda is the bell. It means Seven Bojjhargas. Twelve Plong Chanai Signify Paṭiccasamuppada, and the top part of the body implies Nibbana. The Pagoda in Chiang Man monastery was built in the shape of a palace, with its base carved by elephant-figures; and on the top of the Pagoda having the shape of bell-body. The significance of these figures on the body of the Pagoda indicates the presence of Ariyasacca. The Bell is center of power to seek Bojjhanga. The upper of the bell is 16 Plong chanais meaning 16 Brahmlokas. The Pleeyod means Nibbana, and the drop of dew means Buddha. The Pagoda in Kutau monastery was constructed in the form of a monk's alms-bowl with 5 steps placed above one another, which signifies 5 numbers of the Buddhas, namely, Kakusandho, Konagamano, kassapo, Gotamo, and Ariyametteyyo, respectively.

Three ways for development of an information regarding a general knowledge of 3 Pagodas are given as follows : The temple committee should provide a place for a poster, reading books on Lanna art, magazine art and picture arts. Researcher will stand the posters at the Pagoda's area, make brochures for distribution, make CD and show a Web Site in Internet. With regard to the government service such as the department of art section 8 and tourist department area 1 researcher will suggest to train guides, make brochures to serve tourist company, send CD and a Web Site to Library to tourism service. The last service will be the answer to the questions in person and through telephone.

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
3. ขอบเขตของการวิจัย	4
4. นิยามศัพท์	5
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	5
6. หน่วยงานที่นำผลงานไปใช้	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1. แนวคิดการท่องเที่ยววัดและแนวคิดในการพัฒนาสารสนเทศ- เพื่อการบริการ	7
2. แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่	11
2.1 แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ	11
2.2 แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น	13
2.3 กิจกรรมการท่องเที่ยว	15
3. ทฤษฎีและแนวคิดการสร้างพระธาตุเจดีย์	15
3.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก	15
3.2 ทฤษฎีการแพร่กระจาย	16
3.3 ทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกัน	16
3.4 ทฤษฎีวิทยาการระลอกฐู	16
3.5 ทฤษฎีกลุ่มคัดค้านปฏิฐานนิยม	17
4. แนวคิดการพัฒนาการส่งเสริมการบริการการท่องเที่ยว	17
4.1 แนวคิดในการสร้างพระธาตุเจดีย์ของพุทธ- ศาสนิกชน	17
4.2 การสร้างพระธาตุเจดีย์ในเชียงใหม่	19
4.3 การศึกษาเรื่องพระธาตุเจดีย์ในเชียงใหม่	19
4.4 รูปแบบพระธาตุเจดีย์ในเชียงใหม่	24

	รูปแบบที่ 1 เจดีย์ทรงระฆัง	24
	รูปแบบที่ 2 เจดีย์ทรงปราสาท	27
	รูปแบบที่ 3 เจดีย์ทรงอื่น ๆ	28
	- พระเจดีย์วัดกู่เต้า	28
	- พระเจดีย์เหลี่ยมและวัดพวงหงษ์	28
	- เจดีย์วัดเจ็ดยอด	29
	5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	30
บทที่ 3	วิธีดำเนินงานการวิจัย	32
	1. การเลือกพื้นที่ในการศึกษา	32
	2. ประชากรศึกษา	32
	3. การสุ่มตัวอย่าง	33
	4. ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา	34
	5. เครื่องมือและการสร้าง	34
	6. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	35
	7. การวิเคราะห์ข้อมูล	35
	8. แนวทางการพัฒนาสารสนเทศบริการการท่องเที่ยวในวัด	36
บทที่ 4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	37
	ตอนที่ 1 องค์กรความรู้ที่ได้จากเอกสาร	37
	ตอนที่ 2 องค์กรความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล	40
	ตอนที่ 3 การแปลงองค์กรความรู้ทั้ง 2 ส่วนเป็นข้อมูลสารสนเทศ	45
บทที่ 5	สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	49
	สรุป	49
	อภิปราย	51
	ข้อเสนอแนะ	53
	บรรณานุกรม	54
	ภาคผนวก	56
	แผนที่วัดในคูเมืองเชียงใหม่	57
	แผนที่ไปวัดพระธาตุคอกยสุเทพ	58
	ตัวอย่างรูปภาพและลายเส้นพระเจดีย์ 12 ภาพ	59
	ภาพป้ายวัดพระธาตุคอกยสุเทพ	71
	ภาพป้ายวัดเชิงมน	72
	ภาพป้ายวัดกู่เต้า	73

ภาพพระเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพในซีดีและอินเทอร์เน็ต	74
ข้อความในซีดีและอินเทอร์เน็ตพระเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ	75
ภาพพระเจดีย์วัดเชียงมั่นในซีดีและอินเทอร์เน็ต	76
ข้อความในซีดีและอินเทอร์เน็ตพระเจดีย์วัดเชียงมั่น	77
ภาพพระเจดีย์วัดกู่เต้าในซีดีและอินเทอร์เน็ต	78
ข้อความในซีดีและอินเทอร์เน็ตพระเจดีย์วัดกู่เต้า	79
Web Site.. http : / www. Mbu lan.Com/article/akrachai/vigai.htm.	79
ภาพแผ่นพับ	80
ข้อความในแผ่นพับ	81
ตัวอย่างจดหมายขอสัมภาษณ์	82
ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์	83
ประวัติผู้วิจัยและคณะ	84

.....

ภาคผนวก	59
ตัวอย่างรูปและภาพสั้น 12 ภาพ	59
ภาพป่ายวัดพระธาตุคอกยสุเทพ	71
ภาพป่ายวัดเชียงมั่น	72
ภาพป่ายวัดกู่เต้า	73
ภาพพระเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพในซีดีและอินเทอร์เน็ต	74
ข้อความในซีดีและอินเทอร์เน็ตวัดพระธาตุคอกยสุเทพ	75
ภาพพระเจดีย์วัดเชียงมั่นในซีดีและอินเทอร์เน็ต	76
ข้อความในซีดีและอินเทอร์เน็ตพระเจดีย์วัดเชียงมั่น	77
ภาพ พระเจดีย์วัดกู่เต้าในซีดีและอินเทอร์เน็ต	78
ข้อความในซีดีและอินเทอร์เน็ตพระเจดีย์วัดกู่เต้า	79
Web Site.. http : / www. Mbu lan.Com/article/akarachai /vigai.htm .	79
ภาพแผ่นพับ	80
ข้อความในแผ่นพับ	81
ตัวอย่างจดหมายขอสัมภาษณ์	82
ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์	83
แบบเสนอโครงการวิจัย	84
ประวัติผู้วิจัยและคณะ	100

.....

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

แหล่งการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่มีมากมายทั้งธรรมชาติ เช่น ป่าเขาลำเนาไพร เป็นต้น และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมา เช่น โบราณวัตถุมีพระวิหาร พระธาตุเจดีย์ในวัดต่าง ๆ เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งดึงดูดและมีคุณค่าต่อการมาเที่ยวชม จึงเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาเที่ยวชมอย่างประทับใจ สถานที่ใดมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมมาก เงินตราและวัฒนธรรมต่าง ๆ ก็เข้าไปด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นแหล่งส่งเสริมเศรษฐกิจของชาติโดยลงทุนกำกับดูแลเพียงเล็กน้อยและมีรายได้เข้าประเทศมาก แต่โบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น พระธาตุเจดีย์ ในวัดพุทธศาสนาในเชียงใหม่มีมากมายมีหลายรูปแบบ คือ ทรงกลมบ้าง ทรงเหลี่ยมบ้าง ทรงปล้องบ้าง ทั้ง ๆ ที่เป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนาเดียวกัน และนักท่องเที่ยวได้มาชมมากมายเช่นกัน อาจเกิดปัญหาในความคิดของผู้ชมได้ว่า ทำไมจึงแตกต่างกัน คณะวิจัยจึงมองเห็นความสำคัญและเป็นปัญหาที่น่าวิจัย คือ

การท่องเที่ยวช่วยเหลือเศรษฐกิจไทย การท่องเที่ยวเป็นการช่วยเหลือเศรษฐกิจของชาติ เพราะการท่องเที่ยวทำรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศสูงเป็นอันดับหนึ่งให้แก่ประเทศไทยมานานกว่า 10 ปี โดยเฉพาะที่เชียงใหม่ ตั้งแต่เดือนมกราคม-กันยายน มีรายได้ ๒๕,๔๓๑.๖๒ ล้านบาท (ท.ท.ท.เขต 1) การท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญมากกับสังคม และเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resource) การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) และตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) แต่ละองค์กรมมีส่วนประกอบย่อยๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบหลักทั้ง 3 เกิดขึ้นเมื่อนักท่องเที่ยวได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อนันทนาการ หรือทัศนศึกษา นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีสิ่งแวดล้อมสำคัญที่เกี่ยวข้องอีกหลายประการเช่น สภาพกายภาพและระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ เศรษฐกิจการลงทุน สภาพสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อบรรยากาศการท่องเที่ยว เป็นต้น

เชียงใหม่มีพุทธศิลป์ที่แฝงด้วยพุทธปรัชญา ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่รู้ จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดทางภาคเหนือของไทย เป็นศูนย์กลางความเจริญที่สุดในภาคเหนือ ซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา เมื่อสมัยพุทธศักราช 1900 - 2100 มีพระพุทธรูปที่งดงามทางศิลปะ คือ พระพุทธสิหิงค์ หรือพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน มีสถาปัตยกรรมทางอาคาร เช่น วิหารที่มีรูปทรงอ่อนช้อย ภายในมีลวดลายประดับที่วิจิตรตระการตา และประการสุดท้ายมีสถาปัตยกรรมด้านพระธาตุเจดีย์มากมายหลายรูปแบบ แต่ละแบบมีแนวความคิดที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบและแฝง

ไว้ด้วยปริศนาพุทธปรัชญาที่ลึกซึ้ง ซึ่งน้อยคนที่จะเข้าใจ เพราะการเข้าใจพุทธปรัชญานี้ ผู้ท่องเที่ยว ต้องเข้าใจสภาพสังคมของชาวเชียงใหม่ที่ได้กล่อมเกลามาและหล่อหลอมความคิดความงามแฝงไว้ในจิตใจแล้วแสดงออกมาเป็นพุทธศิลป์ คือ พระธาตุเจดีย์

สถาบันสังคมให้ความสำคัญด้านการเมืองมากกว่าสถาบันพุทธศาสนา ทั้ง ๆ ที่เป็นเครื่องกล่อมเกลาสังคม สังคมทุกสังคมมีสถาบันทางสังคม (Social Institution) เป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญ และสถาบันสังคมนั้น มีหน้าที่ต้องทำหลายอย่าง (Hess Markson and stein, 1991) เพื่อให้สังคมนั้น มีศักยภาพและดำรงอยู่รอดได้ สังคมไทยเป็นสังคมที่กำลังพัฒนา โดยมีสถานการณ์เมืองและสถาบันเศรษฐกิจเป็นหลัก จะเห็นได้เด่นชัดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่พุทธศักราช 2504 จวบถึงปัจจุบัน พุทธศักราช 2544 รวม 8 ฉบับ ขณะที่สังคมไทยให้ความสำคัญกับสถาบันการเมืองและสถาบันเศรษฐกิจมากขึ้น สังคมไทยได้ละเลยสถาบันที่เป็นโครงสร้างหลักของสังคมไทยอีกหลายสถาบัน เช่น สถาบันพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธปรัชญา พุทธศิลป์ และ สถาปัตยกรรมในวัดในดินแดนล้านนา

สถาบันพุทธศาสนาผู้คนรู้จักแต่พุทธศิลป์แต่ไม่ลึกซึ้งถึงธรรมะที่แฝงอยู่ในพุทธศิลป์นั้น สถาบันพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญมากในประเทศไทย แม้รัฐธรรมนูญ ฉบับปัจจุบัน พ.ศ.2540 จะไม่ได้ระบุว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เหมือนกับรัฐธรรมนูญ ฉบับก่อน ๆ ก็ตามที แต่ประชากรชาวไทยประมาณร้อยละ 85 นับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเชียงใหม่ ร้อยละ 97 นอกจากนับถือแล้วยังสร้างวัด สร้างพระธาตุเจดีย์ไว้มากมาย จึงมีความเจริญสูงสุดด้านพระพุทธศาสนา เพราะเคยจัดสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) เมื่อ พ.ศ.2020 และมีโบราณสถาน โบราณวัตถุเก่าแก่อีกมากมายที่ดึงดูดชาวพุทธและนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศให้มาเที่ยวชมเพื่อเป็นนันทนาการบ้าง เป็นทัศนศึกษาบ้าง ส่วนมากได้ชมเพียงความงดงามทางศิลปะแห่งพุทธศิลป์ความงามแห่งสิ่งก่อสร้าง เช่น วิหารและพระธาตุเจดีย์ เนื่องจากเวลาแห่งการเที่ยวชมมีน้อย จึงเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นไม่ได้เรียนรู้ หรือรู้ลึกซึ้งถึง พุทธปรัชญาที่แฝงอยู่ในพุทธศิลป์นั้น ๆ การศึกษาพุทธปรัชญาที่แฝงไว้กับพุทธศิลป์ต่าง ๆ ไม่ใช่เรื่องยากจนเกินไปนักเพียงแต่ไม่มีผู้ชี้แนะและคอยบริการแก่นักท่องเที่ยวเท่านั้น และยังไม่มีการศึกษาวิจัยว่า รูปแบบเจดีย์ที่ก่อสร้างขึ้นมา แต่ละส่วนของพระธาตุเจดีย์นั้นมีหลักธรรม(ปรัชญาธรรม) ข้อใดเป็นแรงบันดาลใจในการก่อสร้างบ้าง

สถาบันพุทธศาสนา กำลังถูกแทรกแซงทั้งศิลปกรรม ทั้งคำศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้เรียกชื่อสิ่งของในพุทธศาสนา พุทธศาสนาในจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางความเจริญด้านต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย ปัจจุบันมีปัจจัยหลายอย่างที่บอกว่า กำลังถูกแทรกแซงความคิด การ

พัฒนาจากศาสนาอื่น ๆ ที่มีความเจริญทางเทคโนโลยี โดยใช้เทคโนโลยีที่นำสมัยมาเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของประชาชนทั่วไป รวมทั้งมีกลวิธีในการให้บริการการเผยแผ่ศาสนา เช่น การนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประกอบและอ้างอิงความเจริญ ความก้าวหน้าจากประเทศอื่นในยุโรป มาเป็นตัวอย่าง สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ความนับถือในพระพุทธศาสนา ซึ่งสรุปได้หลายประการ คือ ความทันสมัย (Modernization) ความเป็นคนเมือง (Urbanization) ความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และระบบราชการ (Bureaucracy) (Nanda, 1980) ยิ่งไปกว่านั้น คำศัพท์บางคำ เช่น มหาไถ่ โบสถ์ ศาสดา เป็นต้น บางศาสนาใช้เรียกคล้าย ๆ คำในพุทธศาสนา ผู้ฟังต้องพินิจไตร่ตรองให้ดีอาจเข้าใจผิดได้ ส่วนปัจจัยด้านสังคมไทยทุกแห่งกำลังตกอยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 เป็นต้นมา จวบจนถึง พ.ศ.2544 เศรษฐกิจยิ่งตกต่ำอย่างต่อเนื่อง เพราะภาวะเศรษฐกิจของประเทศผู้นำโลก เช่น สหรัฐอเมริกาที่ถูกผู้ก่อการร้าย ก่อวินาศกรรมทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องบินและอาคารใหญ่ ๆ เป็นต้น ทำให้ภาวะเศรษฐกิจกระทบกระเทือนไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย แม้รัฐบาลไทยได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund ; I.M.F.) ภาวะเศรษฐกิจก็ยังไม่ฟื้นตัวมากนัก ปัจจัยทั้งหมด เช่น การศาสนา สังคม การเมือง การเศรษฐกิจ และความเจริญทางเทคโนโลยี ล้วนมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงสัญลักษณ์ของพุทธปรัชญานี้มีประโยชน์ถ้าได้องค์ความรู้และเผยแพร่สู่นักท่องเที่ยวแล้วจะช่วยให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจหลายอย่าง เช่น

1. ความงามทางศิลปกรรมของสถาปัตยกรรม คือ พระธาตุเจดีย์
2. ความเบิกบานใจที่ได้รับการบริการการท่องเที่ยวที่น่าประทับใจ
3. ได้รู้พุทธปรัชญาที่ลึกซึ้งในระยะเวลาอันสั้น ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

การศึกษาพุทธปรัชญาจากศิลปกรรมของพระพุทธศาสนานี้ ต้องอาศัยความละเอียดอ่อน และใช้ความพยายามมาก เพราะต้องศึกษาจากช่าง(สล่า) หรือพระเถรานุเถระที่อยู่ในวัดนั้น รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของการสร้างสถาปัตยกรรมด้วย การวิจัยเชิงพุทธปรัชญานี้สามารถช่วยให้นักท่องเที่ยว และชาวไทยได้ทราบถึงศักยภาพของชาวเชียงใหม่ในอดีตซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นคติชนวิทยา ทั้งด้านมุขปาฐะ คือ การเล่าขานสืบต่อกันมาและอมุขปาฐะ คือ สิ่งที่ไม่ได้เล่าขานสืบกันมาแต่ปรากฏในพิธีกรรม ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมเมื่อวิจัยได้องค์ความรู้นี้แล้ว สิ่งที่จะดำเนินการไม่น่าจะอยู่ที่หลักการและเหตุผล

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่เชิงศึกษาสัญลักษณ์ของพุทธปรัชญา (Symbol of Buddhist philosophy) เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว

2.2 เพื่อพัฒนาสารสนเทศเกี่ยวกับองค์ความรู้จากศิลปเจดีย์ทั้ง 3 แบบ สำหรับการท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

3. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชมวัดในพระพุทธศาสนา จะทำการศึกษาในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เกี่ยวกับสัญลักษณ์เชิงพุทธปรัชญาของพระธาตุเจดีย์ โดยคัดเลือกจากพระธาตุเจดีย์ที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมมาก เป็นพระธาตุเจดีย์ที่สะท้อนสัญลักษณ์เชิงพุทธปรัชญาที่ชัดเจน และเป็นตัวแทนเจดีย์ 3 รูปแบบของล้านนา ตามเกณฑ์ข้างต้น จึงเลือกเจดีย์ดังต่อไปนี้คือ

3.1 พระธาตุคอกยสุเทพ เป็นแบบทรงระฆังประยุกต์ คือ คัดแปลงมาจากพระเจดีย์ศิลปะสุโขทัย โดยมีฐานเชิงสูงสี่เหลี่ยมรองรับฐานเชิงย่อเก็จ 3 ชั้น เพื่อรองรับชุกบัวคว่ำ-บัวหงาย ส่วนกลาง มีมาลัยเถาหรือบัวถลา 4 แฉก เพื่อรองรับองค์ระฆัง ซึ่งเป็นรูป 12 เหลี่ยมสี่ทอนสวยงามสง่ามาก ส่วนยอดมีรัตนบัลลังก์ เพื่อรองรับบัวฝ่าละมุน และปล้องไฉน 12 ปล้อง และยอดสุดเป็นปลียอดที่สวยงามสง่ามาก อีกประการหนึ่ง พระธาตุคอกยสุเทพนี้เป็นพระเจดีย์คู่บ้านคูเมืองเชียงใหม่ เมื่ออยู่บนยอดภูเขา ผู้มาเยือนต้องมาเที่ยวชมตลอด

3.2 พระเจดีย์วัดเชียงมั่น เป็นแบบทรงปราสาท (เรือนธาตุ) คือ ส่วนกลางพระเจดีย์จะมีลักษณะคล้ายปราสาท 4 เหลี่ยมย่อเก็จมีจระนำด้านละ 3 จระนำ ซึ่งเป็นจุดเด่นสง่ามาก ส่วนองค์ระฆังจะมีขนาดเล็กกว่าทรงปราสาท แต่งามสง่าตามระดับขนาดของรูปทรง ส่วนยอดมีปล้องไฉน 16 ปล้อง และปลียอดที่สวยงามเช่นกัน อีกประการหนึ่งพระวัดเชียงมั่นนับเป็นวัดแรกสุดของเชียงใหม่ผู้มาเยือนจะต้องมาเที่ยวชมมาสักการะพระพุทธรูป พระเจดีย์ เพื่อความมั่นคงในชีวิตตามชื่อวัดว่าเชียงมั่น

3.3 เจดีย์อื่น ๆ คือ วัดคู่เต้าที่มีรูปทรงคล้ายบาตรพระ 5 ลูก กว่าซ้อนกัน ลักษณะเด่นของพระเจดีย์วัดคู่เต้ามีเรือนธาตุเป็นรูปทรงกลมเหมือนบาตรพระวางซ้อนกัน 5 ลูก ขนาดใหญ่ย่อมลดหลั่นกันตามลำดับ แต่ละชั้นมีชุ่มจระนำทั้ง 4 ทิศ ชุ่มจระนำนี้จะมีลักษณะโค้งตามรูปเรือนธาตุ จึงงดงามและแปลกตาจากเจดีย์ทรงอื่น ๆ อีกลักษณะหนึ่ง ตั้งแต่รูปบาตรลูกที่ 2-5 นั้น จะประดับด้วยกระเบื้องสีต่าง ๆ เป็นรูปดอกไม้โดยรอบ ซึ่งสวยงามสะดุดตาผู้มาเที่ยวชมยิ่งนัก

4. นิยามศัพท์

พระเจดีย์ หมายถึง ศาสนสถานที่สร้างเพื่อระลึกถึงในที่นี่ ได้แก่ พระเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ, พระเจดีย์วัดเชียงมั่นและพระเจดีย์วัดกู่เต้า

ศิลปเจดีย์ หมายถึง สิ่งที่ปรากฏด้วยการปั้น ก่อสร้างรูปเจดีย์ตามคติความเชื่อ ซึ่งมีลวดลายและสีฉลอมสวยงามปรากฏที่องค์พระเจดีย์(ศิลปะแบบล้านนา)

วัด หมายถึง ศาสนสถานซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทในจังหวัดเชียงใหม่ ในที่นี้หมายถึง วัดพระธาตุคอกยสุเทพ วัดเชียงมั่น และวัดกู่เต้า

การท่องเที่ยว หมายถึง คือ กิจกรรมนันทนาการที่ใช้ช่วงเวลาและการเดินทางจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง ในที่นี้หมายถึง การไปเที่ยวชมวัดและพระเจดีย์ในพระพุทธศาสนา

สัญลักษณ์พุทธปรัชญา หมายถึง หลักธรรมะของพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่กับศิลปกรรมพระเจดีย์ เช่น ปล้องไฉน 12 ปล้อง คือ ธรรมะข้อปฏิจาสุมุปาบท 12

ความรู้เกี่ยวกับพุทธปรัชญา หมายถึง การกำหนดรู้ว่ามีพุทธปรัชญาข้อใดแฝงอยู่กับศิลปเจดีย์นั้น

สารสนเทศ หมายถึง ข้อความที่ประมวลได้จากข้อมูลต่าง ๆ จนเป็นองค์ความรู้ในที่นี้ ข้อธรรมะที่แฝงอยู่กับศิลปเจดีย์

สารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว หมายถึง การนำความรู้ที่ธรรมะที่แฝงอยู่กับศิลปเจดีย์ ช่วยเผยแพร่ให้กับผู้มาท่องเที่ยว หน่วยงานเพื่อการท่องเที่ยวและกับผู้มาท่องเที่ยว

การพัฒนาสารสนเทศ หมายถึง การปรับปรุงและเพิ่มเติมวิธีการให้การบริการการเผยแพร่องค์ความรู้ เช่น จัดทำป้าย การลงข้อมูลใน อินเทอร์เน็ต

ความคิดเห็น หมายถึง ข้อความที่แสดงออกมาจากความคิดของผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปเจดีย์วัดในพระพุทธศาสนา

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ได้ทราบถึงข้อมูลทางศิลปเจดีย์ของวัดสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำไปสู่การบูรณาการทางการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งคาดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งวิธีการท่องเที่ยวและเทคนิคการบริการ

5.2 ได้เผยแพร่องค์ความรู้ศิลปเจดีย์วัดเชิงพุทธปรัชญาของวัดที่สำคัญในจังหวัดเชียงใหม่แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

5.3 การท่องเที่ยวได้องค์ความรู้เชิงพุทธปรัชญาและสามารถนำไปอบรมถ่ายทอดให้มัคคุเทศก์ หรือเผยแพร่ด้วยกลวิธีต่าง ๆ

5.4 ช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา

6. หน่วยงานที่นำผลงานไปใช้

- 6.1 กระทรวงกีฬา และท่องเที่ยว
- 6.2 สำนักงานพระพุทธศาสนา
- 6.3 มหาวิทยาลัยทั่วไป
- 6.4 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 6.5 สำนักงาน ททท.เชียงใหม่
- 6.6 วัดทั้ง 3 แห่ง และวัดทั่วไป

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวนี้ คณะวิจัยได้ประมวลแนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยหลัก 4 ประการ คือ แนวคิดการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ แนวคิดที่เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา (เชิงวัฒนธรรม) แนวคิดและศักยภาพในการสร้างพระธาตุเจดีย์ และแนวความคิดการพัฒนาส่งเสริมการบริการการท่องเที่ยวในวัด พร้อมทั้งมีเอกสารอื่น ๆ มาประกอบให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

1. แนวคิดการท่องเที่ยววัดและแนวคิดในการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการบริการ เป็นแนวความคิดที่รัฐบาลไทยมีนโยบายส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวไทยดังกล่าวที่ว่า “ท่องเที่ยวไทย ไปได้ทุกเดือน” ยิ่งไปกว่านั้น ยังส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของอนุภาคลุ่มลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ ได้แก่ ประเทศเมียนมา (พม่า) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จีนตอนใต้ กัมพูชา (เขมร) เวียดนาม และประเทศไทย เพราะการท่องเที่ยวทำรายได้แก่ประเทศในอันดับสูงนั่นเอง

อีกประการหนึ่ง การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาว่างซึ่งมีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ การเดินทางจากที่หนึ่งซึ่งหมายถึงถิ่นที่อยู่อาศัย ไปยังสถานที่หนึ่ง ซึ่งหมายถึง แหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการทางด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์และด้านสถานะทางสังคม

ส่วนแนวคิดที่เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยานั้น เป็นแนวคิดในระดับสากล คือ วัฒนธรรมของไทยที่สืบทอดงมที่คนไทยสร้างขึ้นมา 700 กว่าปีนั้น ได้สอดคล้องกับแนวคิดของนักคิดต่างชาติทั้งในอเมริกาและยุโรป คือ ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก (Classic Evolutionary Theory) ในศตวรรษที่ 16 ในประเทศสหรัฐอเมริกาทฤษฎีแพร่กระจาย (Diffusion Theory) คือ นักคิดทั้งในอเมริกาและยุโรปยุคหลัง ศตวรรษที่ 16 ที่เชื่อว่า วัฒนธรรมทั้งหมดของมนุษยชาติ มาจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน แล้วแพร่กระจายไปโดยผ่านการติดต่อทางวัฒนธรรม ทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกัน (The American Historical Tradition) เป็นทฤษฎีที่ค้นหากฎเกณฑ์ของกระบวนการทางวัฒนธรรมได้ดี เพราะการสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่เฉพาะขึ้นมา และทฤษฎีวิทยาการระถึกรู้ (Cognitive Anthropology Theory) คือ แนวคิดที่นิยามวัฒนธรรมว่าเป็นรหัสลับหรือกฎเกณฑ์ สำหรับการกระทำหรือพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งตรงกับการสร้างพระธาตุเจดีย์ของไทยที่มีความงามด้านสถาปัตยกรรมและความงดงามของ

ศิลปกรรมที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมของพุทธศาสนา หรือศิลปกรรมที่เป็นเรื่องนามธรรมที่แฝงหลักปรัชญาธรรมที่เป็นรูปธรรมนั่นเอง

อนึ่งแนวคิดและศักยภาพในการสร้างพระธาตุเจดีย์เป็นแนวคิดที่บ่งบอกว่า เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาคเหนือของประเทศไทย เพราะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติมาเที่ยวชมมากมาย ด้วยศักยภาพหลายประการ คือ ด้านประวัติศาสตร์ของเมืองเนื่องด้วยเชียงใหม่เคยเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาที่ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ.1839 โดยพญามังราย และเป็นอาณาจักรอิสระที่มีความอุดมสมบูรณ์ อีกประการหนึ่ง คือ ด้านภูมิประเทศซึ่งเชียงใหม่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยตั้งอยู่เส้นรุ้งที่ 16 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศาตะวันออก สูงจากน้ำทะเลประมาณ 310 เมตร ส่วนอาณาเขตของจังหวัดติดต่อกับจังหวัดอื่น ๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับรัฐฉานของพม่า ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดลำพูนและจังหวัดตาก ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดลำปางและจังหวัดเชียงรายและทิศตะวันตกติดกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงทำให้สภาพภูมิอากาศของเชียงใหม่มี ค่อนข้างเย็น อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี 25.4 องศาเซลเซียส ด้านพื้นที่ของเชียงใหม่มีประมาณ 20,107.06 ตารางกิโลเมตร (12,566,910 ไร่) และด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีป่าไม้ต่าง ๆ ที่รวมเป็นวนอุทยานหลายแห่ง เช่น อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง เป็นต้น

ส่วนศักยภาพในการสร้างพระธาตุเจดีย์นั้นเป็นความสามารถพิเศษของชาวเชียงใหม่ เพราะเชียงใหม่มีพระธาตุเจดีย์หลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบมีปรากฏมากมาย มากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในดินแดนล้านนา สาเหตุประการแรก คือ ชาวเชียงใหม่มีผู้รู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแตกฉานทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ ทั้งฝ่ายมหายาน และหินยาน(เถรวาท) กล่าวคือ ตั้งแต่เดิมได้ยอมรับพระพุทธศาสนา จากลพบุรี(ละโว้) สมัยพระนางจามเทวี แห่งนครหริภุญชัย ต่อมาได้รับพระพุทธศาสนาจากกรุงสุโขทัย จากลังกา จากมอญและพม่าพุกาม เมื่อพระพุทธศาสนามาตั้งหลักฐานอยู่ในเชียงใหม่อย่างมั่นคง สิ่งที่ตามมา คือ ศิลปกรรมเกี่ยวกับศาสนา โดยเฉพาะพระธาตุเจดีย์ ประการที่สองเชียงใหม่มีช่าง (สถา) ฝีมือดีมากมาย ประการที่สามเชียงใหม่มีวัฒนธรรมหลากหลายเนื่องจากเคยตกอยู่ใต้อำนาจพม่าบ้าง อูรุษยาบ้าง จึงรับวัฒนธรรมผู้มีอำนาจไว้ แม้ไม่ตกอยู่ในอำนาจของผู้ใดชาวเชียงใหม่ก็สร้างสัมพันธ์ไมตรีกับอาณาจักรใกล้เคียง เช่นอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านช้างและรับวัฒนธรรมมาใช้ด้วยหรือแม้มีอำนาจเหนือกว่านครอื่น ๆ เช่น นครหริภุญชัย (ลำพูน) ชาวเชียงใหม่ยังรับวัฒนธรรมจากลำพูนมาใช้ด้วยเช่นกัน และประการสุดท้าย ชาวพุทธในเชียงใหม่รู้จักประยุกต์ศิลปกรรม ประยุกต์สถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมอื่น ๆ ให้เป็นแบบของชาวเชียงใหม่เอง คือ นำรูปแบบจากที่อื่น เช่น รูปทรงพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังคว่ำ แล้วมาประยุกต์ฐานเจดีย์ องค์พระธาตุเจดีย์ รวมทั้งส่วนยอดของเจดีย์ให้เป็นแบบที่ชาวเชียงใหม่ต้องการ เช่น พระธาตุดอยสุเทพ เป็นต้น

แนวคิดในการพัฒนาสารสนเทศเพื่อบริการการท่องเที่ยวในวัด เนื่องจากวัดในเชียงใหม่มีมาก ศิลปกรรมก็ดี หลักพุทธปรัชญา (พุทธธรรม) ก็ดีมีอยู่มากมาย แต่ผู้ท่องเที่ยวไม่ค่อยได้รับรู้หลักปรัชญาธรรมที่แฝงไว้กับศิลปกรรมนั้น ๆ

สาเหตุเป็นเพราะในแต่ละวัด ไม่มีผู้รู้ประจำวัดคอยบรรยายหลักปรัชญาธรรมแก่นักท่องเที่ยว หรือแม้กระทั่งที่นำนักท่องเที่ยวไปชมวัดอธิบายแต่ประวัติวัดอย่างดี แต่ไม่รู้ปรัชญาธรรมและประการสุดท้าย ยังไม่มีใครศึกษาแนวคิดศิลปกรรมที่แฝงปรัชญาธรรมนี้มาก่อนเลย ดังนั้น คณะวิจัยจะศึกษาให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาธรรมในพระธาตุเจดีย์ เมื่อได้องค์ความรู้แล้วจะสามารถแสดงให้ชาวโลกรู้ว่า ช่างและชาวเชียงใหม่มีศักยภาพการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่งดงามและแฝงปรัชญาธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วยเสมอ นอกจากนั้นคณะวิจัยยังสามารถช่วยพัฒนาสารสนเทศ คือ จะทำแผ่นป้ายคิดไว้ใกล้องค์พระธาตุเจดีย์ อธิบายถึงปรัชญาธรรมนั้น ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หรือทำแผ่นพับทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไว้บริการนักท่องเที่ยว รวมทั้งให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวทุกบริษัทนำเที่ยวให้ได้รับรู้หลักปรัชญาธรรมอย่างสั้น ๆ แต่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

การวิจัยเรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวนี้ ได้ใช้สารสนเทศ (Information) คือ ข้อมูลที่ประมวลได้จากข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องศิลปเจดีย์นั้น จนได้ข้อสรุปเป็นข้อความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดยเน้นที่การเกิดประโยชน์ หรือความรู้ที่เกิดเพิ่มขึ้นกับผู้ใช้ ดังนั้น สารสนเทศจึงเป็นข้อมูลที่ประมวลได้จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องออกมาเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้นั้น ๆ

ส่วนการบริการ (Service) คือ กิจกรรมหรือผลประโยชน์อันพึงพอใจที่สนองความต้องการแก่ลูกค้า โดยมีลักษณะสำคัญ 4 ประเภท คือ ไม่สามารถจับต้องได้ (Intangibility) ไม่สามารถแบ่งแยกการให้บริการ (Inseparability) เพราะอยู่ที่เงื่อนไขของเวลา ไม่แน่นอน (Variability) คือ ขึ้นอยู่กับผู้บริการเป็นใครจะให้บริการเมื่อไร ที่ไหน อย่างไร ประการสุดท้าย ไม่สามารถเก็บไว้ได้ (Perishability) แต่ควรปรับความต้องการให้สม่ำเสมอ

ดังนั้น สารสนเทศเกี่ยวกับศิลปเจดีย์วัด คือ ความรู้ หรือองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ซึ่งเป็นปรัชญาธรรม (พุทธธรรม) ที่แฝงไว้ในสถาปัตยกรรมพระเจดีย์ แล้วนำองค์ความรู้นั้นออกเผยแพร่ โดยการบริการให้กับนักท่องเที่ยวได้รับทราบปรัชญาธรรมนั้น ทั้งระบบสารสนเทศและการบริการต่างมีหลายรูปแบบและหลายระดับ ถ้าชาวพุทธนำมาใช้พัฒนาสารสนเทศ เพื่อการบริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดเชิงปรัชญาธรรมแล้ว จะเกิดประโยชน์กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้น การพัฒนาระบบสารสนเทศเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและทรัพยากรสูง โดยเริ่มต้นด้วยการวางแผนกลยุทธ์ของผู้บริหารระดับสูง แล้วถ่ายโอนไปสู่ผู้บริหารระดับกลางและระดับองค์กรต่อไปด้วยการวางแผนให้ผู้ใช้ระบบ คือ ผู้รับผิดชอบ เช่น คณะการ

พัฒนาระบบสารสนเทศ รวมทั้งการใช้ช่วงเวลาทั้งระยะยาว ระยะปานกลาง และระยะสั้น โดยมีจุดเริ่มต้นสู่จุดสิ้นสุดการพัฒนา และทรัพยากรที่ต้องใช้ในการพัฒนาระบบ หมายถึง อุปกรณ์ต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ นักศึกษาระบบสารสนเทศจึงกำหนดวงจรชีวิตของระบบสารสนเทศไว้มากมาย เช่น ผลงานของ Davis and Olson (1985), Lucas (1990) และ Ahituv, neuman and Riley (1994) ซึ่งได้ประมวลเป็นผลงานสุดท้าย คือ วงจรชีวิตของระบบสารสนเทศ (Information system Life cycle) โดยสรุปเป็นขั้นตอนกิจกรรมและรายละเอียดได้ดังนี้

กิจกรรมหรือขั้นตอน	รายละเอียด
1. การวิเคราะห์เบื้องต้น	1. กำหนดผู้ใช้ขอบข่ายของระบบสารสนเทศที่ต้องการ
2. การศึกษาความเป็นไปได้	2. การศึกษาเชิงเทคนิค เศรษฐกิจ และเชิงองค์กร
3. การวิเคราะห์สารสนเทศที่ต้องการ	3. การกำหนดรายละเอียดของระบบการวางโครงการและงบประมาณ

4. การออกแบบระบบ	4. ทบทวนความเป็นไปได้ กำหนดเพิ่มข้อมูลรายละเอียดการทำงานและแผนการตรวจสอบระบบ
5. การจัดทำโปรแกรม	5. เขียนโปรแกรมการจัดทำเอกสาร(งาน)และการทดสอบระบบ
6. กำหนดกระบวนการทำงาน	6. เขียนคู่มือสำหรับผู้ใช้งานและกำหนดการเปลี่ยนเข้าระบบใหม่
7. การเปลี่ยนเข้าระบบใหม่	7. ฝึกอบรมบุคลากร สร้างเพิ่มข้อมูลใหม่ ปฏิบัติงานคู่ขนานกับระบบเดิม ปรับปรุงระบบให้เข้ากับงานและตรวจรับระบบ
8. การปฏิบัติงานและบำรุงรักษา	8. การปฏิบัติงานจริงของระบบ บำรุงรักษา

	ตามที่จำเป็น
9. ตรวจสอบระบบหลังการใช้ (Post-Audit)	9. วัตถุประสงค์และต้นทุน ผลประโยชน์ ของระบบการประเมินผลลักษณะเชิง ปฏิบัติการของระบบ
10. การยกเลิกระบบ	10. การตัดสินใจยกเลิกระบบเดิม โดยใช้ระบบ ใหม่แทน

2. แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่

แหล่งท่องเที่ยวหมายถึง สถานที่ต่าง ๆ ที่มีความสวยงาม หรือมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และปัจจุบัน แบ่งได้ 2 ประเภท คือ

2.1 แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (National Attractions) คือ สภาพ หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้มีหลายแห่งในเชียงใหม่ และประสบผลสำเร็จต่อการท่องเที่ยวมาก เพราะเชียงใหม่มีธรรมชาติที่ดีหลายด้าน เช่น

สภาพภูมิอากาศ เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีภูมิอากาศดี สดชื่น และค่อนข้างเย็นมีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี 25.4 องศาเซลเซียส โดยมีอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 31.8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 20.1 องศาเซลเซียส และเชียงใหม่อยู่เขตลมมรสุม 2 ประเภท คือ ลมมรสุม ตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิอากาศแบ่งเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม โดยได้รับอิทธิพลของ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และฝ่ายใต้ ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนตุลาคม โดยได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม

สภาพภูมิประเทศ เชียงใหม่มีพื้นที่ประมาณ 20,107.06 ตารางกิโลเมตร (12,566,910 ไร่) โดยแบ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขาร้อยละ 72 พื้นที่ทำการเกษตรร้อยละ 10 และพื้นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ ร้อยละ 18 มีภูเขาที่สูงที่สุดในประเทศไทย คือ ดอยอินทนนท์ สูงประมาณ 2,565 เมตร รองลงมา คือ ดอยผ้าห่มปก สูง 2,299 เมตร ดอยหลวงเชียงดาวสูง 2,195 เมตร และดอยสุเทพ สูง 1,678 เมตร พื้นที่ต่าง ๆ ในเชียงใหม่มีความสูงต่ำเหนือระดับน้ำทะเลแตกต่างกันมาก เช่น พื้นที่ต่ำ ระดับความสูงเพียง 400 เมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำ เช่น แม่น้ำปิง แม่น้ำฝาง เป็นต้น ส่วนพื้นที่ที่อยู่สูงกว่าระดับความสูง 1400 เมตร ขึ้นไปเป็นพื้นที่อากาศหนาวเย็นในฤดูหนาว เป็นเขตที่มีความชื้นสูง เช่น ดอยอินทนนท์และดอยผ้าห่มปก เป็นต้น

สภาพทางทรัพยากรธรรมชาติ เชียงใหม่มีแร่ธาตุที่มีชื่อเสียงถึง 8 ชนิด คือ ถ่านหิน แมงกานีส เฟลด์สปาร์ ฟลูออไรต์ ดิบค ซิลิเกต ดินขาว และหินอุตสาหกรรมใช้ในการก่อสร้าง แร่ธาตุเหล่านี้ทางการอนุญาตให้มีการทำเหมืองแร่ได้

สภาพดิน-น้ำ สภาพดินในเชียงใหม่แบ่งกลุ่มดินออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ดินนา อยู่ในพื้นที่งานลุ่ม ดินไร้อยู่บนพื้นที่ดอน ดินตื้นอยู่ตามลาดเชิงเขา และดินภูเขา มีทั้งดินลึกและดินตื้น เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ส่วนแม่น้ำในเชียงใหม่มีแม่น้ำสำคัญถึง 8 สาย คือ

- แม่น้ำปิง เป็นแม่น้ำใหญ่และยาวที่สุดถึง 160 กิโลเมตร เป็นแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนในภาคเหนือหลายจังหวัด ไหลจากเชียงใหม่ สู่อำเภอตาก กำแพงเพชร ไปบรรจบกับลำน้ำน่านที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์

- แม่น้ำฝาง เป็นแม่น้ำที่ไหลย้อนขึ้นไปทางเหนือที่อำเภอฝาง แม่อาย ไหลลงสู่แม่น้ำกก อำเภอฝาง และแม่อาย แล้วไหลไปบรรจบที่แม่น้ำโขง

- แม่น้ำแม่แตง จากตำบลเชียงดาว ไหลไปบรรจบแม่น้ำปิงที่อำเภอแม่แตง

- แม่น้ำแม่จืด ไหลผ่านดอยสะเก็ด ลงสู่น้ำปิงที่บ้านท่ามะโอ อำเภอสันป่าตอง

- แม่น้ำแม่กวง ไหลลงสู่น้ำปิงที่บ้านสบทา

- แม่น้ำแม่จาง จากอำเภอสะเมิง ไหลลงสู่น้ำปิงที่บ้านท่ามะโอ

อำเภอสันป่าตอง

- แม่น้ำแม่กลาง จากดอยอินทนนท์ อำเภอจอมทอง ไหลลงสู่น้ำปิง

- แม่น้ำแม่แจ่ม จากเทือกเขาดอยหัวช้าง ไหลมาจบแม่น้ำปิงที่บ้านแม่แจ่ม

สภาพป่าไม้และอุทยานแห่งชาติ เชียงใหม่มีป่าไม้ใหญ่ 2 ประเภท คือ

- ป่าไม้ตามลักษณะทั่วไป เช่น ป่าดงดิบบริเวณลุ่มน้ำลำธาร ป่าสน ป่าเบญจพรรณ และป่าแดง มีอยู่ทุกเขตในจังหวัดเชียงใหม่

- ป่าตามกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ มี 2 ส่วนคือ

- 1) ป่าสงวนแห่งชาติ เป็นป่าเบญจพรรณ ไม้เต็ง ไม้รัง และป่าสนเขา เชียงใหม่ มีป่าสงวนแห่งชาติ 25 แห่ง

- 2) อุทยานแห่งชาติ เป็นป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ซ้อนติดกับเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในเชียงใหม่มีอยู่ 6 แห่ง เช่น อุทยานแห่งชาติ ดอยอินทนนท์ มีพื้นที่ 301,500 ไร่ และอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย มีพื้นที่ 163,162 ไร่ เป็นต้น

2.2 แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions) หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชากเมืองโบราณ กำแพงเมือง บ้านทรงกาแล วิหารลายคำ วิหารนกงู และพระธาตุเจดีย์รูปทรงต่าง ๆ ที่สร้างต่างยุคต่างสมัย หลายแห่งทางกรมศิลปากรได้ทำนุบำรุงไว้ให้นุชน

รุ่นหลัง รวมทั้งชาวต่างชาติได้มาเที่ยวชม เฉพาะสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งเก่าและใหม่รวมกันมีประมาณ 350 แห่ง ซึ่งแยกเป็นประเภทสำคัญได้ 2 ประเภท คือ

แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในพระพุทธศาสนา เชียงใหม่เป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนามานานแล้ว ชาวเชียงใหม่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาทั้งหลักธรรมคำสอนและพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างมั่นคง รวมทั้งมีความเชื่อว่า การสร้างศาสนสถานไว้บูชาแทนองค์พระพุทธเจ้า จะได้บุญกุศลและเสริมสร้างบารมีธรรมให้กับตนและวงศ์ตระกูลของตน ฉะนั้น เชียงใหม่จึงมีวัดมากมายตามศรัทธาของชาวล้านนา ด้วยเหตุนี้สถาปัตยกรรมในวัดแต่ละแห่งจึงเกิดขึ้น เมื่อทรุดโทรมแล้วอนุชนรุ่นหลังต่างช่วยกันบูรณะให้ดีขึ้นสวยงามและใหญ่โตกว่าเก่าอีกด้วย วัดที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวนิยมไปนมัสการและเที่ยวชมความงามทางศิลปกรรมนั้นมีหลายสิบวัด เช่น

- วัดพระบรมธาตุคอกยสุเทพ มีระยะทางจากเชิงคอกขึ้นไปยาวไกล 11 กิโลเมตร เป็นวัดที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุโดยบรรจุอยู่ใต้พระเจดีย์สี่ทอง ที่วัดนี้มีนาถ 2 ตัวอยู่ 2 ข้างบันได ซึ่งสูง 300 กว่าขั้น วัดพระธาตุคอกยสุเทพเป็นวัดที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งจะมีงานประเพณีสงกรานต์ในวันเพ็ญวิสาขบูชาทุกปี นักท่องเที่ยวนิยมมานมัสการพระธาตุคอกยสุเทพกันทุกคน

- วัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่บนถนนราชกาณีย์ เป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดภายในตัวเมืองเชียงใหม่ สร้างโดยพญาเม็งรายมหาราชเมื่อปี พ.ศ.1839 วัดนี้เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญของเชียงใหม่ คือ พระเสด็จมณี หรือพระแก้วขาว ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนชาวเชียงใหม่

- วัดสวนดอกหรือวัดบุปผาราม ตั้งอยู่บนถนนสุเทพ พญากือนาทรงสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1914 เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระมหาสุมนะเถระ ผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาแลทธิลังกาวงศ์ในแผ่นดินล้านนา วัดนี้แต่เดิมเป็นพระราชอุทยานของกษัตริย์ล้านนาสมัยแรกเริ่ม

- วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตั้งอยู่บนถนนสามล้าน เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยประดิษฐานอยู่ในวิหารลายคำ เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ชาวเมืองจะอัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้แห่ไปตามถนนรอบเมืองเพื่อให้ประชาชนสงกรานต์โดยทั่วถึงกัน แต่เดิมที่ดินบริเวณวัดนี้เป็นตลาด (ลี หมายถึง ตลาด) เรียกชื่อว่า วัดลีเชียง จนถึงปี พ.ศ.1888 พญาผายุกษัตริย์องค์ที่ 5 ในราชวงศ์มังราย ทรงโปรดให้สร้างวัดนี้ขึ้นพร้อมทั้งสร้างพระเจดีย์สูง 24 วา องค์หนึ่ง เพื่อให้เป็นที่บรรจุอัฐิพระราชบิดาของพระองค์

- วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นวัดที่มีเจดีย์ใหญ่ที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ คือ วัดเจดีย์หลวงซึ่งตั้งอยู่ในใจกลางเมือง วัดนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลของพญาแสนเมืองมา กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย ต่อมาในสมัยของพญาติโลกราชโปรดให้ช่างสร้างเป็นเจดีย์องค์ใหญ่สูงถึง 92 เมตร ฐานกว้างด้านละ 54 เมตร แล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2024 เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวประเภทประตูเมือง ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติ
กำแพงเมือง แจ่ง คูเมืองต่าง ๆ เช่น

- อนุสาวรีย์ช้างเผือก อยู่บริเวณขนส่งช้างเผือก
- อนุสาวรีย์พระเจ้ากาวิละ หน้าค่ายกาวิละ
- อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ดนบุญแห่งล้านนา เป็นผู้ระดมประชาชนบุกเบิกสร้างถนนขึ้นไปถึงดอยสุเทพ โดยเริ่มสร้างเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2477 และสร้างเสร็จเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2478 รวมระยะทางจากเชิงดอยสุเทพไปถึงวัดพระบรมธาตุดอยสุเทพ ยาวไกลถึง 10 กิโลเมตร อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ตั้งอยู่ที่บริเวณแยกห้วยแก้วทุกเช้าจะเนืองแน่นไปด้วยนักท่องเที่ยวที่มาเคารพกราบไหว้

- อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ อยู่ที่หน้าศาลอาญาและศาลแขวงกลางเมืองเชียงใหม่
- เสืออินทขิล (เสาหลักเมือง) อยู่ในวัดเจดีย์หลวง
- เวียงสวนดอก บริเวณวัดสวนดอก
- เวียงเจ็ดลิน อยู่บริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ จากดอยสุเทพไปยังพระตำหนักภูพิงศ์ฯ ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร เป็นพระตำหนักประทับแปรพระราชฐานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2505 ตั้งอยู่บนดอยบวกห้า เป็นต้น

2.3 กิจกรรมการท่องเที่ยว เชียงใหม่มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งปี โดยจัดเป็นปฏิทินการท่องเที่ยวตลอดปี เช่น

- กิจกรรมพิเศษระดับชาติ มีการจัดการแข่งขันกีฬาระดับชาติบ้าง ระดับนานาชาติบ้าง เพราะการจัดแข่งขันกีฬาจะต้องมีผู้ติดตามมาด้วย แข่งกีฬาเสร็จจะมีเวลาท่องเที่ยวบ้างเล็กน้อย ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีของผู้มาร่วมแข่งขันกีฬาที่เชียงใหม่

- งานเทศกาลร่มบ่อสร้าง จัดขึ้นในช่วงสัปดาห์ที่ 3 ของเดือนมกราคมทุกปี
- งานบุปผชาติหรือไม้ดอกไม้ประดับ จะจัดช่วงสัปดาห์ที่ 2 ของเดือนกุมภาพันธ์
- งานสงกรานต์ช่วงวันที่ 12-15 เมษายนของทุกปี และ
- งานยี่เป็ง (ลอยกระทง) ในเดือนพฤศจิกายนของทุกปีงานนี้จะจัดยิ่งใหญ่มากกว่าทุกแห่ง คือ จะมีขบวนแห่กระทงเล็ก กระทงใหญ่ ปลอยโคมลอยยามค่ำคืน เป็นต้น

งานวิจัยเรื่องนี้ได้ศึกษาการท่องเที่ยวในวัด โดยเฉพาะศึกษาถึงความงดงามของพระธาตุเจดีย์ที่มีรูปทรงแตกต่างกัน เพื่อช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว เพราะวัดเป็นไฮไลท์ (High Light) ของการนำเที่ยวของบริษัทนำเที่ยวทุกบริษัทในเชียงใหม่ เนื่องจากเชียงใหม่ มีวัดเป็นจำนวนมาก เฉพาะในบริเวณคูเมืองกว้าง 1 กิโลเมตร ยาว 1 กิโลเมตร (ประมาณ 10,000 ตารางเมตร) มีวัดอยู่จำนวน 36 วัด ในแต่ละวัดมีศิลปกรรมให้เที่ยวชมอย่างมากมาย เช่น

รูปทรงสถาปัตยกรรมพระวิหารที่อ่อนช้อยได้สัดส่วนมีลายประดับที่วิจิตร ส่วนภายในพระวิหารจะมีภาพจิตรกรรมที่ฝาผนังมีเรื่องราวพุทธประวัติบ้าง พระเวสสันดรชาดกบ้าง ซึ่งช่างจิตรกรได้วาดไว้อย่างสวยงามทั้งมีสีที่สดใสอย่างวิจิตรตระการตา เช่น วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ เป็นต้น นอกจากภาพจิตรกรรมแล้ว ที่แท่นวางพระพุทธรูป จะพบพระพุทธรูปที่มีศิลปกรรมแตกต่างกัน เช่น พระพุทธรูปปางเชียงแสน (พระสิงห์) สง่างาม ทั้งใบหน้า เรือนกายจะได้สัดส่วนสวยงามและพระพุทธรูปปางสุโขทัย ที่มีใบหน้ารูปไข่ทรวดทรงเรียวยาว ซึ่งปรากฏในพระวิหารวัดเจ็ดยอดหลวงวรวิหาร เป็นต้น นอกจากพระวิหารแล้วภายในวัดยังมีสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่น่าทึ่งอีกเช่น หอพระไตรปิฎก หอระฆัง กุฏิสงฆ์ และที่สำคัญและสง่างามที่สุด คือ พระธาตุเจดีย์

3. ทฤษฎีและแนวคิดการสร้างพระธาตุเจดีย์ วิวัฒนาการก่อสร้างเป็นรูปแบบที่เป็นศิลปะแบบต่าง ๆ การก่อสร้างพระธาตุเจดีย์นั้นมีมานานแล้วในประวัติพุทธศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระอานนท์ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการจัดศพของพระองค์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกไว้ว่า ควรจัดศพเยี่ยงพระศพของพระเจ้าจักรพรรดิราชและให้สร้างสถูปเพื่อบรรจุอัฐิไว้ให้พุทธบริษัทได้กราบไหว้บูชา และยังตรัสบอกอีกว่าบุคคล 4 จำพวกที่ควรที่ไ้บรรจุอัฐิไว้ในสถูปเจดีย์ ซึ่งเรียกตามภาษาธรรมว่า รูปบุคคล 4 คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิราช การสร้างพระธาตุเจดีย์ในเอเชียมีมานานแล้วซึ่งเป็นวัฒนธรรมการสร้างสืบต่อกันมา แต่ไม่มีนักคิดคนใดจัดเป็นทฤษฎีการก่อสร้างหรือการวิวัฒนาการ จนกระทั่งการศึกษาวิชามานุษยวิทยาที่ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ได้เป็นที่สนใจทั่วโลก นักคิดด้านมานุษยวิทยา จึงได้ค้นคิดเป็นทฤษฎีแรกสุดของวิชามานุษยวิทยาไว้ คือ

3.1 ทฤษฎีกลุ่มวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก (Classical Evolutionary Theory) ในศตวรรษที่ 16 โดยมีแนวคิดตามทฤษฎีว่า การพัฒนาการทางวัฒนธรรมตามกรอบแนวคิดที่ “วิวัฒนาการทางวัฒนธรรม” ซึ่งหมายถึง กระบวนการที่รูปแบบใหม่ ๆ ของวัฒนธรรมพัฒนามาจากรูปแบบต่าง ๆ แนวคิดทฤษฎีนี้ตรงกับแนวคิดการสร้างพระสถูปมูลดินเดิมแล้ววิวัฒนาการมาเป็นพระธาตุเจดีย์ กล่าวคือ การสร้างสถูปแต่โบราณนั้นเริ่มด้วยการพูนดินขึ้นมาเป็น โลกตรงที่ฝังศพหรือฝังอัฐิธาตุแล้วก็นำดินพูนดินไว้กั้นดินฝัง และบนโลกนั้นจะปักเป็นร่มหรือฉัตร เพื่อเป็นเกียรติยศ หรือเป็นเครื่องหมายบ่งบอกว่า เป็นที่ฝังอัฐิธาตุของท่านผู้ใด การสร้างสถูปจะทำขนาดใหญ่หรือน้อย จะทำอย่างประณีตบรรจงหรือทำแบบธรรมดาขึ้นอยู่กับกำลังของผู้สร้าง ต่อมาเมื่อปวงชนได้นับถือพุทธศาสนา นับถือพระธาตุเจดีย์มากขึ้นจึงได้ตกแต่งแปลงรูปพระสถูปให้เป็นรูปแบบเจดีย์ที่งดงามขึ้น เช่น แต่งกอนดินหรือ โลกดินให้เป็นรูปทรงกลมบ้าง สี่เหลี่ยมบ้าง ทำเขื่อนให้เป็นฐานเป็นชั้นเพื่อไว้เป็นที่สักการะ และทำชั้นบัลลังก์ตั้งบน โลกดินแล้วต่อฉัตรไว้บนยอดให้สวยงาม

ส่งงามสมกับฐานะของเจ้าของอัฐิ การสร้างพระธาตุเจดีย์ต่าง ๆ จึงมีหลักวิวัฒนาการตรงกับทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก ดังกล่าว

3.2 ทฤษฎีการแพร่กระจาย (Diffusion Theory) ทฤษฎีนี้ได้แยกมาจากทฤษฎีคลาสสิก เพราะทฤษฎีวิวัฒนาการคลาสสิกจะเชื่อความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์มากเกินไป ทำให้นักมานุษยวิทยากลุ่มใหม่ในยุโรปบ้าง ในอเมริกาบ้าง หันไปสนใจการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมากขึ้น นักทฤษฎีการแพร่กระจายพยายามพิสูจน์ว่า วัฒนธรรมทั้งหมดของมนุษย์ชาติมาจากแหล่งกำเนิดเดียวกันแล้วแพร่กระจายไปโดยผ่านการติดต่อทางวัฒนธรรม ทฤษฎีนี้มีกรอบแนวคิดตรงกับการทำวิจัยเรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว เพราะวัฒนธรรมการสร้างพระธาตุเจดีย์แรกเริ่มเดิมทีสร้างที่ประเทศอินเดีย ตามหลักฐานที่พบ คือ พระเจดีย์ สาถุจิ หรือสาถุจิ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพ.ศ.200 — 300 ปี ต่อมาการแพร่กระจายของพระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศศรีลังกา พม่าพุกาม สุวรรณภูมิแถบนครศรีธรรมราช สุโขทัย และสู่อาณาจักรล้านนา ศิลปกรรมการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ก็แพร่กระจายตามพระพุทธศาสนาไปทุกที่ แต่ละที่แต่ละแห่งได้ปรับปรุงรูปแบบต่าง ๆ ผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

3.3 แนวคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกัน (The American Historical Tradition) นักทฤษฎีกลุ่มนี้ เช่น โลวี วิสเลอร์ และโบแอส ต่างเชื่อว่า การค้นหากฎเกณฑ์ของกระบวนการทางวัฒนธรรมได้ดีที่สุดนั้น ต้องมีการสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่เฉพาะขึ้นมา โดยเฉพาะโบแอสนั้นมองเห็นว่า ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นหม้อใบหนึ่งหรือพิธีกรรมอย่างหนึ่ง จะต้องถูกเข้าใจโดยพิจารณาถึงวัฒนธรรมทั้งหมดเพราะวัฒนธรรมเป็นระบบที่ส่วนต่าง ๆ สัมพันธ์กัน ท้ายที่สุดโบแอสได้ยืนยันให้มองวัฒนธรรมโดยค้นหาความหมายที่มีอยู่ในวัฒนธรรมนั้น ๆ การสร้างพระธาตุเจดีย์ก็อยู่ในแนวคิดทฤษฎีนี้เช่นกัน

3.4 แนวคิดทฤษฎีวิทยาการระลึกรู้ (Cognitive Anthropology Theory) ทฤษฎีนี้ได้นิยามวัฒนธรรมว่าเป็นรหัสลับหรือกฎเกณฑ์สำหรับการกระทำหรือพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ วัฒนธรรมจึงไม่ใช่เพียงพฤติกรรมของมนุษย์แต่เป็นเหมือนไวยากรณ์หรือกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ นักมานุษยวิทยาจะต้องแยกแยะว่า อะไรเป็นวัฒนธรรม อะไรเป็นพฤติกรรมที่มนุษย์กระทำ เพราะมันเป็นหนทางที่จะจัดระเบียบประสบการณ์ของมนุษย์ จากกรอบแนวคิดนี้นักมานุษยวิทยาไม่ได้สังเกตในสังคมที่เฉพาะที่นักมานุษยวิทยาเลือกศึกษา และการพรรณนาวัฒนธรรมเฉพาะแห่งหนึ่งจึงไม่ใช่แต่เพียงพรรณนาว่าประชากรในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ทำอะไรบ้าง แต่เป็นการพรรณนาถึงกฎเกณฑ์ ข้อบังคับและความคิดต่างๆ ที่อยู่เบื้องหลังที่คนในชุมชนหรือในสังคมนั้นมีอยู่ร่วมกัน บางครั้งชาวบ้านรู้แล้วสามารถบอกนักมานุษยวิทยาถึงแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่อยู่เบื้องหลัง

พฤติกรรมของพวกเขาได้ ส่วนการเข้าใจกระบวนการทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับความสามารถของคนภายนอก คือ นักมานุษยวิทยาที่จะฟังระลึกรู้ เพื่อมองเหตุและผลที่จะเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะมองหรืออาจจะรู้แตกต่างจากชาวบ้านอย่างตรงกันข้ามก็ได้

กรอบแนวคิดวิทยาการระลึกรู้นี้ใกล้เคียงกับทฤษฎีมานุษยวิทยาเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Anthropology) ซึ่งมองวัฒนธรรมว่าเป็นระบบหนึ่งของสัญลักษณ์และการให้ความหมายที่มีร่วมกันของคนในชุมชน จากทฤษฎีวิทยาการระลึกรู้และทฤษฎีมานุษยวิทยาเชิงสัญลักษณ์นี้ สามารถเป็นแนวคิดในการทวิจัยเรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว กล่าวคือ พฤติกรรมหรือวัฒนธรรมที่มนุษย์ได้กระทำมานั้น สามารถมองออกมาเป็นเชิงสัญลักษณ์ได้ ฉะนั้นการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่เป็นรูปศิลปกรรมต่าง ๆ ในแต่ละยุค ค ส ม ย นี้ นั้น จะต้องมึสัญลักษณ์ประจำอยู่ในรูปแบบนั้นแน่นอน เพียงแต่ไม่มีใครศึกษา ไม่มีใครวิเคราะห์เท่านั้นเอง คณะวิจัยจึงต้องศึกษาหาคำความรู้ศิลปกรรม ในการสร้างพระธาตุเจดีย์ให้ได้ว่า เป็นสัญลักษณ์แห่งปรัชญาธรรมในข้อใดของพระพุทธศาสนา และแนวคิดทฤษฎีสุดท้ายคือ

3.5 ทฤษฎีกลุ่มคิดคัดค้านปฏิฐานนิยม (Anti-positivism) และกลุ่มสัญลักษณ์ปฏิสัมพันธ์นิยม (Symbolic interactionism) ทั้งสองกลุ่มเป็นแนวคิดด้านสังคมศาสตร์ คือ กลุ่มคัดค้านปฏิฐานนิยมมีรากฐานแนวคิดมาจากการศึกษา ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่มุ่งเน้นความเข้าใจปรากฏการณ์ของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในชุมชน ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การสร้างพระธาตุเจดีย์ ส่วนแนวคิดกลุ่มสัญลักษณ์ปฏิสัมพันธ์นิยมนั้นมีแนวคิดเป็นพื้นฐานว่า มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งต่าง ๆ คือในโลกแห่งธรรมชาติและโลกแห่งสังคม โดยเฉพาะโลกแห่งสังคมนี้เป็นโลกแห่งสัญลักษณ์ เพราะมีสัญลักษณ์ต่าง ๆ คอยกำกับหรือใช้แทนสิ่งบางสิ่งได้ เช่น ภาษา ทำให้มนุษย์สื่อสารความหมายแก่กันและกันได้ ดังนั้นศิลปกรรมที่มนุษย์ก่อสร้างขึ้น จึงมีสัญลักษณ์ไปตามแนวคิด ตามสังคมของผู้คิดสร้างขึ้นมา

4. แนวคิดและศักยภาพในการสร้างพระธาตุเจดีย์ของชาวเชียงใหม่

4.1 แนวคิดในการสร้างพระธาตุเจดีย์ของพุทธศาสนิกชน แนวคิดนี้มีมานานแล้ว โดยเริ่มต้นตั้งแต่การพูนดินเป็น โศกแล้วปักฉัตรเล็ก ๆ แล้ววิวัฒนาการต่อมาจนกระทั่งเป็นพระธาตุเจดีย์ที่งดงาม อาจารย์ธีรพงศ์ คงทอง ได้กล่าวไว้ในงานคดีการสร้างพระเจดีย์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมโบราณว่า “การสร้างพระเจดีย์ในพุทธศาสนาเดิมที่เดิวนั้นว่าโดยลักษณะไป ห ญ่ ๆ มีอยู่สองแบบด้วยกัน คือ แบบทรงโอคว่ำ มีฉัตรปักอยู่ตรงยอด เช่น พระสถูปที่สาญจี ในอินเดียภาคกลาง และเป็นแบบที่มีวิวัฒนาการแพร่หลายมาจนถึงกระทั่งทุกวันนี้ อีกแบบหนึ่งเป็นสี่เหลี่ยม

ซึ่งมีลักษณะคล้ายเทวาลัยในศาสนาฮินดู และแบบนี้ได้กลายมาเป็นแบบเจดีย์เหลี่ยมดั่งที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายเหมือนพระเจดีย์ทรงกลม แบบสี่เหลี่ยมนี้บางแบบมีลักษณะพิเศษ คือ ได้รวมเอาสถูปมหาสถานเข้าไว้ในพระเจดีย์นั้นด้วย และยังได้สร้างสถูปมหาสถานนั้นเรียงรายไว้รอบพระเจดีย์องค์ใหญ่อีกทีหนึ่ง ให้เหมือนกับสถานที่พระพุทธเจ้าเคยเสด็จประทับเสวยวิมุตติสุขจริง ๆ

พระเจดีย์ทรงกลมนั้นคงจะได้รับความคิดมาจากเนินฝังศพบุคคลสำคัญที่เคยมีอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อมีการเผาศพก็ยังฝังเข้าถ้ำ และอัฐิธาตุโดยพุนดินให้สูงขึ้นทำพนักงันมิให้ดินพัง และปักเสาทำเป็นฉัตรไว้เป็นยอด เป็นเครื่องหมายที่ฝังศพ ครั้นต่อมาก็มักจะทำให้ประณีตบรรจงยิ่งใหญ่ให้สมกับเกียรติของบุคคลนั้น โดยเพิ่มเครื่องประดับ และเครื่องยศของกษัตริย์เข้าไปอีก เมื่อนำคติการสร้างเจดีย์อย่างนั้นมาใช้กับพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาเอกในโลกก็ต้องพัฒนาแบบเจดีย์ให้มีความหมายครอบคลุมทั้งจักรวาล และมีความสำคัญแก่บุคคลทุกชาติชั้น จึงได้คิดแบบแปลนให้มีสัญลักษณ์แทนระบบจักรวาลตามแนวคิดของชาวอินเดียโบราณ โดยให้องค์พระเจดีย์เป็นภูเขาพระสุเมรุชั้นต่าง ๆ ของพระเจดีย์ที่เป็นส่วนฐานเป็นภูเขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุหรือที่เรียกในภาษาบาลีว่า ภูเขาสิเนรุ นั้นตั้งอยู่กลางทวีปทั้ง 4 ทวีป

เมื่อได้เค้าโครงเป็นหลักแล้ว สถาปนิกรุ่นหลังจึงเพิ่มข้อปลีกย่อยอื่นเข้าไป คือ เทพเจ้าและอสูรอยู่ในช่องว่างเบื้องล่างเขาพระสุเมรุ ช้างอยู่ประจำทิศเหนือ นาคอยู่ในมหาสมุทรศรีทันดรและบนแผ่นดิน ราชสีห์อยู่ในถ้ำเงินถ้ำทอง และครุฑอยู่ในป่าจิวบนเกาะระหว่างทวีปทั้ง 4 แต่การนำเอาเทพเจ้าและสัตว์เหล่านั้นมาประดับทั้งหมดก็ทำได้ยาก คงนำมาเฉพาะที่สำคัญ เช่น ช้าง ราชสีห์ และนาค ในสถาปัตยกรรมบางอย่างก็ปรากฏเพียงเล็กน้อย เช่น ช้างก็ให้เห็นเพียงใบหูและหน้านิดหน่อย

อนึ่งการสร้างพระเจดีย์ยุคต่อ ๆ มานั้นย่อมจะมีอะไรเปลี่ยนแปลงไปหลายอย่าง คือ ในชั้นแรกอาจจะสร้างเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาอย่างเดียว พอต่อมาเมื่อพระธาตุหายากขึ้น จึงพยายามหาวัตถุอย่างอื่นมาทดแทนหรือไม่ก็มาเสริมเพื่อให้ความขลังความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น เพราะมีความเชื่อว่าจะปกป้องภัยอันตรายได้ ตอนนี่จึงมีพิธีทางไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย สิ่งที่บรรจุอยู่ในพระสถูปนั้นมีใช่เพียงพระบรมสารีริกธาตุอย่างเดียว มักจะมีวัตถุมงคลอย่างอื่นเพิ่มเข้ามาอีก เช่น พระพุทธรูป ดินโพธิ์จำลอง ภายในอุโมงค์นี้ตำนานในลังกาทวีปว่า บรรจุพระพุทธรูปองค์หนึ่งเหนือบัลลังก์ซึ่งก่อขึ้นภายในอุโมงค์นั้น และมีดินโพธิ์จำลอง ลำต้นและใบทำ

ด้วยทองคำ นอกจากนั้นก็มีสิ่งของอย่างอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ที่พุทธศาสนิกชนได้บริจาคเพื่อบรรจุไว้เป็นการอุทิศถวายส่วนกุศลแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า¹

4.2 การสร้างพระธาตุเจดีย์ในเชียงใหม่ มีมานานแล้วเช่นกันเพราะเชียงใหม่ก่อตั้งขึ้นหลังนครหริภุญชัย หลังเวียงกุมกาม พญาเม็งรายผู้สร้างนครเชียงใหม่ได้เคยประทับทั้ง 2 นครนั้นมาก่อน และเคยสร้างพระเจดีย์ในเวียงกุมกาม คือ เจดีย์เหลี่ยมมาแล้ว อาจารย์จรัสศักดิ์ เดชวงศ์ญาได้อ้างไว้ในงานวิจัย เรื่อง พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่ ว่า

“นับตั้งแต่พญาเม็งรายเริ่มสร้างเมืองเชียงใหม่ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 12 เมษายน 1839 เป็นต้นมา เชียงใหม่เริ่มกลายเป็นศูนย์กลางของล้านนาไทยในทุก ๆ ด้านการยอมรับพุทธศาสนาตั้งแต่ต้นของเชียงใหม่ได้ก่อให้เกิดสิ่งเคารพเนื่องในพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงเจดีย์หรือสถูปนั้นก็มีการก่อสร้างต่อเนื่องกันในหลากหลายลักษณะ ระยะเวลา 700 ปี ได้สั่งสมความรู้และภูมิปัญญาของสล่าล้านนาที่แสดงผ่านออกมาในลักษณะงานสถาปัตยกรรม ซึ่งอาจจะเป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงประวัติความเป็นมาของเชียงใหม่อีกประการหนึ่ง”²

4.3 การศึกษาเรื่องพระธาตุเจดีย์ในเชียงใหม่ เชียงใหม่เป็นเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองสูงสุดถึง 268 ปี (พ.ศ.1839-พ.ศ.2107) เชียงใหม่ต้องเสียอิสรภาพแก่พม่า และตกอยู่ใต้อำนาจถึง 212 ปี (พ.ศ.2107-พ.ศ.2319) ช่วงนี้กรุงศรีอยุธยาจะมายึดครองได้เป็นครั้งคราวเท่านั้น แม้ปี พ.ศ.2317-พ.ศ.2319พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกทัพมาจับไล่พม่า โดยมีพระเจ้ากาวิละและพญาเจ้าบ้านเป็นหัวหน้าช่วยสู้รบจนได้ชัยชนะและจับไล่พม่าได้เป็นผลสำเร็จ เชียงใหม่จึงกลายเป็นป่าร้างบ้าง เป็นประเทศราชขึ้นตรงต่ออาณาจักรสยามบ้างถึง 100 ปีพอถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เมืองเชียงใหม่กลายเป็นมณฑลพายัพ ขึ้นตรงต่อรัฐบาลสยามอยู่ถึง 49 ปี (พ.ศ.2427-2476) ต่อจากนั้นจึงถูกยุบเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยจวบจนปัจจุบันนี้³ ด้วยเหตุนี้เชียงใหม่จึงมีสิ่งปลูกสร้างที่เก่าแก่ และได้รับการบูรณะซ่อมแซมบ่อยครั้ง การบูรณะนั้นจะประยุกต์ศิลปะและแนวคิดไปตลอด ในบรรดาสถูปก่อสร้างนั้นมีพระธาตุเจดีย์รวมอยู่ด้วย

การสร้างการบูรณะซ่อมแซมพระธาตุเจดีย์นั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษา ได้มีนักศึกษานักโบราณคดีเป็นจำนวนมากได้ศึกษาเรื่องเจดีย์เมืองเชียงใหม่มาโดยตลอด เช่น “สมเด็จพระมหา

¹ ธีรวงศ์ คงทอง, คติการสร้างพระเจดีย์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณสถานเจดีย์: กรณีศึกษาโบราณสถานพระเจดีย์ช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, 2545), 7-8.

² จรัสศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่, 2541), 3.

³ บุญคิด วัชรศาสตร์, คนเมือง..ผู้ค้าเมือง, (ธาราทองการพิมพ์: เชียงใหม่, 2538), 19.

คำรกราชานภาพ ทรงกล่าวถึงเจดีย์ภาคเหนือ โดยเรียกว่า แบบเชียงแสน และทรงเข้าใจว่า เป็นสถูปที่สร้างขึ้นในสมัยที่ล้านนายังมีกษัตริย์ปกครองเป็นอิสระอยู่ พระองค์ได้จัดเอาเจดีย์วิหารวัดเจ็ดยอดเป็นเจดีย์ประเภทหนึ่ง และทรงเข้าใจว่าเป็นการรับรูปแบบจากวิหารพุทธคยาประเทศอินเดีย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเจดีย์ทรงกลมที่สวยงาม ได้แก่ เจดีย์หลวง เจดีย์วัดสวนดอก เจดีย์วัดพระสิงห์ ส่วนรูปแบบเจดีย์ เช่น พระธาตุคอกยสุเทพเข้าใจว่ามีการปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ โดยเรียกว่า เจดีย์ลาว อย่างไรก็ตามทรงเข้าใจว่าประเพณีการอัญเชิญพระธาตุออกมาสร้างน้ำของพระธาตุจอมทอง คล้ายกับการเชิญพระเขี้ยวแก้วออกมาให้บูชาของลังกาคด้วย”⁴

นอกจากนี้ยังมีนักศึกษาอีกหลายท่านที่สนใจการศึกษาเรื่องพระเจดีย์เมืองเชียงใหม่ว่า คณะวิจัยจึงขอยกตัวอย่างมาประกอบดังนี้

“เมื่อปี พ.ศ.2510 พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ และขนิษฐา⁵ อัดสัมปยุตตะ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่องเจดีย์เชียงใหม่ว่า เจดีย์เชียงใหม่อาจจะแบ่งได้เป็น 4 ระยะ คือ

ระยะแรก อยู่ในช่วงรัชกาลของพญามังรายถึงพญาผายู เป็นเจดีย์ที่ประกอบด้วยฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จตั้งอยู่บนฐานเจียงสี่เหลี่ยมจตุรัสเดี่ยวรองรับฐานเจียงกลมสามชั้น ถัดไปเป็นมาลัยเถาที่แปลงมาจากฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จแต่ทำเป็นฐานกลมซ้อนกันสามชั้น เนื้อขึ้นไปเป็นองค์ระฆังขนาดเล็กเช่น เจดีย์วัดพระสิงห์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเจดีย์เหลี่ยมที่สืบทอดจากหริภุญชัยคือเจดีย์เหลี่ยมที่เวียงกุมกาม อำเภอสารภี

ระยะที่สอง พญากือนาถึงพระเจ้าสามฝั่งแกน ซึ่งแยกเป็น 2 แบบ คือ แบบแรกได้รับอิทธิพลขององค์ระฆังและแผนผังที่ประกอบด้วยฐานทักษิณรวมทั้งเจดีย์ทิศจากเมืองนครศรีธรรมราช ตัวอย่างได้แก่ เจดีย์วัดสวนดอก แบบที่สองเป็นอิทธิพลจากศิลปะพม่า ลักษณะเด่น คือ ท้องไม้ของมาลัยเถามีช่องสี่เหลี่ยมจะเป็นระยะ ๆ เช่น เจดีย์วัดอุโมงค์เชิงคอกยสุเทพ

ระยะที่สาม เป็นเจดีย์มณฑปผสมทรงกลมที่เริ่มสร้างตั้งแต่รัชกาลของ พระเจ้าติโลกราชถึงพระเกศเกล้า ลักษณะเป็นเจดีย์ที่มีการผสมกันระหว่างมณฑปกับเจดีย์ทรงกลมแบบสุโขทัยโดยพิจารณาจากชั้นมาลัยเถาและองค์ระฆังเป็นสำคัญ

ระยะที่สี่ ตั้งแต่รัชกาลพระเกศเกล้าลงมา ได้มีความนิยมสร้างเจดีย์ย้อนรอยตามแบบเจดีย์ระยะแรก แต่ดัดแปลงมาลัยเถาเป็นเหลี่ยมรวมทั้งจำนวนชั้นที่มากขึ้น เช่น เจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ เป็นต้น

⁴ อ่างแล้ว, เจริญธรรมที่ 2.

⁵ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์และขนิษฐา, พระเจดีย์เชียงใหม่, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,2510),3.

ในปีเดียวกันนั้น ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงบรรยายถึงสถาปัตยกรรมล้านนาไทยได้มีความพาดพิงถึงเจดีย์ในเชียงใหม่ว่า เจดีย์ที่วัดสวนดอก และพระธาตุคอกสุเทพได้มีอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยมาปะปนด้วย แต่ทั้งสององค์ได้มีการบูรณะอีกหลายครั้งจึงไม่แน่ใจว่าลักษณะเดิมนั้นเป็นอย่างไรปัจจุบันหรือไม่ และทรงเปรียบเทียบพระธาตุคอกสุเทพกับพระธาตุหริภุญชัยว่ามีลักษณะใกล้เคียงกันที่ส่วนฐาน ผิดแต่ว่าองค์พระธาตุคอกสุเทพเป็นทรงเหลี่ยมไม่ใช่ทรงกลมแบบพระธาตุหริภุญชัย นอกจากนี้ทรงกล่าวถึงเจดีย์หลวงว่ามีการสร้างเพิ่มให้ใหญ่โตขึ้น แทนที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตควรเป็นแท่นด้านนอก ด้านทิศตะวันออกมากกว่าแท่นข้างในที่มิพระปุนขึ้นประดิษฐานแต่เดิม ส่วนลักษณะขององค์เจดีย์แปดเหลี่ยม (คงหมายถึงเหนือชั้นบัวกลีบขึ้นไป) ควรมีความสัมพันธ์กับเจดีย์วัดพระเจ้าล้านทองที่เชียงใหม่ด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ.2511 พิเศษ เจียจันทร์พงษ์⁶ ได้ต่อยอดถึงเจดีย์ทรงกลมเชียงใหม่ว่ามีอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยโดยสังเกตจากลักษณะของมาลัยเถา สำหรับเจดีย์ที่มีฐานบัวลูกแก้วย่อเก็บริบมาลัยเถาในผังแปดเหลี่ยมนั้นน่าจะสร้างในรัชกาลของพระเมืองแก้ว แต่ถ้าผังของมาลัยเถาเปลี่ยนเป็นสิบสองเหลี่ยมแล้วควรสร้างขึ้นในรัชกาลของพระเกษเกล้า

พ.ศ.2523 เอ.บี. กริสโวลด์⁷ ได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมล้านนาไทยสมัยโบราณ เนื้อความได้กล่าวถึงเจดีย์ในเมืองเชียงใหม่ว่า เจดีย์เหลี่ยมเวียงกุมกามน่าจะเป็นการจำลองแบบจากเจดีย์กู่กุดแต่คงมีการปฏิสังขรณ์กันหลายครั้งแล้ว สำหรับเจดีย์วัดสวนดอกน่าจะเป็นการลอกแบบจากศิลปะสุโขทัยที่ลอกแบบมาจากลังกาก็ที่หนึ่ง ส่วนเจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์นั้นเข้าใจว่าน่าจะเป็นแรงบันดาลใจจากลังกาโดยตรง และมณฑปปราสาทเช่นที่ประดิษฐานในอุโบสถวัดพระสิงห์น่าจะรับแบบมาจากมณฑปที่วัดพระยืน ถ้าพูนก็ได้ ราวปี พ.ศ.2524 มีนักวิชาการท้องถิ่น ได้ศึกษาพระเจดีย์ในล้านนาไทยมีข้อความที่พาดพิงถึงเจดีย์ในเชียงใหม่โดยแบ่งรูปแบบตามอิทธิพลศิลปะที่ได้รับ คือ

1. พระเจดีย์แบบทวารวดี ได้แก่ เจดีย์เหลี่ยมที่เวียงกุมกาม
2. พระเจดีย์แบบมหาโพธิพุทธคยา คือ เจดีย์เจ็ดยอดในวัดมหาโพธาราม
3. พระเจดีย์แบบสุโขทัย-ลังกา เช่น เจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ เจดีย์วัดสวนดอก

และเจดีย์วัดป่าแดงหลวง เป็นต้น

4. พระเจดีย์แบบล้านนา — พุกาม ได้แก่ เจดีย์ประธานในวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
5. พระเจดีย์แบบพม่า เช่น เจดีย์วัดบุพพาราม วัดเซตวัน เป็นต้น
6. พระเจดีย์ปล้อง คือ เจดีย์วัดรำเปิง วัดพวกหงษ์ และวัดเชียงโถม

⁶ อ่างแล้ว, ในเชิงอรุณที่ 5.

⁷ เอ.บี.กริสโวลด์, Towards a history of Sukhothai art.[Bangkok : The Fine Arts Department, 1967],33.

พ.ศ.2525 กรมศิลปากรได้ดำเนินการขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือซึ่งรวมถึงเจดีย์หลายองค์ในเมืองเชียงใหม่ด้วย ในรายงานการขึ้นทะเบียนนั้นนอกจากบอกตำแหน่งพร้อมทั้งแผนผังประกอบแล้ว ยังมีข้อความอธิบายถึงความสำคัญและกำหนดอายุสมัยของการก่อสร้างด้วย นอกจากนี้ยังมีข้อสรุปเกี่ยวกับ โบราณสถานในล้านนาที่มีเนื้อความพาดพิงถึงเจดีย์เมืองเชียงใหม่ด้วย คือ ในระยะแรกของการสร้างเมืองเชียงใหม่เข้าใจว่ายังมีอิทธิพลจากศิลปะทวารวดีอยู่ ตัวอย่างได้แก่ เจดีย์สี่เหลี่ยมที่เวียงกุมกาม และเจดีย์แปดเหลี่ยมองค์ระฆังกลมในบริเวณศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่หลังเก่าที่น่าจะเป็นอิทธิพลจากเจดีย์กู่กุด และเจดีย์แปดเหลี่ยมในวัดจามเทวี ลำพูน ต่อมาราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ได้ปรากฏอิทธิพลศิลปะพม่าแบบพุกามเข้ามาในเชียงใหม่ ตัวอย่างได้แก่ เจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ ในระยะเวลาใกล้เคียงกันศิลปะสุโขทัยคงมีการแพร่เข้ามาแล้วในเชียงใหม่ เช่น มีการสร้างเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ในวัดสวนดอก แต่ความแพร่หลายคงจะเริ่มมีมากขึ้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ต้นแบบได้แก่เจดีย์วัดป่าแดงหลวง ในราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นยุครุ่งเรืองของล้านนามีกลุ่มเจดีย์ที่เรียกว่าแบบสี่เหลี่ยมผสมทรงกลมที่พัฒนามาจากเจดีย์เชียงยัน ลำพูน เจดีย์แบบนี้น่าจะเริ่มในรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช คือ เจดีย์หลวงสำหรับส่วนยอดเจดีย์คงเลียนแบบจากเจดีย์ทรงระฆังในศิลปะสุโขทัยที่มีการดัดแปลงไป คือ การเพิ่มจำนวนของลวดบัวใต้องค์ระฆัง องค์ระฆังที่สั้นลง และบัลลังก์ที่แสดงถึงลักษณะเปลี่ยนไปจากรูปสี่เหลี่ยม เช่น เจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ คงเป็นลักษณะเจดีย์แบบนี้ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 แล้ว นอกจากนี้ยังมีเจดีย์ในศิลปะพม่าที่เป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งบนฐานย่อเก็จตั้ง ๆ ส่วนประกอบตั้งแต่องค์ระฆังจนถึงปลียอดจะทำต่อเนื่องกัน โดยไม่มีบัลลังก์คั่นมักพบโดยทั่วไปในระยะหลัง

พ.ศ.2526 เสนอ นิลเดช⁸ ได้ตีพิมพ์ผลงานเรื่องศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนาขึ้น ซึ่งได้แบ่งกลุ่มเจดีย์เป็น 5 กลุ่ม การแบ่งกลุ่มนั้นมีทั้งการแบ่งกลุ่มตามระยะเวลาของการสร้างและแบ่งตามลักษณะของเจดีย์ เจดีย์ในเชียงใหม่ที่นั้นถูกจัดไว้ในเจดีย์กลุ่มที่ 2 ได้แก่ เจดีย์สี่เหลี่ยม เวียงกุมกาม เข้าใจว่าเป็นการลอกแบบจากเจดีย์วัดกู่กุด ลำพูน ยังมีเจดีย์ที่มีเรือนธาตุสูงก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้เช่นกัน ได้แก่ เจดีย์วัดเชียงมั่น และเจดีย์บรรจุอัฐิพระเจ้าติโลกราชในวัดเจ็ดยอดซึ่งเข้าใจว่าได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะมอญแบบพุกาม ตลอดจนเจดีย์วัดสวนดอกที่เข้าใจว่าเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาก็ถูกจัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย ส่วนเจดีย์ที่มีฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จที่ดัดแปลงมาจากเจดีย์กลุ่มที่ 2 (เจดีย์วัดอุโมงค์และเจดีย์วัดสวนดอก) มีมาลัยเถาเป็นฐานปัทมกลมรับองค์ระฆัง เช่น เจดีย์พระธาตุศรีจอมทอง เจดีย์วัดควงดี เจดีย์วัดชมพู ฯลฯ ได้จัดเป็นเจดีย์ในกลุ่มที่ 4 และเจดีย์กลุ่มเบ็ดเตล็ดได้แก่ เจดีย์ปล่องที่เป็นอิทธิพลจาก ตะ ในศิลปะจีน

⁸ เสนอ นิลเดช, ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (สำนักพิมพ์โบราณ : กรุงเทพมหานคร,2539),27.

พิริยะ ไกรฤกษ์⁹ ได้เรียบเรียงประวัติศาสตร์ศิลป์ในประเทศไทยโดยจัดแบ่งระยะเวลาของการศึกษาเป็นช่วง ๆ ละ 50 ปีโดยประมาณ จุดประสงค์เพื่อสะดวกในการศึกษาเปรียบเทียบศิลปกรรมที่ปรากฏในช่วงระยะเวลาเดียวกันของศิลปกรรมในประเทศไทย ข้อความที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์เมืองเชียงใหม่ นั้น ส่วนใหญ่เป็นการเชื่อตามหลักฐานเอกสารร่วมสมัยที่ระบุไว้โดยอาจเรียงลำดับได้ดังนี้ ราว พ.ศ.1835 เชื่อว่าพญามังรายสร้างเจดีย์เหลี่ยมลักษณะคล้ายกับเจดีย์กู่กุด ลำพูน ไว้ที่เวียงกุมกาม อ.สารภี ต่อมาระหว่าง พ.ศ.1900-1950 น่าจะมีเจดีย์อยู่ 3 แบบ คือ เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่สร้างในวัดสวนดอก รวมทั้งเจดีย์ประธานที่สร้างขึ้นราว พ.ศ.1916 โดยพระสุมนเถร และเชื่อว่าเป็นอิทธิพลจากสถูปในศิลปะพุกาม เจดีย์อีกแบบหนึ่งได้แก่เจดีย์ในวัดอุโมงค์ อารยมนทล โดยเข้าใจว่าเป็นวิหารมียอดเจดีย์ที่สืบเนื่องมาจากวิหารในศิลปะอินเดียแบบปาละ แล้วมานิยมแพร่หลายในพุกาม ระหว่าง พ.ศ. 1950-2000 เข้าใจว่ามีเจดีย์อยู่ 2 แบบ คือเจดีย์แบบวัดพระธาตุหริภุญชัย และเจดีย์ช้างล้อมที่วัดป่าแดงหลวงราว พ.ศ.2000-2050 เจดีย์แบบอื่นที่สร้างในขณะนี้ได้แก่เจดีย์ทรงปราสาทผสมผสานกับเจดีย์ทรงลังกา ตัวอย่างได้แก่ เจดีย์หลวงและเจดีย์บรรจุอัฐิพญาดีโลกราชในวัดเจ็ดยอด เจดีย์อีกแบบหนึ่งได้แก่เจดีย์ทรงกลมซ้อนลดหลั่นกันเป็นชั้น มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทุกชั้น เช่น วัดตะโปทาราม ระหว่าง พ.ศ.2050-2100 เจดีย์ที่เป็นลักษณะเฉพาะได้แก่ พระธาตุคอกสุเทพที่เป็นเจดีย์แบบลังกา และเจดีย์วัดโลกโมฬีที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาท

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และสุรพล คำวิหกุล¹⁰ ได้เรียบเรียงเรื่องของวัดร้างในเวียงเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.2529 และปรับปรุงเมื่อ พ.ศ.2539 มีความที่พาดพิงถึงเจดีย์ด้วยเช่นกัน การรวบรวมครั้งนั้นได้แสดงตำแหน่งที่ตั้งของวัด รวมทั้งแผนผัง โฉนดที่ดิน ข้อมูลประวัติจากหลักฐานเอกสารสมัยต่างๆ สำหรับเจดีย์นั้นได้มีภาพถ่ายประกอบการอธิบายลักษณะและการกำหนดอายุสมัยอย่างกว้างๆ ด้วย ศึกษาเกี่ยวกับเจดีย์ในเมืองเชียงใหม่ของนักวิชาการเท่าที่รวบรวมมาข้างต้น พบว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจนั่นคือปัญหาที่ขัดแย้งกันหลายประการการคิดว่าเจดีย์ทรงกลมแบบวัดกิตติเป็นเจดีย์ที่สร้างกันมาตั้งแต่รัชกาลพญามังรายและไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ในขณะที่บางความคิดเข้าใจว่าเป็นการพัฒนาขึ้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้น นอกจากนี้เจดีย์ในกลุ่มทรงปราสาทยังมีลักษณะที่น่าสนใจ เช่น มณฑปท้ายวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ก็เป็นรูปแบบแปลก ๆ ที่ยังไม่มีการกล่าวถึงกันมากนัก ตลอดจนการศึกษานั้นมักจะยุติกันในราวพุทธศตวรรษที่ 21 เท่านั้น

⁹ พิริยะ ไกรฤกษ์, ประวัติศาสตร์ศิลป์ในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา, (อมรินทร์การพิมพ์ : กรุงเทพมหานคร, 2538)6.

¹⁰ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและสุรพล คำวิหกุล, วัดร้างในเวียงเชียงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 2, (สำนักพิมพ์ตรีสิน : กรุงเทพมหานคร, 2539), 33-38.

ภายหลังจากเชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าแล้วยังไม่พบงานศึกษาในรายละเอียดเลย สิ่งเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจที่อยากจะศึกษาค้นคว้าต่อไป การศึกษาเจดีย์เมืองเชียงใหม่ในครั้งนี้เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจ จึงยึดแนวการแบ่งกลุ่มรูปแบบของเจดีย์เป็น 3 กลุ่ม คือ เจดีย์ทรงระฆัง เจดีย์ทรงปราสาท และเจดีย์ทรงอื่น ๆ ซึ่งในแต่ละกลุ่มนั้นจะแบ่งย่อยออกไปตามลักษณะรูปแบบหรืออิทธิพลทางศิลปะที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจะได้อธิบายลักษณะในรายละเอียดของแบบต่าง ๆ ตามระยะเวลาที่ก่อสร้างหรือซ่อมแซมตลอดจนการวิวัฒนาการของเจดีย์รูปแบบต่าง ๆ ที่จัดไว้ การศึกษาครั้งนี้ศึกษาทั้งในมุมมองด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นหลัก ประกอบกับข้อมูลเอกสารประเภท จารึก ตำนาน พงศาวดาร และรายงานการขุดแต่งบูรณะเจดีย์ต่าง ๆ เท่าที่จะสามารถค้นหาได้ สำหรับเจดีย์วิหารที่วัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) นั้นผู้เขียนไม่ได้นำมารวมในการศึกษาครั้งนี้ เพราะเข้าใจว่าเป็นรูปแบบของวิหารที่มียอดทรงเจดีย์มากกว่า ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คงไม่ถือเป็นข้อสรุปเพราะเป็นการศึกษาจากข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบัน ตราบเมื่อมีการขุดแต่งบูรณะหรือสำรวจเพิ่มเติมมากขึ้นควรมีการทบทวนกันใหม่ต่อไป

4.4 รูปแบบของพระธาตุเจดีย์ในเชียงใหม่ ศิลปะเชียงใหม่ เป็นศิลปะที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีศิลปะที่เจริญควบคู่กับศิลปะสุโขทัยและอยุธยา เพราะเชียงใหม่มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับอาณาจักรใกล้เคียงมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่เป็นศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเสมอ

นับตั้งแต่พระเจ้าเม็งรายสร้างเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.1839 จนถึง พ.ศ.2546 นับเวลาได้ 708 ปี¹¹ ได้มีการสร้างศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ อย่างมากมายที่เหลือเป็นอนุสรณ์ตราบเท่าทุกวันนี้ ได้แก่ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วเมืองเชียงใหม่และบริเวณใกล้เคียง สถาปัตยกรรมที่คณะวิจัยเลือกศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ ศิลปะของสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ ในด้านพุทธธรรม หรือเชิงพุทธปรัชญาที่เป็นสัญลักษณ์จากส่วนต่าง ๆ ของพระธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจและยัง ไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน รูปแบบของพระธาตุเจดีย์ในเชียงใหม่มีหลายแบบ บางแบบได้ประยุกต์ต่าง ๆ กันมา บางแบบแตกต่างกันออกไปอย่างสิ้นเชิงทั้ง ๆ ที่เป็นสถาปัตยกรรมของพระพุทธศาสนาด้วยกัน แม้พระธาตุเจดีย์จะมีหลายรูปแบบ แต่ในแต่ละแบบจะมีแนวคิดและแฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมเสมอ รูปแบบที่สำคัญที่คณะวิจัยศึกษา คือ

รูปแบบที่ 1 รูปแบบพระเจดีย์ทรงระฆัง

ทรงระฆังหมายถึง องค์ประกอบตรงส่วนกลางองค์พระเจดีย์สร้างคล้ายรูปโดมครึ่งวงกลมเหมือนองครักษ์ในประเทศไทย ในอินเดียเรียกส่วนนี้ว่า ครรณะ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายว่า เป็น

¹¹ อ้างแล้ว, ในเชิงอรุณที่ 8.

สัญลักษณ์ของศูนย์กลางจักรวาลและภษณะบรรจจักรวาล ลักษณะของครรรณะเมื่อมีการแพร่กระจายไปในดินแดนต่าง ๆ ทำให้มีวิวัฒนาการที่ต่างกันไป รูปแบบที่พบในประเทศไทยมีทรงระฆังเป็นรูปแบบที่แพร่หลายมากที่สุด ลักษณะโดยรวมของเจดีย์ทรงระฆัง ได้แก่ ส่วนฐานรับมาลัยเถา องค์กรระฆัง บัลลังก์ ก้านฉัตร ปล้องไฉน และปลี ซึ่งในรายละเอียดนั้นจะแตกต่างกันออกไปตามแหล่งศิลปะ

พระธาตุเจดีย์ทรงระฆังในเชียงใหม่ ได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากหลายแหล่งเข้ามาผสมผสานกันและมีพัฒนาการที่ทำให้แตกต่างไปจากต้นแบบจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของตนเองซึ่งจำแนกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก เป็นพระเจดีย์ที่รับอิทธิพลจากศิลปะพม่าและพัฒนาจนกลายเป็นแบบพื้นเมือง พระเจดีย์กลุ่มนี้ยังหลงเหลือเค้าโครงเดิมอยู่บ้างจะได้แก่ พระเจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์เชิงคอยสุเทพ (ดูรูปและภาพลายเส้นที่ภาคผนวก 4ก และ 4ข) โดยมีลักษณะดังนี้

- **ส่วนฐาน** ประกอบด้วยฐานเชิงกลมซ้อนลดหลั่นกันสองชั้น โดยรอบมีลานประทักษิณและกำแพงแก้วเดี่ยว ๆ

- **ส่วนกลาง** เป็นฐานบัวในผังกลมสามฐานซ้อนลดหลั่นกันรับแนววงแหวนกลมสองชั้นและองค์กรระฆังขนาดใหญ่ ที่ท้องไม้ของฐานบัวแต่ละฐานประกอบด้วยลูกแก้วกลมสองเส้นระหว่างลูกแก้วกลมจะเจาะช่องสี่เหลี่ยมตลอดแนว

- **ส่วนยอด** เหนือองค์กรระฆังเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมรูปฐานปัทม์มีลูกแก้วกลมประดับท้องไม้สองเส้น ทั้งสี่มุมของบัลลังก์ประดับด้วยปูนปั้น รูปหน้ากาล ถัดขึ้นไปเป็นก้านฉัตรมีรูปเทวดาประนมหัตถ์ประทับยืนโดยรอบ (บางแห่งเรียกเส้าห่าน) ต่อยอดด้วยปล้องไฉน 16 ปล้อง และมีปัทมาทรองรับปลีอีกชั้นหนึ่ง พระเจดีย์กลุ่มนี้มีปรากฏหลายองค์เช่น เจดีย์วัดสวนดอก วัดลำภา วัดเกตุการาม วัดพันแหวนและเจดีย์ประธานวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 เป็นพระเจดีย์ที่รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย แล้ววิวัฒนาการปะปนกับพระเจดีย์พื้นเมืองจนกลายเป็นแบบของล้านนา มีหลายองค์ที่สำคัญ ได้แก่ พระธาตุคอยสุเทพ (ดูรูปและภาพลายเส้นที่ภาคผนวก 1ก และ 1ข) โดยมีลักษณะที่ประยุกต์แล้วจากศิลปะสุโขทัย ดังนี้

- **ส่วนฐาน** เป็นฐานเชิงสูงสี่เหลี่ยม รองรับฐานเชิงย่อเก็จ 3 ชั้น ที่รองรับลวดบัวหรือบัวคว่ำและชุดฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จ บางแห่งเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ ย่อเก็จต่อจากนั้นเป็นบัวหงาย รองรับหน้ากระดาน ซึ่งคอยรองรับบัวถลาอีกทอดหนึ่ง

- **ส่วนกลาง** เป็นบัวถลาหรือมาลัยเถา 3 ชั้นบ้าง 4 ชั้นบ้าง 5 ชั้นบ้าง บัวถลานี้มีรูปลักษณะคล้ายบัวคว่ำ จึงมักเรียกแทนบัวคว่ำในบางโอกาส ส่วนชุดบัวถลา หมายถึง บัวคว่ำหลายแนว โดยทั่วไปมี 1-2 แนว แต่พระธาตุคอยสุเทพ มี 2 แนว และมีมาลัยเถา 5 แนว เรียงลดหลั่นกัน

รองรับองค์ระฆัง 12 เหลี่ยม (บางองค์ 8 เหลี่ยม) พระเจดีย์ทรงระฆังที่มีชุดบัวถลารองรับองค์ระฆัง เป็นที่นิยมมากในศิลปะสุโขทัย¹²

- **ส่วนยอด** เริ่มตั้งแต่คอระฆังขึ้นไป ตรงคอระฆัง เรียกว่า บัลลังก์ฐานปัทม์ ทรง 4 เหลี่ยมบางแห่งมีหยักมุม (บางแห่งเรียกรัตนบัลลังก์) ถัดจากบัลลังก์จะเป็นเสาหอน เพื่อรองรับบัว ฝาละมีและปล้องไฉน คำว่า ฝาละมี คือ วงล่างสุดของปล้องไฉน คือ ลักษณะกรวยที่เป็นปล้อง ๆ คล้ายปล้องของปีไฉน แต่เป็นกรวยที่ตั้งเรียงขึ้นไป จากวงใหญ่ไปสู่วงเล็ก แต่ละองค์พระเจดีย์จะมี ปล้องไฉนไม่เท่ากัน เช่น 7 ปล้องบ้าง 9 ปล้องบ้าง 16 ปล้องบ้างและมีถึง 37 ปล้องก็มีแล้วแต่ขนาด ขององค์พระธาตุเจดีย์ ปล้องไฉนนี้ เป็นส่วนหนึ่งของยอดเจดีย์ที่มีความงดงามและมีปรัชญาธรรมแฝงไว้ด้วยเสมอ พอสุดจากปล้องไฉนจะมีปลีหรือปลียอดต่อจากปล้องไฉนทันที คำว่า ปลี คือ กรวยขนาดเล็กมีลักษณะคล้ายปลีกล้วยที่อยู่ต่อขึ้นไปจากปล้องไฉน ซึ่งเป็นส่วนยอดสุดของทรงระฆัง (ดูรูป 1ก และ 1ข ที่ภาคผนวก)

กลุ่มที่ 3 เป็นเจดีย์ทรงระฆังที่เลียนแบบศิลปกรรมพม่า โดยเริ่มต้นตั้งแต่การเริ่มฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ของพระเจ้ากาวิละ พ.ศ.2319 เป็นต้นมา ซึ่งพระองค์ท่านได้กวาดต้อนผู้คนตามหัวเมืองต่าง ๆ เข้ามาเป็นกำลังของเมืองเชียงใหม่ โดยไม่จำแนกชาติพันธุ์ ทำให้มีกลุ่มชนหลายกลุ่มปะปนอยู่ในเชียงใหม่ แต่ละกลุ่มได้สร้างศาสนสถานตามความเชื่อของตนเอาไว้ โดยเฉพาะในเรื่องการสร้างพระเจดีย์ทรงระฆังที่นิยมสร้างกันอย่างมากมาย เช่น พระเจดีย์วัดป่าเป้าของชาวเขาไทยใหญ่ (ดูรูปและลายเส้นที่ภาคผนวก 5ก และ 5ข) พระเจดีย์วัดแสนฝางของนิกายเชียงใหม่ พระเจดีย์วัดมหาวันของนิกายเชียงแสน พระเจดีย์วัดทรายมูลของชาวพม่า และพระเจดีย์วัดบุพพารามของชาวมอญ เป็นต้น เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะอิทธิพลของศิลปะพม่าได้แทรกเข้าไปอยู่ในชุมชนเชื้อชาติต่าง ๆ ตั้งแต่ยังตั้งรกรากอยู่ถิ่นเดิม รูปแบบพระเจดีย์ทรงระฆังแต่ละชุมชนจึงมีรูปลักษณะที่คล้ายคลึงกันมาก ซึ่งมีส่วนประกอบต่าง ๆ ดังนี้

- **ส่วนฐาน** เป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ในผังสี่เหลี่ยมยกเก็จ โดยยกเก็จมุมละ 5 เก็จซ้อนลดหลั่นกัน ที่มุมของฐานแต่ละชั้นประดับด้วยศตูปจำลองหรือโกศรูปหม้อ ถัดขึ้นไปเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ในผังแปดเหลี่ยมยกเก็จใกล้มุมทุกมุม ความสูงของฐานแต่ละชั้นมีส่วนที่เตี้ยเมื่อเปรียบเทียบกับขนาดความกว้างของฐาน จึงมีผลให้รูปทรงของพระเจดีย์เตี้ยตามไปด้วย

- **ส่วนกลาง** เป็นทรงระฆังในผังกลมขนาดขององค์ระฆังค่อนข้างใหญ่และปากระฆังที่ผายออกกว้างรับกับฐานที่กว้างนั่นเอง ที่ปากระฆังจะประกอบด้วยบัวคว่ำบัวหงายขนาดใหญ่ (แทนหน้ากระดาน) ซึ่งแตกต่างไปจากปากระฆังของพระเจดีย์รูปแบบอื่น

¹² สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย, (สำนักพิมพ์มติชน : กรุงเทพมหานคร, 2539), 76.

- ส่วนยอด มีความสวยงามไปอีกแบบหนึ่ง คือ จะแปลกไปจากทรงระฆังกลุ่มที่ 1-2 เพราะไม่มีบัลลังก์รองรับปล้องไฉน แต่ปรากฏเป็นแนวของปล้องไฉนเรียวแหลมขึ้นรับกับ ปัทมบาทและมีปล้องที่ค่อนข้างใหญ่และยาว ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของพระเจดีย์ทรงพม่า ไทยใหญ่ และมอญ ส่วนยอดสุดของปลียอดจะมีฉัตรโลหะ 5 ชั้นบ้าง 7 ชั้นบ้าง ปีกสูงเด่นเป็นสง่างามและเป็นสัญลักษณ์พระเจดีย์ของชาวพม่า-มอญนั่นเอง

รูปแบบที่ 2 พระเจดีย์ทรงปราสาท (เรือนธาตุ)

ทรงปราสาท หมายถึง เรือนหลายชั้น ซึ่งเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ การนำเอาทรงปราสาทมาเรียกเป็นชื่อทรงพระเจดีย์นั้น คงหมายถึง พระเจดีย์ที่มีเรือนธาตุและยอดที่ซ้อนลดหลั่นเรียวแหลมขึ้นไปโดยไม่จำกัดว่า เป็นยอดในลักษณะใด พระเจดีย์ทรงปราสาทในเมืองเชียงใหม่มีหลายลักษณะอาจารย์ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญาแบ่งไว้ 4 กลุ่ม คือ เจดีย์ทรงปราสาทยอดเจดีย์ เจดีย์ทรงปราสาทแปลเหลี่ยมและเจดีย์ปล้อง เจดีย์ทรงปราสาทสี่เหลี่ยมและเจดีย์ทรงมณฑป¹³

งานวิจัยเรื่อง ศิลปะเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวนี้ ได้ศึกษาที่วัดเชียงมั่น เพราะมีลักษณะที่สมบูรณ์มาประกอบ (คุณภาพและลายเส้นที่ภาคผนวก 2ก และ 2ข) ซึ่งมีรายละเอียดของรูปทรงดังนี้

- ส่วนฐาน เป็นฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านทิศตะวันออกมีบันไดทางขึ้นถึงเรือนธาตุ โดยรอบด้านและมุมของฐานเชิงมีรูปช้างครึ่งตัวยืนประดับโดยรอบจำนวนทั้งสิ้น 15 เชือก ช้างแต่ละเชือกแยกออกจากกันด้วยเสาหลอกผ่าครึ่ง ถัดขึ้นไปจากฐานช้างเป็นฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ยกเก็จ

- ส่วนกลาง เป็นเรือนธาตุในผังสี่เหลี่ยมยกเก็จมีจระนำในด้านละ 3 จระนำ รวม 12 จระนำ จระนำกลางเป็นจระนำซุ้มลด

- ส่วนยอด เหนือเรือนธาตุเป็นหลังเอนลาดซ้อนลดหลั่นกันสองชั้นในผังสี่เหลี่ยมที่ยกเก็จต่อเนื่องจากแนวยกเก็จของเรือนธาตุรวมทั้งชั้นลดรูปฐานปัทมด้านบนด้วย ถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวถลาในผังแปลเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น มีบัวปากระฆังรองรับองค์ระฆังมีบัลลังก์กลมและปลียอด¹⁴

พระเจดีย์ทรงปราสาทมีอยู่หลายองค์ในเชียงใหม่ องค์ที่มีความสมบูรณ์และสวยงามมากอยู่ที่วัดเชียงมั่นและวัดเจ็ดยอด องค์ที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ (ล้านนา) อยู่ที่วัดเจดีย์หลวง

¹³ อ่างแก้ว, ในเชิงอรุณที่ 2.

¹⁴ อ่างแก้ว, ในเชิงอรุณที่ 2.

รววิหาร กลางเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันพระเจดีย์องค์นี้มีเพียงฐานและเรือนธาตุที่บูรณะแล้วอย่างสวยงามแต่ส่วนยอดไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเป็นเช่นไร เพราะสมัยพระนางเจ้าจิริระประภา (ประมาณ พ.ศ.2088) ได้เกิดฝนตกหนักและเกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ทำให้ยอดพระเจดีย์หลวลงพังลงมา ส่วนพระธาตุเจดีย์ที่วัดโลกโมฬีก็เป็นพระเจดีย์ทรงปราสาทที่สวยงามด้านศิลปสถาปัตยกรรมมาก ปัจจุบันกำลังปรับปรุงจากวัดร้าง ให้เป็นวัดอีกครั้งหนึ่ง

รูปแบบที่ 3 พระเจดีย์ทรงอื่น ๆ

นอกจากพระเจดีย์ทรงระฆังที่ประยุกต์มาหลายยุคหลายสมัยแล้วยังมีพระเจดีย์ทรงปราสาทที่พัฒนาต่อเนื่องกันมาหลายแบบ และพระเจดีย์รูปแบบอื่น ๆ อีก เช่น พระเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ หรือทรงดอกบัวตูมและพระเจดีย์เพิ่มมุม(ย่อมุม)

พระเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัย ปรากฏที่เชียงใหม่องค์เดียว คือ ที่วัดสวนดอก แต่รูปแบบนั้น ได้ปะปนกับอิทธิพลพื้นเมืองแล้วทั้งลักษณะของฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ยกเก็จและยอดทรงระฆัง ส่วนพระเจดีย์เพิ่มมุม (ย่อมุม) เป็นรูปแบบที่เป็นศิลปะอยุธยา เช่น พระเจดีย์วัดหมื่นตุม แต่ในงานวิจัยนี้ คณะวิจัยได้ศึกษาถึงพระเจดีย์ทรงแปลกๆ ที่ประยุกต์มาจากทรงปราสาทเพียง 3 องค์ คือ

1. **พระเจดีย์วัดกู่เต้า** เป็นเจดีย์แบบพิเศษที่ไม่เหมือนกับเจดีย์องค์ใดเลยในเชียงใหม่ ปัจจุบันอยู่ที่วัดกู่เต้า (เดิมชื่อวัดเวฬุวัน) อยู่ในย่านช้างเผือกเหนือตัวเมืองเชียงใหม่ ลักษณะขององค์พระเจดีย์เป็นลักษณะเจดีย์ปล้องแต่มีรูปทรงคล้ายบาตรพระห้าลูกมาวางซ้อนกัน รายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

- **ส่วนฐาน** เป็นฐานเขียนในผังสี่เหลี่ยมรับฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ยกเก็จ ซึ่งเป็นลักษณะฐานประจำในศิลปะล้านนา แต่ลักษณะฐานแสดงถึงการซ่อมแซมไปมากแล้ว ส่วนเรือนธาตุมีลักษณะคล้ายบาตรทรงกลมวางเรียงซ้อนกันห้าลูก จากลูกใหญ่ไปหาลูกเล็ก (ดูภาพประกอบที่ภาคผนวก ภาพ 3ก และ 3ข) ลดหลั่นกัน มีจระนำที่ด้านทั้ง 4 ทุกลูกรวมได้ 20 จระนำ จระนำนี้จะมิลักษณะโค้งไปตามรูปของเรือนธาตุ ในซุ้มจระนำมีพระพุทธรูปยืนอยู่ทุกจระนำ เรือนธาตุลูกล่างที่ใหญ่ที่สุด พื้นผิวเรียบตั้งแต่ลูกที่สองถึงที่ห้าของเรือนธาตุจะประดับด้วยกระเบื้องที่ตัดมาจากเครื่องถ้วยปะปนไปกับกระจกเจือสีทองและเงิน แต่ละเรือนธาตุจะจัดวางลายที่แตกต่างกัน ส่วนยอดจะมีลักษณะบัลลังก์กลมรองรับปล้อง โฉนและปลีขนาดเล็กและสั้น ๆ

2. **พระเจดีย์เหลี่ยมและวัดพวกหงษ์** เป็นลักษณะเจดีย์ปล้องพัฒนามาจากพระเจดีย์ทรงปราสาทที่มีซุ้มจระนำ พระเจดีย์เหลี่ยมอยู่ที่วัดเจดีย์เหลี่ยม อำเภอสารภี (ดูภาพและ

ลายเส้นที่ภาคผนวก 6ก และ 6ข) หรือในเขตเวียงกุมกามนั่นเอง ลักษณะของสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย

- **ส่วนฐาน** เป็นฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสรับฐานปัทม์ลูกแก้วกลมยกเก็จ กึ่งกลางเหนือฐาน เขียงแต่ละด้านประดับด้วยมุขจรณะนำที่ก่อยื่นออกมาจากฐานปัทม์ลูกแก้วยกเก็จ ภายในซุ้มจรณะนำประดิษฐานพระพุทธรูปดังนี้ ทิศตะวันตกเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท ทิศใต้เป็นพุทธรูปปางมารวิชัย ทิศตะวันออกเป็นปางนั่งสมาธิ และทิศเหนือเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ที่มุมเหนือฐานเขียงทุกมุมประดับด้วยสิงห์นั่งบนขาหลัง

- **ส่วนกลาง** เป็นลักษณะเรือนธาตุทรงแท่งสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 5 ชั้นในแต่ละด้านมีซุ้มจรณะนำภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนด้านละ 3 องค์ รวมทั้งหมด 60 องค์ ที่บริเวณมุมเหนือเรือนธาตุแต่ละชั้นประดับด้วยเจดีย์จำลองทุกมุม

- **ส่วนยอด** เป็นลักษณะคล้ายบัวกลุ่ม (บัวกลุ่ม) แทนปล้องไฉน คาดด้วยรัศมีกรูปลูกแก้วทำให้คล้ายกับบัวกลุ่มซ้อนกัน 2 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นปัทมบาทรับปัทม และมีฉัตรโลหะประดับอีกชั้นหนึ่ง

ส่วนพระเจดีย์ที่วัดพวกหงษ์ เป็นลักษณะของเจดีย์ทรงปราสาทประยุกต์ มีคล้ายกันอีก 2 องค์ คือ พระเจดีย์ที่วัดตะโปธาราม (ร้าง) และพระเจดีย์วัดเขียงโถม ลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ คือ มีรูปทรงกลมทั้งองค์และมีลักษณะประกอบดังนี้

ส่วนฐานได้รับการบูรณะเป็นชุดฐานเขียงซ้อนลดหลั่นกันรองรับเรือนธาตุในผังกลมซ้อนลดหลั่นกัน 7 ชั้น แต่ละชั้นของเรือนธาตุมีจรณะนำประดิษฐานพระพุทธรูปโดยรอบ กรอบซุ้มจรณะนำเป็นซุ้มวงโค้งหน้านาง ปลายกรอบซุ้มเป็นกลุ่มกระหนกแบบบางเพรียว ที่วัดพวกหงษ์ มีซุ้มจรณะนำรวมได้ 52 ซุ้ม ส่วนเหนือเรือนธาตุเป็นทรงระฆังขนาดเล็กอยู่บนยอดสุด เฉพาะที่วัดพวกหงษ์ไม่มีปลียอด แต่ที่วัดตะโปธารามมีปลียอดและฉัตรโลหะด้วย

แบบสุดท้ายที่นำมาเสนอและนำเสนอศึกษา คือ พระเจดีย์เจ็ดยอดที่วัดเจ็ดยอด หรือวัดโพธารามซึ่งเคยทำสังคายนาครั้งที่แปดนั่นเอง พระเจดีย์องค์นี้แปลกกว่าที่อื่น เพราะมีฐานใหญ่ที่ผนังรอบองค์พระเจดีย์นั้นมีรูปประติมากรรมเป็นรูปภาพเทพเจ้านั่งลอยตัวบ้าง ยืนบ้าง ทุกเทพเจ้าจะประนมมือเพื่อบูชาและพิทักษ์พระเจดีย์ บนเรือนธาตุนั้นมีพระเจดีย์หมู่รวมได้ 7 องค์ หรือเรียกว่า 7 ยอด องค์กลางเป็นองค์ที่ใหญ่ที่สุดเป็นเจดีย์เหลี่ยมคล้ายพระเจดีย์พุทธคยาประเทศอินเดีย ส่วนพระเจดีย์นอกจากนั้นเป็นพระเจดีย์ทรงกลมอยู่รายรอบพระเจดีย์องค์กลาง ส่วนประวัตินั้น อาจารย์เสนอ นิลเดช เขียนไว้ว่า “วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอดสถาปนาขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราชครองเมืองเชียงใหม่ เป็นช่วงระยะเวลาที่ศาสนาพุทธแบบลังกาวงศ์กำลังเจริญมาก พระองค์โปรดให้สถาปนาสิ่งต่าง ๆ ภายในวัดมากมายเช่น สัตตมหาสถาน รวมทั้งเจดีย์เจ็ดยอดหรือมหาโพธิ์เจดีย์ด้วยในปี พ.ศ.2000 วัดมหาโพธิ์เจดีย์ได้ใช้เป็นสถานที่ทำพิธีสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระเจ้าติโลกราช เมื่อพระองค์สวรรคตพระบรมอัฐิได้

ประดิษฐาน ณ สถาปนิกเรือนธาตุสี่เหลี่ยม วัดมหาโพธิ์หรือวัดเจ็ดยอดนี้ มีความเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ บางขณะถูกทอดทิ้ง บางขณะถูกฟื้นฟูขึ้นใหม่ในยุคปัจจุบัน”¹⁵

5. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวนี้ คณะวิจัยได้ศึกษา เอกสารและงานวิจัยหลายเล่มเป็นข้อมูลเบื้องต้น เช่น

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่ และได้สรุปงานวิจัยตอนหนึ่งว่า “การศึกษาเกี่ยวกับเจดีย์และสถาปัตยกรรมเนื่องในพุทธศาสนาเชิงโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลป์ เฉพาะกรณีของเชียงใหม่เป็นพิเศษนั้น ยังอยู่ในวงจำกัดอย่างมาก พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่ เป็นผลงานอีกประการหนึ่งที่ได้จากความพยายามในการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม อิทธิพลทางศิลปะ ตลอดจนรายละเอียดอื่น ๆ ของเจดีย์เมืองเชียงใหม่ ในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสถาปัตยกรรมเหล่านี้มิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่ไร้ชีวิต แต่ยังเป็นเสมือนบันทึกละเอียดที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมถอยของบ้านเมือง รวมถึงความสัมพันธ์กับภายนอกในแต่ละยุคสมัย อันจะช่วยให้เราสามารถเห็นภาพประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น”

เสนอ นิลเดช ได้ศึกษาถึงศิลปะสถาปัตยกรรมเจดีย์เรื่อง ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา เพื่อใช้บรรยายวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะสถาปัตยกรรม ได้นำเสนอดังรูปแบบของเจดีย์ต่าง ๆ ในล้านนาโดยสรุปว่า รูปลักษณะเจดีย์ของศิลปะสถาปัตยกรรมขอลชาวล้านนา นับแต่เริ่มสร้างเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ.1839 เป็นต้นมา ในระยะต้นได้รับอิทธิพลและความบดบังใจจากการถ่ายทอดศิลปะของเมืองลำพูน การก่อสร้างสถาปัตยกรรมจึงยังคงมีรูปแบบลำพูนอยู่ เช่นเจดีย์ที่วัดเจดีย์เหลี่ยม อำเภอสารภี ต่อมาเมื่อตั้งเมืองได้มั่นคงแล้วได้ติดต่อกับพุกามอิทธิพลของพุกามจึงเข้าเชียงใหม่ คือ การก่อสร้างเจดีย์ชนิดมีเรือนธาตุสูงรับองค์ระฆัง เรือนธาตุมีเสาอิงประดับ แต่เสาอิงเป็นแบบหัวเสากลม การก่อสร้างเป็นเช่นนี้มาตลอด บางครั้งมีการสร้างเจดีย์ทรงกลมเพราะเป็นอิทธิพลสุโขทัยแบบลังกา เช่น เจดีย์วัดอุโมงค์ วัดสวนดอกจนถึงรัชกาลพระเมืองแก้ว (พ.ศ.2039-2069) เจดีย์แบบล้านนาได้เพิ่มรายละเอียดมากขึ้น เช่น เรือนธาตุตั้งอยู่บนฐานลูกแก้วย่อเก็จ เสาอิงเรือนธาตุเป็นบัวลูกแก้วชนิดบัวหน้ากระดาน ปลายเสามีชั้นมาลัยทำเป็นแบบบัวฝาละมีแต่มีลวดบัวลดคิ้วมาก มีความหนา บัวฝาละมีที่ตั้งรับองค์ระฆังนั้นเป็นแบบแปดเหลี่ยมต่อมาได้นำเจดีย์อิทธิพลสุโขทัยแบบลังกามาสร้างตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จ ชั้นมาลัยเถาได้เปลี่ยนเป็นชั้นฐานปัทม์

¹⁵ อ้างแล้ว, ในเชิงอรุณที่ 8.

กลมและเหลี่ยม เช่น เจดีย์วัดดวงดี เจดีย์วัดพระธาตุจอมทอง เป็นต้น และยังมีเจดีย์แบบพิเศษเป็นรูปช้อนเป็นชั้นคล้าย ณะ ของจีน ได้แก่ เจดีย์ปล่องวัดพุกหงษ์ และวัดรำเปิง เป็นต้น

สันติ เล็กสุขุม เขียนงานค้นคว้า เรื่อง เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย เพื่อใช้สอนนักศึกษาในสาขาประวัติศาสตร์ ศิลปะ สาขาโบราณคดี และได้จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มจากสำนักพิมพ์มติชน ในชุดศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ พ.ศ.2535 เพื่อบริการสำหรับประชาชนทั่วไปที่สนใจศึกษา ตอนหนึ่งท่านได้กล่าวถึงความหมายและรูปแบบของพระเจดีย์ว่า “เจดีย์ที่สร้างในพุทธศาสนามีกำเนิดอยู่ในประเทศอินเดียโบราณ ครั้นแพร่หลายออกมาสู่ดินแดนต่าง ๆ นานเข้า ก็มีความคลี่คลายทางด้านความหมายและรูปแบบที่หลากหลายยิ่งขึ้น เพราะการปรับปรุงให้เข้ากับแนวความคิด ความต้องการและสุนทรียภาพของดินแดนต่าง ๆ เหล่านั้น การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างดินแดนที่ใกล้เคียงกันยังก่อให้เกิดการถ่ายรับอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมซึ่งกันและกันอีกด้วย เกิดเป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่มีแนวความคิดและรูปแบบศิลปกรรมอันเกี่ยวข้องกันแต่ต่างก็มีแนวทางอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของตน

ด้านความหมาย ตามตำราในพระพุทธศาสนาได้แบ่งเจดีย์ไว้ 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ของพระมหากษัตริย์ บริโภคเจดีย์ หมายถึง สิ่งขียนสถานี่พระพุทธรูปเจ้าเคยประทับอยู่เช่น ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ธรรมเจดีย์ หมายถึง คาถาแสดงอริยสัจ หรือคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อุเทสิกเจดีย์ หมายถึง ของที่สร้างขึ้นโดยเจตนา อุทิศแด่พระพุทธเจ้า

ส่วนรูปแบบของเจดีย์ท่านกล่าวว่า งานก่อสร้างพระเจดีย์มีต้นแบบในอินเดียโบราณพัฒนามาจากลักษณะของเนินดินเหนียวหลุมฝังศพ ซึ่งเป็นที่มาของพระเจดีย์ทรงระฆังที่รู้จักเรียกกันในปัจจุบัน เหนือทรงระฆังทำบัลลังก์หรือพุทธอาสน์ และทำฉัตรปักเป็นส่วนยอด ต่อมาจึงมีรูปแบบของเจดีย์ทรงอื่น ๆ มีการคลี่คลายปรับปรุงอยู่ในดินแดนต่าง ๆ ที่รับนับถือพุทธศาสนา

ธีรวงศ์ คงทอง ได้ศึกษาเรื่องพระธาตุเจดีย์ในย่านตำบลช้างม้อยเรื่อง “คติการสร้างพระเจดีย์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณสถานเจดีย์ : กรณีศึกษาโบราณสถานพระเจดีย์ช้างม้อย อำเภอเมืองเชียงใหม่” ได้สรุปผลวิจัยไว้ 2 ประเด็น คือ คติความเชื่อในการสร้างพระเจดีย์ในล้านนา เป็นการสร้างเพื่อพุทธบูชาในคติพุทธศาสนา และคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานพระเจดีย์นั้นบริเวณถนนช้างม้อย ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะสำคัญที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นและมีวิวัฒนาการสืบทอดยาวนานล้วนแต่เป็นหลักฐานสำคัญยิ่งต่อการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนล้านนาในอดีตที่ควรอนุรักษ์ให้อนุชนรุ่นหลังต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเป็นเพียงเรื่องของศิลปะของสถาปัตยกรรม ประวัติการก่อสร้างและการบูรณะซ่อมแซม รวมทั้งการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาการท่องเที่ยว ส่วนการศึกษาในเชิงปรัชญาธรรม (พุทธธรรม) ยังไม่มีผู้ใดศึกษา คณะวิจัยจึงร่วมกันศึกษาเป็นการต่อยอดงานศึกษาวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ลุ่มลึกและเป็นประโยชน์ต่อภูมิปัญญาของผู้มาเยี่ยมชม (Visitors) และผู้มาทัศนศึกษา(Tourist) ซึ่งเป็นการช่วยพัฒนาวัดในพระพุทธศาสนา ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยอีกด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินงานตามลำดับ ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ในการศึกษา

การวิจัยเรื่องนี้เป็น การวิจัยเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางด้านศิลปะของพระเจดีย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีพระเจดีย์หลายรูปแบบและเป็นพระเจดีย์ที่อยู่ในวัดที่มีชื่อเสียงมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมกันเป็นจำนวนมาก จึงกำหนดหลักเกณฑ์ในการเลือก ดังนี้

1.1 เป็นพระเจดีย์ที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ เพื่อสะดวกในการเดินทางของนักท่องเที่ยว

1.2 เป็นพระเจดีย์ที่มีชื่อเสียงของจังหวัด

1.3 เป็นพระเจดีย์ที่อยู่ในวัดซึ่งเป็นแผนการท่องเที่ยวของจังหวัดและขององค์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ท.ท.ท. เขต 1 เชียงใหม่)

1.4 มีรูปทรงหลากหลาย ในงานวิจัยนี้เลือกเพียง 3 รูปทรง คือ

1) รูปทรงระฆังคว่ำ

2) รูปทรงปราสาท

3) รูปทรงพิเศษ คือ รูปทรงคล้ายบาตรคว่ำซ้อนกัน 5 ลูก

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว คณะวิจัยจึงได้เลือกพื้นที่ในการวิจัยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 3 วัด คือ วัดพระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งมีพระเจดีย์ทรงระฆังประยุกต์ และวัดเชิงม่น ซึ่งมีพระเจดีย์ทรงปราสาท ส่วนพระเจดีย์ที่วัดคู่อั่ว (วัดเวฬุวนาราม) เป็นพระเจดีย์ทรงพิเศษ คือ ทรงกลม ลักษณะคล้ายบาตรคว่ำ 5 ลูก วางซ้อนกัน

2. ประชากรที่ศึกษา

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็น ประชากรที่ศึกษามี 2 ประเภท คือ

2.1 ประชากรที่เป็นเอกสาร ได้แก่ เอกสารตำรา นโยบายแผนการท่องเที่ยว ตำนาน ประวัติเรื่องราว รูปภาพ สัญลักษณ์ สถาปัตยกรรม และผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุดของส่วนราชการ วัด และแหล่งค้นคว้าในชุมชน

2.2 ประชากรที่เป็นบุคคล ได้แก่ เจ้าอาวาส หรือรองเจ้าอาวาสทั้ง 3 วัด มัคทายกทั้ง 3 วัด ผู้ทรงคุณวุฒิที่รู้เรื่องเกี่ยวกับพระเจดีย์ทั้ง 3 แห่ง

3. การสุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายในการวิจัยเรื่องนี้ ต้องการที่จะศึกษาองค์ความรู้ของพระเจดีย์ ทั้ง 3 องค์ ในลักษณะของพุทธปรัชญาทางพุทธศาสนา จึงสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เฉพาะผู้ที่มีความรู้และเกี่ยวข้องเป็นอย่างดี คือ เจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาส ทั้ง 3 วัด ได้แก่

1. เจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาสทั้ง 3 วัด คือ

1.1 พระญาณสมโพธิ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอกยสุเทพ อายุ 55 ปี พรรษา 30 พรรษา และเป็นรองเจ้าคณะจังหวัด

1.2 พระครูสันติธรรมวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเชียงมั่น อายุ 54 ปี พรรษา 30 พรรษา ท่านร่วมปฏิสังขรณ์พระเจดีย์วัดเชียงมั่นเมื่อ พ.ศ.2539 ครองสมโภช 700 ปีเมืองเชียงใหม่

1.3 พระครูประภัสร์ธรรมรังษี เจ้าอาวาสวัดคู่อู้อายุ 54 ปี พรรษา 34 พรรษา ผู้ดูแลและช่วยบูรณะพระเจดีย์วัดคู่อู้อายุ 19 ปี

2. มัคทายก (ปู่จ้าน) ของ 2 วัด

2.1 นายวีระศักดิ์ เขื่อนแก้ว ไวยาวัจกรวัดพระธาตุคอกยสุเทพ

2.2 นายสมพงษ์ ไชยดีศรีประพันธ์ อายุ 54 ปี เคยบวชเป็นเจ้าอาวาสและดูแลวัดเชียงมั่น

2.3 นายชวน ผัดวัน ไวยาวัจกรวัดพระธาตุคอกยสุเทพ

3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่รู้เรื่องและรักษาศิลปะวัฒนธรรมล้านนามายาวนานและเป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่ทั่วไป คือ ศาสตราจารย์ ดร.มณี พยอมยงค์

4. ข้าราชการบำนาญและผู้รู้วัฒนธรรมเป็นอย่างดีอีก รวมทั้งสิ้น 16 รูป/คน

4.1 พระอมรเวที เจ้าอาวาสวัดสวนดอก และเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่

4.2 อาจารย์สมปอง เพ็งจันทร์ อาจารย์คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4.3 ศาสตราจารย์อุดม รุ่งเรืองศรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4.4 นายทรงชนะ โดยอาษา นักโบราณคดี 7 กรมศิลปากร 8 เชียงใหม่

4.5 นายกำปนาท จารุสุข ตัวแทนมัคทายก

4.6 พระโพธิ์รังษี เจ้าอาวาสวัดคอกยสะเกิด เจ้าคณะอำเภอคอกยสะเกิด

4.7 พระครูโสภณกวีวัฒน์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง นักค้นคว้าและนักเขียนด้านวัฒนธรรม

- 4.8 พระครูเจติยาภิบาล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเจติยंहलग
- 4.9 พระครูสิริพัฒนานุกูล เจ้าอาวาสวัดพวงหงษ์
- 4.10 พระมหาสมชาย ปภาโร (ณ เชียงใหม่) เปรียญธรรม 6 ประโยค
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเชียงมั่น
- 4.11 พระครูสุวิมลธรรมารักษ์ เจ้าอาวาสวัดลอยเคราะห์
- 4.12 พระครูอัครศีลศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ
- 4.13 พระครูปฏิภาณธรรมพิศิษฐ์ เจ้าอาวาสวัดพวกแต่ม
- 4.14 พระครูวินัยธรสายัณห์ เจ้าอาวาสวัดช่างแต่ม
- 4.15 พระราชวิมลเมธี วัดศรีโสดา
- 4.16 พระครูอมรรธรรมิต เจ้าอาวาสวัดพันอ้น

4. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ จึงต้องใช้ข้อมูลเป็น 2 ประเภท คือ

4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) ประชากรกลุ่มเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์

4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ ข้อมูลที่มีผู้รวบรวมและเก็บไว้ เป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระเจดีย์ ทั้ง 3 วัด

5. เครื่องมือและการสร้าง

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) ซึ่งคณะวิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามปัญหาวิจัย วัดจุดประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัย และการนิยามปฏิบัติการซึ่งใช้คำถามปลายเปิด (Open and Question) แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ 2 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องน่าเชื่อถือ คือ

5.1 ผศ.ดร.ลิขิต ลิขิตานนท์ ผู้เชี่ยวชาญการทำวิจัยด้านศาสนาและปรัชญามีงานค้นคว้าที่สำคัญเช่น ยุคทองวรรณกรรมบาลีในล้านนา

5.2 ผศ.วิมลสรรค์ ไสลงษ์ ผู้เชี่ยวชาญการทำวิจัยด้านภาษาศาสตร์และพุทธศาสตร์ งานวิจัยที่สำคัญเช่น ปัญญาสชาดก

แล้วนำความคิดเห็นทั้ง 2 ท่านมาปรับปรุงแก้ไขให้เป็นเครื่องมือที่ได้คุณภาพ ซึ่งมีประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- 1) ประวัติความเป็นมาของแต่ละพื้นที่
- 2) ศิลปะที่ปรากฏอยู่บนองค์พระเจดีย์ รูปทรงทางศิลปะ

3) พุทธปรัชญาที่แฝงอยู่ในศิลปะของแต่ละส่วนว่า มีคติธรรมอะไร เป็นคำสอนอะไร เช่น

- ส่วนฐานพระเจดีย์ทรงเหลี่ยมบ้าง กลมบ้าง หมายถึง จักรวาล
- ส่วนกลางองค์พระเจดีย์ หมายถึง บริเวณหรือพื้นที่ของธรรมะ
- ส่วนบนของพระเจดีย์ หมายถึง รตนะทั้ง 3 ธรรมะบางหมวด และพระนิพพาน

4) จุดเด่นของศิลปะที่ปรากฏในพระเจดีย์ที่ควรแก่การท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธปรัชญา

5) การเผยแพร่ศิลปะของพระเจดีย์ ควรจะมีรูปแบบและวิธีการอย่างไรเพื่อดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว

6) ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

6. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

คณะวิจัยได้นำเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปเก็บรวบรวมข้อมูลโดยได้วางแผนและปฏิบัติดังต่อไปนี้

6.1 มีหนังสือไปขอความร่วมมือ พร้อมทั้งแนบบแบบสัมภาษณ์ไปยังประชากรกลุ่มเป้าหมาย

6.2 คณะวิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์ตามวัน และเวลาที่กำหนดไว้

6.3 ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์และประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัยเรื่องนี้ พร้อมทั้งขอเวลาสัมภาษณ์

6.4 ดำเนินการสัมภาษณ์ตามประเด็นปัญหาที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งทำการจดบันทึกและอัดเทปในระหว่างการสัมภาษณ์ไว้ด้วย

6.5 เมื่อสัมภาษณ์เสร็จแล้ว ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลว่าครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ หรือไม่ และกรณีที่ข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ ก็ขอสัมภาษณ์เพิ่มเติมหรือขอเวลามาสัมภาษณ์เพิ่มเติมในภายหลัง

6.6 ถอดเทปที่ได้บันทึกไว้ของแต่ละรูป/คน เพื่อมาจัดให้เป็นข้อมูลที่สมบูรณ์

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากข้อมูลการวิจัยเรื่องนี้ เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Quatity Data) จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเหล่านั้นในภาพรวม พร้อมทั้งนำเสนอประเด็นที่เด่น ๆ ของแต่ละรูป/คน

8. แนวทางการพัฒนาสารสนเทศบริการการท่องเที่ยวในวัด

พระธาตุเจดีย์รูปแบบต่าง ๆ ที่นำมาศึกษาในงานวิจัยเรื่องนี้ เป็นเพราะคณะวิจัยพบว่า มัคคุเทศก์จากบริษัทนำเที่ยวก็ดี ผู้ท่องเที่ยวก็ดี จะรับรู้แต่เรื่องประวัติการก่อสร้างหรือรู้แต่รูปทรงทางสถาปัตยกรรมพระเจดีย์นั้นเท่านั้น ส่วนความหมายเชิงพุทธปรัชญาที่แฝงเป็นสัญลักษณ์ในองค์พระธาตุเจดีย์นั้นไม่มีใครรู้ คณะวิจัยจะพยายามศึกษาให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่เป็นปรัชญานี้แล้วจะช่วยพัฒนาวัดในพระพุทธศาสนาในเชียงใหม่ ให้เป็นที่ดึงดูดจิตใจผู้มาท่องเที่ยว ให้ได้รู้ปรัชญาธรรมของพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งในระยะเวลาอันสั้น ด้วยวิธีการหลายประการ คือ

วิธีที่ 1 จัดทำแผ่นป้ายขนาดความกว้าง 40 เซนติเมตร เมตร ความยาว(สูง) 60 เซนติเมตร หน้าเดียวเขียนอธิบายความหมายเชิงปรัชญาธรรมในองค์พระเจดีย์เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และติดตั้งไว้ใกล้องค์พระเจดีย์นั้น

วิธีที่ 2 จัดทำแผ่นพับ ให้เป็นตัวอย่างแก้วัดที่มีเจดีย์นั้น ๆ อยู่ในแผ่นพับจะมีรูปหลายทรงเจดีย์นั้น ๆ และเขียนอธิบายความหมายเชิงพุทธปรัชญาทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

วิธีที่ 3 จัดทำแผ่น ซีดี มอบให้กับมัคคุเทศก์ของบริษัทการท่องเที่ยวประมาณ 20 บริษัท

วิธีที่ 4 ทำ Home Page ลง Internet ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

และวิธีที่ 5 ส่งข้อความในแผ่นพับหรือบทคัดย่อ หรือบทสรุปเกี่ยวกับการศึกษาพระธาตุเจดีย์นั้น ไปให้หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นหรือส่วนกลางลงพิมพ์เรื่องที่ศึกษามาเป็นการบริการแก่ปวงชนชาวไทยสืบไป

จากการส่งเสริมและบริการการท่องเที่ยวในวัดพุทธศาสนาในเชียงใหม่นี้จะช่วยวัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง เนื่องจากวัดให้ความรู้พุทธธรรม(พุทธปรัชญา)ควบคู่กับความงามของศิลปะที่แฝงอยู่ในสถาปัตยกรรมพระเจดีย์ เพราะความรู้เรื่องธรรมะนั้น ช่วยสร้างปัญญาด้านต่าง ๆ แก่มนุษย์ซึ่งเป็นการช่วยเผยแผ่พุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่งด้วย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

คณะวิจัยได้ศึกษาเรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว ตามวัตถุประสงค์ คือ ศึกษาองค์ความรู้เรื่องศิลปเจดีย์วัดเชิงศึกษาสัญลักษณ์ของพุทธปรัชญา เพื่อเป็นข้อมูลในการเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว และต้องการพัฒนาสารสนเทศเกี่ยวกับองค์ความรู้เรื่องศิลปเจดีย์วัดสำหรับการท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการบูรณาการการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนา เพื่อให้องค์ความรู้แก่นักท่องเที่ยวและเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและใช้ทฤษฎีทางมานุษยวิทยา เช่น ทฤษฎีกลุ่มวิวัฒนาการเชิงคลาสสิกที่เน้นเรื่องวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกัน และทฤษฎีการระลึกรู้ เพื่อมาวิเคราะห์ข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ รวมทั้งการสังเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 ส่วนให้ได้องค์ความรู้

เมื่อได้องค์ความรู้ทั้ง 2 ส่วนแล้ว จึงแปลงองค์ความรู้นั้นเป็นข้อมูลสารสนเทศนำออกเผยแพร่สืบไป

คณะวิจัยได้แบ่งการศึกษาไว้เป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลที่เป็นทุติยภูมิ จากเอกสารต่าง ๆ เช่น หนังสือ ตำรา

บทความ

ตอนที่ 2 ศึกษาข้อมูลที่เป็นปฐมภูมิ โดยการสัมภาษณ์ สอบถาม และการสังเกต

ตอนที่ 3 นำข้อมูลจากตอนที่ 1 และตอนที่ 2 มาแปลงเป็นข้อมูลสารสนเทศ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล แต่ละตอนเป็น ดังนี้

ตอนที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากเอกสาร

ข้อมูลที่เป็นความรู้จากเอกสารต่าง ๆ นั้น จะได้องค์ความรู้ทางด้านศิลปะของสถาปัตยกรรมด้านประวัติการก่อสร้างและการบูรณะ พร้อมทั้งความเชื่อทางการสร้างพระเจดีย์ ส่วนความรู้ที่เป็นปรัชญาธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ได้น้อยมาก ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. พระธาตุคุดยสุเทพ ได้องค์ความรู้ด้านศิลปะ คือ การรับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยและวิวัฒนาการปะปนกับศิลปะพระเจดีย์พื้นเมือง จนกลายเป็นแบบของล้านนา ซึ่งมีส่วนประกอบทั้งองค์ ดังนี้

ส่วนฐาน เป็นฐานสูงสี่เหลี่ยมรองรับฐานเชิงย่อเก็จ 3 ชั้น ซึ่งรองรับบัวคว่ำ บัวลูกแก้วและบัวหงาย ต่อจากนั้นจะเป็นหน้ากระดานที่รองรับบัวถลาอีกทอดหนึ่ง

ส่วนกลาง องค์กระฆัง เป็นบัวถลา 4 ชั้น วางเรียงลดหลั่นกันไปจากบัวใหญ่ไปถึงบัวน้อย ซึ่งเป็นฐานรองรับองค์กระฆัง 12 เหลี่ยม

ส่วนยอด มีรัตนบัลลังก์ที่องค์กระฆังต่อจากนั้นเป็นเสาหอนรองรับบัวฝาละมีซึ่งรองรับปล้องไฉน 12 ปล้อง ใหญ่ค่อยเรียงลดหลั่นไปตามลำดับ เหนือปล้องไฉนเป็นปลียอด

ด้านการก่อสร้างและการบูรณะ นั้น ตามประวัติว่าสร้าง พ.ศ. 1929 สมัยพระเจ้ากือนา นักวิชาการได้ศึกษาและสันนิษฐานว่า คงสร้างในระยะเวลาที่ 4 ช่วง พ.ศ. 2050 ถึง พ.ศ. 2100 หรือสมัยพระเจ้ากือนา เพราะเป็นยุคที่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองมาก และนิยมสร้างพระเจดีย์ ทรงสี่เหลี่ยมผสมทรงกลม เมื่อกาลเวลาล่วงเลยมาได้มีการบูรณะอีกหลายครั้ง โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าเอกทัศราว พ.ศ. 2068 และตีแผ่ทองจังโกหุ้มทั้งองค์เมื่อสมัยพญาชาวคำ พ.ศ. 2081 ครั้งสุดท้ายเมื่อ สมัยครุบาศรีวิชัย

ด้านความเชื่อ พระเจดีย์องค์นี้ คนในล้านนามีความเชื่อว่าเป็นพระเจดีย์ที่เก็บพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าที่พระศุภณเฑระนำมาจากศรีลังกา ซึ่งได้รับมาจากลังกา ถ้าใครได้ขึ้นไปสักการบูชาจะเป็นสิริมงคลมาก ปัจจุบันนับว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจคนเชียงใหม่จริง ดังคำขวัญประจำจังหวัดเชียงใหม่ว่า ดอยสุเทพเป็นศรี ประเพณีเป็นสง่า บุปผชาติล้วนงามตา งามล้ำค่านครพิงค์ อีกประการหนึ่ง ความนิยมสร้างพระเจดีย์ไว้ด้านหลังวิหารเสมอ จวบจนปัจจุบันนี้ ส่วนความเชื่อที่สร้างพระธาตุนบนภูเขานั้น มี 3 ประการ คือ คนล้านนาผูกพันกับภูเขามาตลอดโดยเชื่อว่ามีสิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์อยู่ ภูเขามีความโดดเด่นถ้าสร้างพระธาตุนจะศักดิ์สิทธิ์และหวังผลทางการปกครองของผู้นำ เพราะในล้านนามีคนอยู่หลายชาติพันธุ์

2. **พระเจดีย์วัดเชียงมั่น** องค์ความรู้ด้านศิลปะของพระเจดีย์นี้ คือ รูปแบบทรงปราสาทจุดเด่นอยู่ที่ปราสาท (เรือนธาตุ) ที่งามสง่าเหนือฐานเชิง นักวิชาการว่า รูปแบบทรงปราสาทได้รับอิทธิพลมาจากวัดพระยืน จังหวัดลำพูนที่รับอิทธิพลจากสุโขทัยอีกทอดหนึ่ง แต่การรับอิทธิพลนี้ มิได้รับมาทั้งหมด โดยมีการผสมผสานกับศิลปกรรมท้องถิ่นด้วย รายละเอียดของพระเจดีย์องค์นี้ คือ

ส่วนฐาน เป็นฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยรอบและมุมของฐานเชิง มีรูปปั้นช้างครึ่งตัวยืนประดับโดยรอบ จำนวน 15 เชือก เติมมี 16 เชือก เหนือรูปปั้นช้าง เป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ย่อเก็จ

ส่วนกลาง เป็นองค์ปราสาทหรือเรือนธาตุ รูปทรงสี่เหลี่ยม มีซุ้มจรณะนำ ด้านละ 3 ซุ้ม รวมเป็น 12 ซุ้ม โดยซุ้มกลางของแต่ละด้านเป็นจรณะนำซุ้มลด

ส่วนยอด เหนือองค์ปราสาทมีชั้นบัวกลุ่ในฝั่งแปดเหลี่ยม ซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น มีบัวปากกระบัง รองรับองค์ระฆังทรงกลม ที่มีขนาดย่อมกว่าองค์ปราสาท เหนือองค์ระฆังกลมมีปล้องไฉน 16 ปล้อง และต่อด้วยปลียอดที่สวยงาม

ส่วนด้านประวัติการก่อสร้าง ตามประวัติบอกว่าสร้างครั้งแรก พร้อมกับวัดเชียงมั่น เมื่อ พ.ศ. 1839 บริเวณหอนอนเก่าของพญาเม็งราย และมีการบูรณะใหญ่ 2 ครั้ง คือ พ.ศ. 2014 สมัยพระเจ้าติโลกราชได้ซ่อมและเสริมด้วยศิลาแลง พ.ศ.2114 สมัยพญาแสนหลวงได้ซ่อมอีกครั้งหนึ่ง การซ่อมครั้งนี้ จะปรับปรุงรูปทรง ผสมผสานกันทั้งทรงเหลี่ยมและทรงกลม ตามความนิยมในสมัยนั้น ครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2536 เพื่อสมโภชเมืองเชียงใหม่ 700 ปี

แนวความคิดและความเชื่อ เหมือนกับวัดอื่น ๆ คือ สร้างอยู่ด้านหลังพระวิหาร และที่สำคัญ คือ มีรูปปั้นช้าง 16 เชือก(ปัจจุบันเหลือ 15 เชือก) รอบพระเจดีย์โดยเชื่อว่า ช้างเป็นสัตว์ประเสริฐคู่บ้านคู่เมือง และคอยค้ำชูพระพุทธศาสนาด้วย

3. พระเจดีย์วัดคู่อเต๊ องค์ความรู้ด้านศิลปะ คือ ลักษณะเป็นทรงปราสาทประยุกต์ โดยมีความโดดเด่น ที่ทรงกลมคล้ายบาตรพระ 5 ลูกวางซ้อนกันจากลูกใหญ่ ไปสู่ลูกเล็กตามลำดับ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนฐาน เป็นฐานเขียงสูงในฝั่งสี่เหลี่ยม เพื่อรองรับฐานปัทมลูกแก้วอกไก่

ส่วนกลาง เป็นเรือนธาตุ ทรงกลมคล้ายบาตรพระวางซ้อนกัน 5 ลูก แต่ละลูกมีซุ้มจรนำทั้ง 4 ด้าน รวม 20 ซุ้ม ลักษณะจรนำจะโค้งตามรูปทรงกลมของพระเจดีย์ดูงดงามมาก

ส่วนยอด เหนือเรือนธาตุ เป็นองค์ระฆังขนาดเล็ก มีปล้องไฉนและปลียอดขนาดเล็กเช่นกัน

การก่อสร้างและบูรณะ ไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างในปีใด และใครเป็นผู้ก่อสร้าง แต่นักวิชาการว่า น่าจะประมาณ พ.ศ. 1993 พร้อมสันนิษฐานว่า น่าจะได้รับอิทธิพลของเจดีย์ “ละ” จากจีน แต่ทุกคนจะยืนยันว่า เป็นพระเจดีย์รูปทรงไม่เหมือนที่ใดในโลกนี้ การบูรณะมีหลายครั้ง ครั้งสุดท้ายเมื่อ สมัยครูบาศรีวิชัย

ความเชื่อ ชาวล้านนาเชื่อว่า พระธาตุนี้ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุใครได้บูชาจะเป็นสิริมงคลอย่างยิ่ง และเชื่อว่า เป็นตัวแทนพระเจ้า 5 พระองค์ในภัทรกัปนี้คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสปโธ พระโคตโม และพระศรีอาริยมตโย

ตอนที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล

การวิจัยเรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวนี้ คณะวิจัยได้สัมภาษณ์บุคคลทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ จำนวน 23 รูป/คน องค์ความรู้ที่ได้จึงมีความหลากหลาย เมื่อวิเคราะห์แต่องค์ความรู้ พอสรุปสังเคราะห์เป็นองค์รวมไว้ ดังนี้

พระเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ

พระเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ ด้านศิลปกรรม ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกรูป/คนจะตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า สวยงาม สง่า เป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่คูเมืองเชียงใหม่ ความงามของศิลปกรรมนั้น ส่วนมากบอกว่าได้รับอิทธิพลมาจากสุโขทัยและประยุกต์ให้งามกว่าสุโขทัย แต่บางท่านว่าเป็นฝีมือของศิลปินช่างของล้านนาเอง

ด้านปรัชญาธรรม หลายท่าน ไม่ให้ความคิดเห็นโดยบอกว่าไม่ค่อยแน่ใจ เพียงแต่แน่ใจว่ามีคติธรรมแฝงไว้แน่นอน บางท่านโดยเฉพาะช่างที่ซ่อมแซมพระเจดีย์มาหลายวัดได้แสดงความคิดเห็นตามคติของบรรพบุรุษด้านการช่างว่า พระเจดีย์ทรงระฆังประยุกต์องค์นี้ เป็นปรัชญาธรรมเชิงไตรภูมิพระร่วง (เตภูมิกถา) คือ แบ่งชั้นพระเจดีย์เป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นกามภูมิ คือ ดินแดนอบายภูมิและมนุษย์ภูมิ รวมทั้งสุคติภูมิ คือ สวรรค์ 6 ชั้น จะอยู่ด้านล่างตั้งแต่ฐานพระเจดีย์ขึ้นไปถึงฐานบัวคว่ำ บัวลูกแก้ว บัวหงาย บัวดลา จนถึง หน้ากระดานที่รองรับองค์ระฆัง ส่วนชั้นที่เป็นองค์ระฆังเป็นชั้นพรหมรูปภูมิ เหนือองค์ระฆังตั้งแต่รัตนบัลลังก์ ปล้องไฉนจนถึงปลียอดเป็นอรุณภูมิ ส่วนที่สูงที่สุด เช่น เม็คน้ำค้าง คือ พระนิพพาน

บางท่านเสนอแนวพระอภิธรรมว่า เป็นกุศลจิตกับอกุศลจิต คือ แนวฐานของบัวคว่ำ เป็น อกุศลจิต แนวฐานบัวหงายเป็นกุศลจิต

ส่วนปล้องไฉน 12 ปล้อง ทางล้านนา เรียกว่า บัวลูกหมาก บางท่านเห็นว่าเป็นหลักธรรมข้อปฏิญญาสัมปบาท คือ ธรรมะที่บอกถึงเหตุและผลที่ต่อเนื่องอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นธรรมะที่อาศัยกันเกิดขึ้นมี 12 ประการ คือ

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร	เพราะสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน
เพราะวิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป	เพราะนามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสพายตนะ
เพราะสพายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ	เพราะผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา	เพราะตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ	เพราะภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ
เพราะชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ	เพราะชรา มรณะเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา

ทั้ง 12 อย่างนี้เป็นปัจจัยให้เกิดซึ่งกันและกันตลอดเวลา เพื่อพิจารณาให้เห็นทุกข์ในสังสารวัฏ

พระญาณสมโพธิ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอกยสุเทพรูปปัจจุบันได้เห็นด้วยกับปรัชญาธรรมที่แฝงไว้กับองค์พระธาตุ โดยอ้างอิงตามพระไตรปิฎกในหมวดอังคุตตรนิกาย ที่อธิบาย พุทธปรัชญาแห่งองค์สถูปไว้ โดยถือว่าสถูปเจดีย์แต่ละส่วนเป็นเครื่องแสดงถึงวิถีทางที่จะตรัสรู้ อันแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างทางจิตแห่งพุทธธรรม เช่น

1. ฐานสี่เหลี่ยมชั้นล่างสุด หมายถึง พื้นฐานแห่งการใช้สติพิจารณาถึงสิ่งที่ทำให้เกิดกิเลส 4 ประการ คือ การพิจารณากาย เวทนา จิต และ ธรรม
2. ฐานสี่เหลี่ยมชั้นที่ 2 หมายถึง วิถีทางนำไปสู่ความสำเร็จ หรือ อิทธิบาท 4 ประการได้ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และ วิมังสา
3. ฐานรูปกลมที่รองรับองค์สถูป (มาลัยเถา) หมายถึง พลัง 5 ประการ คือ ธรรมอันเป็นกำลังเกื้อหนุนให้ถึง อริยมรรค คือ สรทธา วิริยะ สติ สมาธิ และ ปัญญา
4. องค์สถูปที่เป็นรูปครึ่งวงกลมหรือรูปโดมต้นกำเนิดจากรูปไข่ (อัญชะ) เป็นศูนย์พลังแห่งการเกิดปัญญานำไปสู่การตรัสรู้หรือบรรลุธรรมเป็นปัจจัย 7 ประการที่เรียกว่า โพชฌงค์ ได้แก่ สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา
5. ฉัตร หรือ ชั้นแห่งต้นไม้ แล้วกลายมาเรียก ปล้องไฉน แต่ละองค์สถูปมีไม้เท่ากัน ที่พระธาตุคอกยสุเทพ มี 12 ปล้อง น่าจะหมายถึง ปฏิจจสมุปปาต ก็ได้

ส่วนแนวคิดในการเผยแพร่องค์ความรู้ในส่วนมากตอบว่า ข้อมูลพระธาตุคอกยสุเทพนี้มีมากแล้วทั้งทางกรมศิลปากรและองค์การท่องเที่ยวได้จัดทำอยู่เสมอเนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด แผ่นพับ ป้าย หนังสือมีให้อ่านและมีจำหน่าย อินเทอร์เน็ต ก็มีแล้ว ส่วนการทำแผ่น ซีดี จะมีบ้างเป็นแนวประวัติและศิลปะ ด้านปรัชญาอย่างไม่มี

พระเจดีย์วัดเชียงมั่น

พระเจดีย์วัดเชียงมั่นนี้ คณะวิจัยได้ใช้ความพยายามศึกษาและสัมภาษณ์อย่างยิ่ง เพราะพระเจดีย์นี้นับว่าเป็นวัดแรกและพระเจดีย์องค์แรกของเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่ก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 1839 จนถึงบัดนี้ พ.ศ. 2546 รวม 707 ปี พระเจดีย์ได้ชำรุดทรุดโทรมหลายครั้งและได้รับการบูรณะหลายหน ครั้งสุดท้ายคือ ปี พ.ศ. 2539 ในคราวฉลองสมโภชเมืองเชียงใหม่ 700 ปี ด้วยระยะเวลาอันยาวนานนี้เอง ผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านไม่แน่ใจที่จะตอบคำถามเรื่องศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ส่วนมากตอบเพียงว่า พระเจดีย์นี้สร้างตั้งแต่สร้างเมืองเชียงใหม่ ในบริเวณหอราชมณเฑียรของพญามังราย ศิลปะได้รับอิทธิพลจากสุโขทัย โดยเฉพาะรูปทรงและมีช้างที่ฐานพระเจดีย์

ส่วนประวัติความเป็นมา ทางวัดได้อ้างถึงหลักศิลาจารึกล้านนาที่ทางกรมศิลปากร เก็บรวบรวมไว้ หลักที่ 76 ได้อ้างถึงประวัติวัดเชียงมั่นว่า “ศักราช 658 ปีราวสายัน เดือนวิสาขะ ออก แปรค่า วัน 5 ไทยเปิงเปล้า ยามแตรรุ่งแล้ว สองลูกนาที ปลายสองบาท นวลักณา เสวยณวงศ์ พุทฺธสโนมีนราชินี พญามังรายเจ้า พญาเมืองและพญาร่วง ทั้งสามพระองค์ตั้งหอนอนในชัยภูมิราช มณเฑียร ขุดคือก่อตรีบูรทั้งสี่ด้านและก่อพระเจดีย์ทักษ์ที่หอนอนบ้านเชียงมั่น ในขณะที่ยามเดียนั้น ลวดสร้างเป็นวัดหื้อทานแก้วทั้งสามใส่ชื่อวัดเชียงมั่นต่อบัดนี้”

ส่วนสถานที่ก่อสร้างพระเจดีย์ ทางวัดเชียงมั่นได้อ้างหนังสือประวัติวัดเชียงมั่น ยืนยันว่าพญามังรายให้สร้างพระเจดีย์ทับราชมณเฑียรของพระองค์ โดยให้เหตุผลว่า ที่แห่งนี้เป็น หอนอนเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน เกรงจะเป็นเสนียดจัญไรแก่ผู้ที่นอนทับในภายหลัง

ด้านปรัชญาธรรมหลายท่านตอบว่า มีคติธรรมแฝงอยู่แน่นอนโดยให้เหตุผลว่า คน สมัยก่อนจะทำอะไรต้องมีเหตุผลเสมอ โดยเฉพาะเรื่องศิลปะ และเรื่องของพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้ให้ สัมภาษณ์ได้เสนอว่า มาลัยเถา 4 ชั้นนั้นหมายถึง อริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค ส่วนปล้องไฉนมี 16 ปล้องนั้นช่างบูรณะศาสนสถานท่านหนึ่งได้เสนอแนวคิดในเชิง จักรวาลว่า เป็นรูปพรหม 16 ชั้น

พระครูสันติธรรมวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเชียงมั่นรูปปัจจุบันได้ให้สัมภาษณ์เรื่อง ปรัชญาธรรมที่แฝงไว้ที่องค์พระเจดีย์อย่างละเอียดตั้งแต่ฐานพระเจดีย์จนถึงยอดสุดว่า ดังนี้

ที่บันไดนาค มีนาค 2 ตัว ตัวหลังอมตัวหน้าอยู่ ท่านอธิบายว่า ตัวหนึ่งเป็น สัญลักษณ์แห่งวิชาที่กลืนกินมวลมนุษย์แต่เมื่อมวลมนุษย์ได้รู้ได้ศึกษาธรรมะ ก็เกิดเป็นวิชาที่จะ หลุดพ้นจากตัววิชานั้น (ปัจจุบันได้รื้อถอนไปแล้ว) ช่างที่รอบฐานพระเจดีย์ หมายถึง จรณะ 15 ข้อ คือ ความประพฤดิหรือข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรจวิวิชา ได้แก่

1. สีสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล คือ ประพฤติถูกต้องดีงาม
2. อินทริยสังวร การสำรวม อินทริย์ คือ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำใจเมื่อ รับรู้อารมณ์
3. โภชน มัตตัญญุตตา ความรู้จักประมาณในการบริโภค เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกาย มิใช่เพื่อสนุกสนาน
4. ชาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่นอน คือ ขยันหมั่น เพียร
5. มีศรัทธา มีความเชื่อมั่น
6. มีหิริ มีความละอายต่อบาป
7. มีโอตตปปะ มีความเกรงกลัวต่อบาป
8. เป็นพหูสูต เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมามาก
9. มีความเพียรอันปรารถแล้ว มีความพยายาม หมั่นเพียร

10. มีสติมั่นคง	มีความระลึกได้เสมอ
11. มีปัญญา	มีสติปัญญาที่หยั่งรู้ธรรมะ
12. ปฐมฌาน	มีองค์ 5 คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา
13. ทุติยฌาน	มีองค์ 3 คือ ปีติ สุข เอกัคคตา
14. ตติยฌาน	มีองค์ 2 คือ สุข เอกัคคตา
15. จตุตถฌาน	มีองค์ 2 คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ส่วนผู้มีจรรยาที่องค์ปราสาททั้ง 4 ทิศ หมายถึง พระโพธิสัตว์ ประจำด้านละองค์
 มาลัยเถา 4 ชั้น หมายถึง อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และทรง 8 เหลี่ยม

คือ มรรค 8

มาลัยเถา ข้อมุม 12 หมายถึง อายุคนะภายใน 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 อายุคนะภายนอก 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 และ ธรรมารมณ์

ปล้องไฉน 16 ปล้อง หมายถึง พรหมโลก 16 ชั้น ได้แก่ รูปาวจรภูมิ หรือชั้นรูป
 พรหม แบ่งได้ตามฌาน ดังนี้

1. ปฐมฌานภูมิ 3 คือ

1. พรหมปารีสัชชา พวกบริษัท บริวารมหาพรหม
2. พรหมปุโรหิต พวกปุโรหิตมหาพรหม
3. มหาพรหมา พวกท้าวมหาพรหม

2. ทุติยฌานภูมิ 3

4. ปริตตภา พวกมีรัศมีน้อย
5. อัปปมาณภา พวกมีรัศมีประมาณมิได้
6. อาภัสสรา พวกมีรัศมีสุกปลั่งซ่านไป

3. ตติยฌานภูมิ 3

7. ปริตตสุภา พวกมีลำรัศมีงามน้อย
8. อัปปมาณสุภา พวกมีลำรัศมีประมาณมิได้
9. สุภกินหา พวกมีลำรัศมีงามกระจ่างจ้า

4. จตุตถฌานภูมิ มี 2 ระดับ คือ พวกพรหมโลก 2 และ สุทธาวาส 5

10. เวหัพผลา พวกมีผลไพบูลย์

11. อสัณฺณิสัตว์	พวกสัตว์ไม่มีสัญญา
12. อวิหา	เหล่าท่านผู้ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน
13. อตฺปปา	เหล่าท่านผู้ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร
14. สุตฺตสา	เหล่าท่านผู้งดมนำที่ศนา
15. สุตฺตสี	เหล่าท่านผู้มองเห็นชัดเจนดี
16. อกนิษฐา	เหล่าท่านผู้ไม่มีความค้อยหรือเล็กน้อยกว่าใคร

ปถิยอด หมายถึง ที่รวมแห่งพระอรหันต์ ระดับอริยมรรค อริยผล คือ นิพพาน
ส่วนเมตน์น้ำค้าง หมายถึง องค์แห่งพระพุทธเจ้า

ด้านความเชื่อในสถานที่ก่อสร้างพระเจดีย์นั้น เจ้าอาวาสได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า เป็นความเชื่อของชาวล้านนาที่สืบทอดกันมาว่า เจ้าเมืองคนใหม่ แม้จะเป็นลูกหรือหลาน เมื่อได้ขึ้นครองเมืองแล้วจะไม่ประทับที่คุ้มของพระบิดาหรือพระอัยยิกา จะสร้างคุ้มใหม่ประทับ ส่วนคุ้มของเจ้าเมืองเดิมส่วนมากจะรื้อไปสร้างถวายให้วัดในพระพุทธศาสนาเสมอ

การสร้างข้างครึ่งตัวโดยรอบพระเจดีย์นั้น ทางวัดได้ว่าเป็นอิทธิพลทางศิลปกรรมที่รับมาจากวัดข้างล้อมของสุโขทัย

ส่วนคติธรรมที่ได้จากข้างล้อมพระเจดีย์นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านว่า ซ้างเป็นสัตว์ประเสริฐ หมายถึง ความมีอำนาจ และความยิ่งใหญ่ของบ้านเมืองและที่สำคัญคือ ซ้างมีบทบาทในพระพุทธศาสนาหลายตอน เช่น พระเศวตกฤษณในสุบินนิมิตรของพระนางสิริมหามายา ซ้างคิริเมกข์ พาหนะของพญามารวสวัตติที่เข้าทำร้ายพระพุทธเจ้าขณะที่จะตรัสรู้ ซ้างนาพาสิริ ที่พระเทวทัตปล่อยให้ทำร้ายพระพุทธเจ้าขณะออกบิณฑบาต และซ้างปาไลโดยกะ ที่คอยปรนนิบัติพระพุทธเจ้าในพรรษาที่ 10 ในป่ารกชัฏวัน ไกลหมู่บ้านปาไลโดยกะ ใกล้เมืองโกสัมพี นอกจากพุทธประวัติแล้วยังพบซ้างในชาดกอีกหลายเรื่อง ฉะนั้น สรุปโดยองค์รวมแล้ว ซ้างที่ประดับอยู่ฐานพระเจดีย์โดยรอบนั้น หมายถึง ซ้างช่วยค้ำชูพระพุทธศาสนา และผู้มีจรรยาธรรมที่ช่วยค้ำชูพุทธศาสนา

แนวคิดในการพัฒนาสารสนเทศ ทุกท่านจะตอบว่ามีข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ได้แก่ หนังสือพิมพ์จากวัด เอกสารจากองค์การท่องเที่ยว เอกสารจากกรมศิลปากร รูปภาพและเอกสารจากศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ รวมทั้งป้ายที่ข้างพระเจดีย์ และรูปภาพโปสเตอร์ที่มีขายทุกมุมเมือง ที่สำคัญ คือ มีปรากฏใน อินเทอร์เน็ต ด้วย โดยให้เหตุผลว่า วัดนี้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองเป็นวัดที่กรมศิลปากรดูแลอยู่ ส่วนแนวการทำเป็นแผ่น ซีดี นั้นยังไม่ได้ทำ คณะวิจัยจึงเสนอให้ทำทั้ง

แนวประวัติ ศิลปกรรม และปรัชญาธรรมด้วย เพื่อเป็นการเพิ่มบริการสารสนเทศแก่นักท่องเที่ยว นักวิชาการและประชาชนทั่วไป

พระเจดีย์วัดกุเต้า

พระเจดีย์องค์นี้อยู่นอกเมืองเชียงใหม่ด้านทิศเหนือ เดิมชื่อว่า วัดเวฬุวนาราม เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันได้ให้สัมภาษณ์ถึงประวัติวัดว่า สร้างตั้งแต่สร้างเมืองเชียงใหม่ เคยเป็นวัดหลวงวัดหนึ่งใน 7 แห่งของเชียงใหม่ แต่เพราะอยู่นอกตัวเมืองและเป็นป่า พระเจดีย์จึงทรุดโทมอย่างรวดเร็วและมีการบูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้ง

ด้านศิลปกรรม ท่านบอกว่าเป็นของคนล้านนาอย่างแน่นอน เพราะเป็นวัดหลวงในเชียงใหม่ยุคก่อสร้างเชียงใหม่ ส่วนลักษณะของศิลปกรรมน่าจะได้รับอิทธิพลจากถิ่นอื่น โดยเฉพาะเจดีย์ธะ จากดินแดนเหนือล้านนา เช่น พุกาม ทิเบต และเมืองจีน แต่ประยุกต์ให้สวยงาม แปลกไปจากถิ่นอื่น ปัจจุบันเหมือนบาตรพระ 5 ใบวางซ้อนกัน โดยสร้างซุ้มจรณะทั้ง 4 ทิศ ทุกชั้น ซุ้มจรณะมีรูปทรงโค้ง ตามแนวองค์พระเจดีย์ บางท่านให้ทัศนะว่ารูปทรงแบบปราสาทแต่ประยุกต์ให้เป็นทรงกลมเท่านั้น การบูรณะครั้งหลังสุดได้เพิ่มลายดอกที่ทำด้วยกระเบื้องรอบองค์พระเจดีย์ตั้งแต่ชั้นที่ 2 ขึ้นไป ลายกระเบื้องเคลือบสีส้มสวยงาม ประดับเป็นรูปดอกไม้

ด้านปรัชญาธรรมที่แฝงในพระเจดีย์นี้มีหลายอย่าง เจ้าอาวาสเสนอว่าเป็นบาตรของพระเจ้า 5 พระองค์ในภัทรกัปนี้ คือ พระกุกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสปโธ พระโคตมโธ และพระศรีอริยเมตโธผู้ที่จะมาตรัสรู้ในอนาคตกาลเมื่อสิ้นสุดพุทธศาสนา พระเจ้า 5 พระองค์นั้นตรัสรู้แล้ว 4 พระองค์ ทางล้านนานิยมสร้างพุทธสัญลักษณ์เป็นรูปพระบาท 4 รอยได้แก่ พระบาทของพระเจ้า 5 พระองค์ รอยสุดท้ายยังไม่ปรากฏ

พระมหาเถระอีกรูปหนึ่งเสนอว่า น่าจะเป็นหลักของพลธรรม 5 ประการ ได้แก่ สัทธาหรือศรัทธา คือ ความเชื่อ วิริยะ คือ ความเพียร สติ คือ ความระลึกได้ สมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นและปัญญา คือ ความรู้ทั่วชัด

แนวการพัฒนาสารสนเทศ ทางวัดว่า ไม่มีทุนที่จะเผยแพร่ เพียงคอยรักษา ดูแลเท่านั้น แต่ทางการ โดยเฉพาะกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวได้จัดข้อมูลทั้งประวัติและภาพพระเจดีย์เผยแพร่ไว้ตลอดเวลา ส่วนการเสนอทำแผ่น ซีดี ดีวีดี ทำป้ายอธิบายขยายเชิงปรัชญาธรรมก็ดี ทางวัดบอกว่า เป็นแนวคิดที่ดีมากและสนับสนุนให้ทำ

ตอนที่ 3 การแปลงองค์ความรู้ทั้ง 2 ส่วนเป็นสารสนเทศ

การวิจัย เรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศ เพื่อการท่องเที่ยวนี้ คณะวิจัยได้ศึกษาข้อมูลที่เป็นเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลแล้วได้องค์ความรู้ที่หลากหลาย จึงสังเคราะห์ความรู้เป็นองค์รวมแล้วแปลงเป็นสารสนเทศได้ ดังนี้

ด้านประวัติการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์รวมทั้งสถาปัตยกรรมและความเชื่อ

พระธาตุคอกยสุเทพ สร้างเมื่อ พ.ศ. 1914 สมัยพระเจ้าเกือนา และบูรณะครั้งแรก พ.ศ. 2068 สมัยพญาเกษมสุวราช (เกษเกล้า) พ.ศ. 2081 ได้ตีแผ่ทองจังโกหุ้มองค์พระเจดีย์สมัยพญาชาวคำ ครั่งล่าสุดสมัยครุบาศรีวิชัย ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของพระธาตุคอกยสุเทพ ปัจจุบันเป็นพระเจดีย์ทรงระฆัง ย่อเหลี่ยมตั้งแต่ฐานถึงองค์ระฆัง เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากสุโขทัยและลังกา ด้านความเชื่อ พระธาตุคอกยสุเทพทุกคนเชื่อว่า เป็นที่เก็บพระบรมสารีริกธาตุ ต้องศักดิ์สิทธิ์ใครได้เคารพสักการะจะเป็นสิริมงคลยิ่ง การก่อสร้างต้องอยู่หลังพระวิหารตามแบบฉบับของล้านนา

พระเจดีย์วัดเชียงมั่น สร้างเมื่อ พ.ศ.1839 พร้อมกับสร้างเมืองเชียงใหม่บริเวณที่สร้าง คือ สร้างทับนอนของพญามังราย บูรณะใหญ่ 2 ครั้ง คือ พ.ศ. 2014 สมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 2114 สมัยพญาแสนหลวง ครั่งล่าสุด พ.ศ. 2536 สมัยรัชกาลที่ 9 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อสมโภชเมืองเชียงใหม่ 700 ปี พระเจดีย์วัดเชียงมั่น ปัจจุบัน เป็นทรงปราสาทช้างล้อม ประกอบด้วยองค์ระฆังกลม มีปล้องไฉน 16 ปล้อง มีปลียอด และ เม็ดน้ำค้าง พระเจดีย์วัดเชียงมั่น มีความเชื่อเรื่องการสร้างในราชมณเฑียรเดิม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความอับมงคลแก่ผู้อื่นที่เข้าไปอยู่ในภายหลังจึงสร้างพระเจดีย์ครอบทับที่ราชมณเฑียรนั้น และมีความเชื่อเรื่องช้างค้ำชูพระพุทธรูป มีความเชื่อเรื่องทิศทั้ง 4 และทิศทั้ง 8 โดยสร้างช้าง ทิศละ 4 เชือก หรือ ทิศละ 2 เชือก ในทิศทั้ง 8 พระเจดีย์จะสร้างไว้ด้านหลังพระวิหารเช่นกัน

พระเจดีย์วัดกู่เต้า สร้างประมาณ พ.ศ. 1993 สมัยพระเจ้าติโลกราชได้รับการบูรณะหลายครั้ง ครั่งล่าสุดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจดีย์วัดกู่เต้า ปัจจุบัน เป็นพระเจดีย์ทรงปราสาทประยุกต์คล้ายบาตรพระ 5 ลูก วางซ้อนกัน หรือเหมือนลูกแดงโม (บะเต้า) 5 ลูกวางซ้อนกัน พระเจดีย์วัดกู่เต้า มีความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุอื่น ๆ การสร้าง ชุ่มจรณะ ก็สร้างตามทิศทั้ง 4 เช่นกัน แต่เดิมพระวิหารอยู่หน้าพระเจดีย์ปัจจุบันสร้างใหม่แทนวิหารเดิมอยู่ด้านข้างพระเจดีย์ มีความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาสักการะจะเกิดสิริมงคลยิ่งเช่นกัน

ด้านพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาหรือพุทธธรรมนั้นเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งที่คณะวิจัยมีความลำบากในการศึกษามาก ต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวด เพราะข้อมูลในเอกสารนั้นหาได้ยาก ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากไม่ตอบโดยอ้างว่า มีคิธรรมแฝงอยู่แน่นอนแต่เป็นธรรมะข้อใดนั้นแล้วแต่คนจะตีความ ฉะนั้น คณะวิจัยจึงยึดเอาเจ้าอาวาสในวัดนั้นเป็นหลักและแปลงองค์ความรู้เป็นสารสนเทศได้ ดังนี้

พระธาตุออยสุเทพ แต่ละส่วนเป็นที่ตั้งของสติ คือ

ฐาน 4 เหลี่ยม หมายถึง สติปัญญาฐาน 4 ได้แก่ การพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม

ฐาน 4 เหลี่ยม ชั้นที่ 2 หมายถึง อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

มาลัยเถา 4 ชั้น หมายถึง อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

องค์ระฆัง รูปครึ่งวงกลม หมายถึง โพชฌงค์ 7 ได้แก่ สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปิติ

ปัสสัทธิ สมาธิ และ อุเบกขา

ปล้องไฉน 12 ปล้อง หมายถึง ปฏิจสมุปปาท เป็นที่ใช้สติพิจารณาให้ถ่องแท้เพื่อเข้าสู่นิพพาน คือ ปลียอด ซึ่งเป็นส่วนที่สูงที่สุดนั่นเอง

พระเจดีย์วัดเชียงมั่น มีส่วนต่าง ๆ ที่เป็นศาสนเทศได้ ดังนี้

พญานาคที่ขอบันได เป็นสัญลักษณ์แห่งอวิชา ที่พยายามกลืนกินมนุษย์

ส่วนผู้มีความรู้จะเป็นวิชาที่จะหลุดพ้นจากอวิชา

ซ่าง 15 เชือก หมายถึง จรณะ 15 ข้อ

มาลัยเถา 4 ชั้น หมายถึง อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค มาลัยเถา แต่ละชั้นเป็นทรง 8 เหลี่ยม หมายถึง มรรค มีองค์ 8 คือ

1. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ได้แก่ ความรู้ในอริยสัจ 4 หรือ เห็นไตรลักษณ์ 3
2. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปปี อพยายามสังกัปปี และ อวิหิงสาสังกัปปี

3. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่ วชิสุจิริต 4

4. สัมมากัมมันตะ ะกระทำรงานชอบ ได้แก่ กายสุจิริต 3

5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นมิฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ

6. สัมมาวายามะ พยายามชอบ ได้แก่ สัมมัปปธาน 4

7. สัมมาสติ ระลึกชอบ ได้แก่ สติปัญญาฐาน 4

8. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฉาน 4

องค์ระฆัง หมายถึง โพชฌงค์ 7 ประการ

ปล้องไฉน 16 ปล้อง หมายถึง พรหม 16 ชั้น ในแต่ละชั้นจะมีธรรมปฏิบัติประจำ

ปลียอด หมายถึง ที่รวมแห่ง อรหันตมรรคและอรหันตผลจนถึงนิพพาน

เม็คน้ำค้าง หมายถึง พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง

เจติยวัฏกุเต้า มีองค์ความ รู้ที่เด่นชัด คือ องค์พระธาตุที่เหมือนบาตรพระหรือลูก
แดงโม (ปะเต้า) 5 ลูกวางซ้อนกัน จัดเป็นสารสนเทศได้ ดังนี้

- ประการแรก หมายถึง พระเจ้า 5 พระองค์ในภัทรกัปนี้
- ประการที่ 2 หมายถึง บาตรของพระเจ้า 5 พระองค์ในภัทรกัปนี้
- ประการที่ 3 หมายถึง พลธรรม 5 ประการ

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุป

การวิจัยเรื่องศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวนี้ คณะวิจัยได้พบประวัติของพระเจดีย์ทั้ง 3 องค์ กล่าวคือ สมัยการก่อสร้าง และการบูรณะหลายครั้ง เพราะเมืองเชียงใหม่มิได้เจริญรุ่งเรืองอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สร้างเมืองเชียงใหม่และเจริญรุ่งเรืองเพียง 200 ปี (พ.ศ.1839-2122) ถูกพม่ารุกรานและตกอยู่ภายใต้การปกครองถึง 200 กว่าปี สภาพของศาสนสถานจึงเสื่อมโทรมไปตามลำดับเพราะขาดการบำรุงรักษา บางแห่งปล่อยให้ป่าไม้ขึ้นปกคลุม พระเจดีย์จึงกลายเป็นศาสนสถานในป่า จนกระทั่ง สมัยพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ได้ร่วมกับพญาเจ้าบ้านและพระเจ้ากาวิละ ช่วยกันรบและขับไล่พม่าให้พ้นจากเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จ เมื่อ พ.ศ. 2317 พระเจ้ากาวิละและพญาเจ้าบ้านก็ยังไม่สามารถเข้ามาปรับปรุงเมืองเชียงใหม่ได้ เพราะกำลังพลมีน้อย จึงปล่อยให้เมืองร้าง อีก 22 ปี จึงรวบรวมผู้คนต่าง ๆ เข้ามาอยู่เมืองเชียงใหม่ บูรณะบ้านเมืองและศาสนสถานขึ้น พระเจดีย์ทั้ง 3 องค์ที่ทำวิจัยนี้ ก็ได้รับการบูรณะเช่นกัน

การบูรณะแต่ละครั้ง ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมก็เปลี่ยนไปตามยุคสมัย หรือเกิดการประยุกต์ตามความเจริญของวัฒนธรรม สาเหตุหนึ่ง คือ ช่างที่บูรณะมีโอกาสได้เห็นรูปแบบจากถิ่นอื่น ๆ แล้วนำมาประยุกต์เป็นรูปทรงแบบล้านนา จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์บุคคล พอสรุปได้ดังนี้

พระธาตุคอกยสุเทพ ได้รับอิทธิพลตามแบบสุโขทัยและลังกา ฐานเจดีย์ 4 เหลี่ยมย่อมุม แบบไม้ 12 ส่วนองค์พระเจดีย์เป็นทรงกลมในผังเหลี่ยม 12 เหลี่ยม ทั้งองค์จนถึงบัลลังก์ ปล้องไฉนมี 12 ปล้อง

พระเจดีย์วัดเชียงมั่น ได้ลักษณะรูปทรงศิลปะจากสุโขทัย เช่นกัน โดยเฉพาะฐานพระเจดีย์มีช้างล้อม 16 เชือก ปัจจุบันเหลือ 15 เชือก องค์พระเจดีย์ส่วนกลางมีลักษณะเด่นที่เป็นทรงปราสาท 4 เหลี่ยม ตามทิศทั้ง 4 แต่ละทิศจะสร้างซุ้มจรณะนำใหญ่ไว้ตรงกลาง 1 ซุ้ม ช้างซ้ายและขวาของซุ้มกลางอีกด้านละซุ้มรวมทั้งหมด 12 ซุ้ม ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่ง คือ องค์พระเจดีย์ทรงระฆังแต่ย่อมุม 8 เหลี่ยม ปัจจุบันตีทองจังโกห่อหุ้มสวยงาม เหนือองค์ระฆังมีฉัตรทรงบัลลังก์ 1 แห่ง มีปล้องไฉน 16 ปล้อง มีปลียอดและเม็คน้ำค้างอยู่บนสุด

ส่วนพระเจดีย์วัดกู่เต้า ฐานเป็นผัง 4 เหลี่ยมสูง องค์พระเจดีย์ที่โดดเด่น คือ ทรงกลม 5 ชั้น คล้ายบาตรพระ 5 ใบ วางซ้อนกัน ขนาดใหญ่และเล็กเรียงตามลำดับ แต่ละชั้นจะมีซุ้มจรณะนำที่มีรูปโค้งตามทรงกลมทั้ง 4 ทิศ จากการศึกษาพบว่าเป็นลักษณะทรงปราสาทประยุกต์ และ

เป็นศิลปะของล้านนาเอง เพราะไม่เหมือนที่ใดในโลกนี้ เหนือรูปทรงกลม 5 ชั้น ยังมีองค์ระฆังขนาดเล็ก มีปล้องไฉน มีปลียอดเช่นกัน แต่ไม่โดดเด่นเท่าส่วนกลางของพระเจดีย์

ด้านพุทธปรัชญา หรือ คติธรรมต่าง ๆ ที่แฝงอยู่กับศิลปกรรมนั้นมีอยู่หลายประการ คือ ที่พระธาตุคอกยสุเทพ ปล้องไฉนจะเป็นธรรมหมวด 12 ได้แก่ ข้อธรรมปฏิจกสมุปบาทที่อธิบายถึงสรรพสิ่ง เป็นปัจจัยให้เกิดแก่กันและกัน ตั้งแต่วิชาจนถึง วิชา แล้วคู่ ปลียอดที่เป็นเหมือนศูนย์รวมแห่งอรหันตมรรคและอรหันตผล คือ นิพพาน ที่พระเจดีย์วัดเชียงมั่น แต่ละส่วนขององค์พระเจดีย์จะเป็นธรรมะแฝงอยู่ทั้งหมด ซ้ำที่ฐาน 16 เชือก จะสอดคล้องกระปล้องไฉน 16 ปล้องนาคที่ฐานพระเจดีย์ คือ อวิชาและวิชา ซ้ำเหลือ 15 เชือก เป็นจรณะธรรม 15 ประการ มาลัยเถา 4 ชั้น คือ อริยสัจ 4 องค์พระเจดีย์ 8 เหลี่ยม คือ มรรคมงคล 8 ปล้องไฉน 16 ปล้อง คือ รูปพรหม 16 ปลียอด คือ พระนิพพาน และเมื่อดำเนินมาถึง องค์พระพุทธรูป ส่วนพระเจดีย์ที่วัดภูเก้าจะหมายถึง พระเจ้า 5 พระองค์

ด้านบริการสารสนเทศ ทั้ง 3 วัดที่ศึกษาพระเจดีย์นี้จะมีข้อมูลทางสารสนเทศหลายรูปแบบ คือ ข้อมูลที่เขียนลงวารสาร สื่อหนังสือพิมพ์ เอกสารของกรมศิลปากร เอกสารการท่องเที่ยว รวมทั้งรูปภาพ และแผ่นพับมีบริการทุกมุมเมืองเชียงใหม่ แม้กระทั่งใน อินเทอร์เน็ต เพราะพระเจดีย์ทั้ง 3 องค์นี้เป็นพระเจดีย์ที่กรมศิลปากรขึ้นบัญชีดูแลรักษาอยู่ และทางจังหวัดและการ

ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ใช้เป็นข้อมูลเชิญชวนให้ผู้ที่เคยมาเที่ยวเชียงใหม่ และผู้ยังไม่เคยมาเยือนเชียงใหม่ได้มาเที่ยวชมเวลาทุก ๆ ปี

แต่ข้อมูลสารสนเทศเชิงพุทธปรัชญายังไม่ปรากฏว่า ผู้ใดได้กระทำบ้างคณะวิจัยจึงเสนอขอทำเพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมบริการการท่องเที่ยวโดยเสนอแนวทางซึ่งเป็นวิธีนำเอาสถาปัตยกรรมของพระเจดีย์ทั้ง 3 องค์มาพัฒนาเป็นสารสนเทศใน 3 ทางคือ ทางวัด ได้เสนอให้เจ้าอาวาสและมัคทายกเตรียมสถานที่ติดตั้งแผ่นป้ายอธิบายปรัชญาธรรมและสถานที่ศึกษาค้นคว้าไว้ใกล้ ๆ กับพระเจดีย์ มีหนังสือ มีตำนาน เอกสารสารคดี รูปภาพต่าง ๆ มีที่เก็บแผ่นซีดี ที่บอกเว็บไซต์ ทางแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นบริเวณพระเจดีย์นั้น ผู้วิจัยและทางวัดจะติดตั้งแผ่นป้ายในที่ที่เตรียมไว้ใกล้องค์พระเจดีย์ ทำแผ่นพับเกี่ยวกับพระเจดีย์ไว้แจกฟรี มีแผ่นซีดีวางจำหน่ายและมีป้ายบอกเว็บไซต์ รวมทั้งเสนอให้มีการตอบคำถามและติดตั้งโทรศัพท์ในบริเวณนั้นด้วย ส่วนทางราชการได้แก่นักกรมศิลปากรที่ 8 และองค์การการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 1 จะเสนอให้มีการอบรมมัคทายกเป็นระยะ ๆ ให้ทำแผ่นพับแจกบริษัทนำเที่ยว(ทัวร์)สมัครในโรงแรมหรือมุมบริการนักท่องเที่ยวของสำนักงาน ผู้วิจัยจะส่งแผ่นซีดีและป้ายเว็บไซต์ไปให้ไว้บริการ รวมทั้งเสนอให้มีบริการตอบคำถามทั้งทางตรงและทางโทรศัพท์ด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ คณะวิจัยได้อาศัยความรู้ที่หลากหลายทั้งด้านศิลปะ ความเชื่อและปรัชญาธรรม ความหลากหลายทางศิลปกรรมในการก่อสร้างและบูรณะพระเจดีย์นั้น ซึ่งสามารถอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

พระธาตุคอกยสุเทพได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากศิลปะสุโขทัย อาจเป็นเพราะความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกับอาณาจักรสุโขทัย แต่การบูรณะครั้งหลังสุดเป็นรูปทรง 4 เหลี่ยมย่อมุมแบบไม้ 12 ตั้งแต่ฐานจนถึงปล้องไฉน ลักษณะเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ศิลปกรรมได้ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยที่คล้ายคลึงพระเจดีย์สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ปรัชญาธรรมที่ได้จากการวิจัยในแต่ละส่วนเช่น ฐาน 4 เหลี่ยมชั้นล่างสุดได้แก่ สติปัญญา 4 คือ กาย เวทนา จิต และธรรม อาจเป็นเพราะประเพณีนิยม เนื่องจากพระเถรานุเถระในล้านนาแต่เดิมเป็นพระสายอรัญวาสี (สายป่า) จะพิจารณาธรรมโดยการถือวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นหลัก เช่น นั่งสมาธิ เดินจงกรมรอบพระเจดีย์ จึงยึดเอามุมพระเจดีย์แต่ละมุมเป็นที่พิจารณาธรรม กล่าวคือ มุมที่ 1 พิจารณากาย มุมที่ 2 พิจารณาเวทนา มุมที่ 3 พิจารณาจิต และมุมที่ 4 พิจารณาธรรม นั่นเอง

ส่วนองค์ระฆัง (อัญชะ) เป็นที่รวมแห่งธรรมคือ โพชฌงค์ 7 ประการ อาจเป็นเพราะองค์ระฆังเป็นส่วนที่มีพื้นที่มากที่สุดและเป็นส่วนที่ต่อเนื่องหรืออยู่ระหว่างส่วนฐานกับส่วนยอดพระเจดีย์ จึงหมายถึง โพชฌงค์ 7 ประการ ซึ่งเป็นธรรมะเพื่อการบรรลุธรรมตามลำดับ เป็นการเชื่อมต่อจากโลกียธรรมไปสู่โลกุตระธรรม

ปล้องไฉน 12 ปล้องเป็นสัญลักษณ์ธรรมะข้อ ปฏิสุมุปปาท 12 ประการ คือ ธรรมที่ชี้ให้เห็นว่า สรรพสิ่งต่าง ๆ นั้น ได้เป็นปัจจัยที่ต่อเนื่องกัน หรือ เป็นปัจจัยที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้น เช่น อวิชชาทำให้เกิดสังขาร เพราะมีสังขารจึงก่อให้เกิดวิญญาณ เพราะมีวิญญาณจึงก่อให้เกิดนามรูป เป็นต้น อาศัยต่อเนื่องกันจนถึง ชรามรณะ หรือ อาจจะพิจารณาย้อนหลังกลับกันก็ได้ว่า เพราะมีชรามรณะ จึงเกิดเป็นชาติ เพราะมีชาติจึงเกิดภพ เพราะมีภพ จึงเกิดมีอุปาทาน เป็นต้น ต่อเนื่องไปจนถึงอวิชชา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ประเพณีนิยมที่พระในล้านนาถือปฏิบัติตามสายอรัญวาสีดังกล่าวการพิจารณาธรรมตามหลักปฏิสุมุปปาทนั้น สามารถทำให้เกิดปัญญาเห็นความไม่เที่ยงในสังสารวัฏ และอาจพิจารณาถึงการหลุดพ้นและเข้าสู่โลกุตระธรรมได้

พระเจดีย์วัดเชียงมั่นได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากศิลปกรรมสุโขทัยเช่นกัน และเป็นศิลปะแบบช้างล้อมด้วย ตั้งแต่ฐานถึงองค์พระธาตุทรงปราสาท 4 เหลี่ยม รวมทั้งองค์ระฆัง มีแนวคิดเชิงปรัชญาธรรมคล้ายกับพระธาตุคอกยสุเทพ ส่วนปล้องไฉน 16 ปล้อง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพรหม 16 ชั้นนั้น อาจเป็นเพราะคตินิยมของชาวล้านนาที่มีความเชื่อเรื่องของจักรวาลว่า โลกนี้มี 3 ชั้น คือ บาตาล มนุษย์และสวรรค์ พรหม 16 ชั้นนั้น เป็นสวรรค์ชั้นสูง ผู้ที่อยู่ในชั้นพรหมส่วนมากบรรลุธรรมขั้นสูงคือ อนาคามีมรรคและอนาคามีผล

ส่วนพระเจดีย์วัดกุ้เต้า มีจุดโดดเด่นที่องค์ปราสาททรงกลมคล้ายบาตรพระหรือลูกเตงโม (ปะเต้า) มีผู้เสนอปรัชญาธรรมไว้ 3 ประการ คือ หมายถึง พลกรรม 5 ประการ ประการที่ 2 หมายถึงพระเจ้า 5 พระองค์ และประการสุดท้าย หมายถึงบาตรของพระเจ้า 5 พระองค์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปทรงของพระเจดีย์สวยงามแปลกตาไปกว่าเจดีย์องค์อื่น ๆ ซึ่งพออภิปรายได้ดังนี้ ข้อที่ว่า เป็นพลกรรม คือ ธรรมอันเป็นกำลัง 5 ประการนั้น อาจเป็นเพราะตำนานเคยอ้างว่า การก่อสร้างแต่เดิมนั้น มีตระกูลที่เป็นเครือญาติกัน 5 ตระกูล ใช้ทุนทรัพย์และรวมพลกันก่อสร้าง โดยใช้รูปลักษณะเป็นเหมือนบาตรพระ 5 ลูกเป็นตัวแทนตระกูลทั้ง 5 ตระกูล ส่วนสัญลักษณ์ที่ว่าเป็นพระเจ้า 5 พระองค์ หรือ เป็นบาตรของพระเจ้า 5 พระองค์นั้น อาจเป็นเพราะรูปทรงพระเจดีย์คล้ายบาตรพระ 5 ลูกวางซ้อนกัน บาตรพระ 5 ลูกนี้ได้สอดคล้องกับคตินิยมการนับถือและความเชื่อเรื่องพระเจ้า 5 พระองค์ของชาวล้านนา เพราะชาวล้านนานิยมเคารพบูชาเรื่องพระบาท 4 รอย พระบาท 4 รอยนั้น มาจากพระเจ้า 5 พระองค์ คือเชื่อว่า พระเจ้า 4 พระองค์ได้ตรัสรู้และประทับรอยพระบาทไว้ให้บูชาคือ พระกุกสันโธ พระโกนาคมนโธ พระกัสสโป และพระโคตโม ส่วนอีกรูปหนึ่งที่จะมาตรัสรู้ในอนาคตกาลคือ พระศรีอาริยมตตัย

ด้านความเชื่อ

ด้านความเชื่อมีหลายประการอาจเป็นเพราะ

1. การก่อสร้างมีหลายยุคสมัย ความเชื่อแต่ละสมัยก็เปลี่ยนไป จากความเชื่อเรื่องการสร้างเพื่อบรรจุพระสารีริกธาตุ ต่อมาจึงเพื่อพระธาตุและอัฐิอื่น ๆ
2. ความเชื่อเรื่องการสร้างพระเจดีย์บนเนินสูงหรือบนภูเขา สันนิษฐานว่า เป็นเพราะความโดดเด่น มองเห็นได้แต่ไกล หรือเชื่อกันว่าบนภูเขาป่าไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ควรคู่กับการสร้างพระเจดีย์ และอาจเป็นนโยบายทางการปกครอง คือ สามารถเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมสัมพันธ์ของคนหลายชาติพันธุ์
3. ความเชื่อเรื่องสร้างพระเจดีย์ไว้ด้านหลังพระวิหาร ศาสตราจารย์ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี นักปราชญ์ด้านวัฒนธรรม ได้อธิบายให้เห็นการวิวัฒนาการจากถ้ำและซุ้มปากถ้ำสมัยพุทธกาล กล่าวคือ ครั้งพระพุทธเจ้า เคยประทับอยู่ในคูหาหรือถ้ำสุกรขาตาและที่ปากถ้ำคณะศรัทธาจะช่วยสร้าง ซุ้มประตูไว้ด้านบนปากถ้ำและหลังถ้ำเป็นภูเขา กาลเวลาล่วงเลยมาเป็นพันปี ความคิดเชิงสัญลักษณ์จึงเกิดขึ้น คือ สร้างพระพุทธรูปไว้ที่ปากถ้ำ แล้วสร้างเป็นพระวิหารครอบพระพุทธรูป ต่อมาจึงมีผู้สร้างจำลองลักษณะนี้เป็น พระวิหารมีพระพุทธรูปอยู่ด้านในและมีพระเจดีย์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนภูเขาอยู่ด้านหลังพระวิหาร ชาวล้านนาจึงถือคติการสร้างพระเจดีย์ไว้หลังวิหารสืบมา

4. ความเชื่อด้านปรัชญาธรรมนั้น มีผู้เสนอว่า อาจจะไม่มีขณะก่อสร้างก็ได้ เพราะคนที่ต้องการสร้างจะคิดเรื่องเก็บอัฐิธาตุบ้าง เพื่อบูชาพระพุทธเจ้าบ้าง และเพื่อความสวยงามบ้าง แต่ต่อมาคนจึงคิดเอาหลักปรัชญาธรรมไปแฝงไว้กับพระเจดีย์ก็ได้ แต่บางท่านเสนออย่างมั่นใจว่า มีปรัชญาธรรมแฝงไว้ตั้งแต่ก่อสร้างอย่างแน่นอน เพราะเชื่อในบรรพชนว่า จะคิดสร้างอะไรจะต้องมีเหตุผลเสมอ

ข้อเสนอแนะ

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวนี้เป็นการศึกษาเพื่อต้องการทราบถึงปรัชญาธรรมที่แฝงอยู่กับศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในพระเจดีย์แต่ละองค์ พอได้องค์ความรู้แล้วจะนำมาแปลงเป็นข้อมูลสารสนเทศ ช่วยเผยแพร่ให้นักทัศนศึกษาและนักท่องเที่ยวได้ทราบ แต่การศึกษาเรื่องนี้ได้ศึกษาเพียง 3 องค์เท่านั้น พระเจดีย์ในเชียงใหม่ยังมีอีกหลายองค์ และหลากหลายรูปแบบ จึงขอเสนอแนะว่า

1. ควรจะมีการศึกษาต่อยอด พระเจดีย์แต่ละท้องถิ่น เช่น พระเจดีย์จอมทอง อำเภอจอมทอง หรือพระเจดีย์ปล่องที่วัดพุกหงษ์ และวัดตะโปทาราม
2. ควรจะมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบพระเจดีย์เชียงใหม่กับพระเจดีย์ในกรุงเทพฯ หรือ กับต่างประเทศ เพราะวัฒนธรรมแต่ละด้านในแต่ละท้องถิ่นได้บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของบรรพชนในแต่ละท้องถิ่นไม่เหมือนกัน

เชียงใหม่มีธรรมชาติที่สวยงาม มีอากาศที่เย็นสบาย มีป่าเขาลำเนาไพร ลำธารใหญ่น้อย รวมทั้งน้ำตกต่าง ๆ อย่างมากมาย ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ทางการสนับสนุนให้ทุกคนมาเที่ยวชม ส่วนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือ ศาสนสถานที่ยังมีบรรพชนสร้างขึ้นมา นั้น ยังเป็นปริศนาที่ทำทนายให้ทุกคนต้องศึกษาวิจัยต่อไป ถ้าได้ศึกษาได้องค์ความรู้ออกมาเผยแพร่ตามแนวทฤษฎีที่กล่าวไว้ตอนต้นแห่งวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก ทฤษฎีการระลึกรู้และทฤษฎีการแพร่กระจาย จะเป็นการช่วยเผยแพร่และจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวสืบไป และช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับประเทศชาติอีกด้วย

บรรณานุกรม

- กนกวลี ชูชัยยะ. พจนานุกรมวิสามานยนามไทย..วัด วัง ถนน สะพาน ป้อม. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน,2544.
- งามพิศ สัตย์สงวน.การวิจัยทางมานุษยวิทยา. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร, 2542.
- จรัสศักดิ์ เดชวงศ์ญา. พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่, 2541.
- . เจดีย์เมืองเชียงแสน. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์รสวิน, 2539.
- ธีรพงศ์ คงทอง. คติการสร้างพระเจดีย์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณสถานเจดีย์; กรณีศึกษา โบราณสถานพระเจดีย์ช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่,2545.
- น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง). พจนานุกรมศิลป์. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์เมืองโบราณ ,2530.
- นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ วังบูรพา กรุงเทพฯ, 2544.
- บุญคิด วัชรศาสตร์. คนเมือง..อุ้มกำแพง. ธาราทองการพิมพ์ เชียงใหม่,2538.
- พิริยะ ไกรฤกษ์.ประวัติศาสตร์ศิลป์ในประเทศไทย. ฉบับคู่มือนักศึกษา กรุงเทพฯ; อมรินทร์การพิมพ์, 2538.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์และขนิษฐา อัดทะสัมปณณะ. เจดีย์เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,2510.
- ภัทรพร สิริกาญจน. สัญลักษณ์แห่งพระสถูป.กรุงเทพมหานคร,2537.
- มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. พิมพ์ที่ ส.ทรัพย์การพิมพ์ เชียงใหม่,2543.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. การโฆษณาและการส่งเสริมตลาด. เอ.เอ็น.การพิมพ์ : กรุงเทพมหานคร,2540.
- ลิขิต ลิขิตานนท์. ยุคทองแห่งวรรณกรรมล้านนาไทย. ทิพย์เนตรการพิมพ์ เชียงใหม่,2527.
- สนธยา พลศรี,ผศ. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ กรุงเทพฯ; 2545.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร,2543.
- สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์โบราณ, 2534.
- . เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ;สำนักพิมพ์มติชน,2539.
- . ศิลปะภาคเหนือ หรืออุษย-ล้านนา. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ,2535.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์,มถ. การบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์หลวงครั้งล่าสุด การค้นหาแก่นสารจาก
ความไร้แก่นสาร. ในสมโภช 600 ปี พระธาตุเจดีย์หลวง เชียงใหม่,2538.

เสนอ นิลเดช. ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์โบราณ,2539.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังรายและสมัยพม่าครองเมือง.
ทิพย์เนตรการพิมพ์ เชียงใหม่, 2527.

----- . วัดร้างในเวียงเชียงใหม่.(พิมพ์ครั้งที่ 2).สำนักพิมพ์ตรีสวิน : กรุงเทพมหานคร,2539.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและคณะ. พจนานุกรมล้านนา. เชียงใหม่,2538.

อุดม รุ่งเรืองศรี, ศ.ดร. พจนานุกรมล้านนา-ไทย. กรุงเทพฯ; อมรินทร์ปริ้นติ้ง กรุ๊ป,2534.

เอเดียน สนอดทราส.(ภัทรพร สิริกาญจน แปล) สัญลักษณ์แห่งพระสอุป. กรุงเทพฯ,2537.

ฮันส์ เพนส์,ดร. ความเป็นมาของล้านนาไทย. ทิพย์เนตรการพิมพ์ เชียงใหม่,2527.

A.B.Griswold. Towards a history of Sukhothai Art. (Bangkok : the Fine Arts
Department),1967.

.....

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

- ชื่อ(ภาษาไทย) นายอัครชัย ชัยแสวง
ชื่อ(ภาษาอังกฤษ) Mr.Akrachai Chaisawaeng
- รหัสประจำตัว ไม่มี
- ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ ระดับ 5 วิทยาลัยศาสนศาสตร์
- หน่วยงานที่สังกัด วิทยาลัยศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา 103 วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัส 50200 โทร.(053)270975-6 ต่อ 15
โทรสาร : (053)814752
- ประวัติการศึกษา

ปีที่จบ	ระดับ	อักษรย่อ ปริญญา	สาขา	ชื่อสถาบัน	ประเทศ
2521	ปริญญา ตรี	กศ.บ.	ภาษาไทย	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร)	ไทย
2525	ปริญญา โท	อ.ม.	บาลี-สันสกฤต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	ไทย

- สาขาที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)
สาขาวิชา ศาสนา / วรรณคดี / การศึกษา
- ประสบการณ์เกี่ยวกับงานวิจัยทั้งในและนอกประเทศ
  - อบรมการวิจัยกับคณะเศรษฐศาสตร์เรื่อง การวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ.2531.
  - หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง ความเชื่อของสตรีไทยที่เป็นปัญหาและ อุปสรรคต่อการพัฒนาสังคม : กรณีศึกษาสตรีล้านนา ได้ทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยญาณสังวร ปี 2545.
  - หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง ศิลป์เจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว ได้ทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยญาณสังวร ปี 2546.

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้ร่วมงานวิจัย

- ชื่อ(ภาษาไทย) นายบวร แก้วราช
ชื่อ(ภาษาอังกฤษ) Mr.Boworn Kaoraj
- รหัสประจำตัว ไม่มี
- ตำแหน่งปัจจุบัน นักพัสดุ 5
- หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวิทยาเขต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา 103 วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัส 50200 โทร.(053)270975-6 ต่อ 0
โทรสาร : (053)814752
- ประวัติการศึกษา

ปีที่จบ	ระดับ	อักษรย่อ ปริญญา	สาขา	ชื่อสถาบัน	ประเทศ
2530	ปริญญาตรี	คบ..	การศึกษา	ราชภัฏเชียงใหม่	ไทย

- สาขาที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)
สาขาวิชา ศาสนา / วัฒนธรรม
- ประสบการณ์เกี่ยวกับงานวิจัยทั้งในและนอกประเทศ
  - ผู้ร่วมงานวิจัย เรื่อง ความเชื่อของสตรีไทยที่เป็นปัญหาต่อการพัฒนาสังคม :
กรณีศึกษาสตรีล้านนา ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร ปี 2545
  - ผู้ร่วมงานการวิจัย เรื่อง ศิลปะเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนา
สารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว ได้ทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยญาณสังวร ปี
2546.

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้ร่วมงานวิจัย

2. ชื่อ(ภาษาไทย) นางสาวเอมอร อินทนนท์
ชื่อ(ภาษาอังกฤษ) Miss Em-On Inthanon
2. รหัสประจำตัว ไม่มี
3. ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าหน้าที่วัดผลและทะเบียน 5
4. หน่วยงานที่สังกัด วิทยาลัยศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา 103 วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัส 50200 โทร.(053)270975-6 ต่อ 15
โทรสาร : (053)814752
8. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบ	ระดับ	อักษรย่อ ปริญญา	สาขา	ชื่อสถาบัน	ประเทศ
2538	ปริญญาตรี	ศ.บ.	ศิลปะไทย	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	ไทย

9. สาขาที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)
สาขาวิชา ทะเบียนวัดผล / คอมพิวเตอร์
10. ประสบการณ์เกี่ยวกับงานวิจัยทั้งในและนอกประเทศ
  - 7.1 ผู้ร่วมงานวิจัย เรื่อง ความเชื่อของสตรีไทยที่เป็นปัญหาต่อการพัฒนาสังคม :
กรณีศึกษาสตรีล้านนา ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร ปี 2545
  - 7.2 ผู้ร่วมงานการวิจัย เรื่อง ศิลปะเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนา
สารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว ได้ทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยญาณสังวร ปี
2546.